

Sergiu CRIJANOVSKI,

doctor în drept, procuror

A defini personalitatea unui slujitor de excepție al legii, ce poartă pe umerii săi povara bogatei experiențe profesionale, este un demers pe cât de responsabil, pe atât de onorabil. Or, juristul prin excelență Sergiu Crijanovski, marcând zilele acestea o aniversare cu totul și cu totul specială, s-a format drept un valoros specialist prin pregătirea-i temeinică, responsabilitatea inegalabilă și competența deosebită. Aceste calități de care dă dovadă constant, fiind completate de spectrul vast de valori morale ireproșabile, cu care este înzestrat, i-au determinat inconfundabilitatea.

Cu un stil aparte de a munci, își realizează în cel mai onorabil mod misiunile încredințate. În activitatea-i prodigioasă, depusă cu atâta zel și încredere statornică în menirea profesiei căreia i se dedică cu vocație, întotdeauna manifestă predilect interesul pentru Adevăr și Dreptate, promovând cu avditate cultul Supremației legii. Așadar, roadele eforturilor sale denotă adevărați indici de performanță, ce comportă o gândire profundă, analitică și complexă, abnegație și perseverență.

Prea puține sunt cuvintele care zidesc, cuvintele care înalță sufletul, cuvintele pe care le merită distinsul jurist Sergiu Crijanovski pentru contribuțiile remarcabile oferite cu precădere justiției naționale, prin creație și perfecțiune, pentru generozitatea, sinceritatea, modestia și căldura omenească pe care o emană. Cert este că prin viața-i exemplară, ancorarea puternică în spiritul jurisprudenței și calității ei, numele său nu are nevoie de nicio prezentare. Or, personalitatea sa proeminentă completează galeria creatorilor de bine și frumos, care se află într-o conexiune idisolubilă cu Supremația legii și valoarea umană.

Este apreciat la justa valoare de către toți acei care îl cunosc, iar pentru discipolii pe care îi ghidează cu atâta măiestrie prin labirintul științei juridice rămâne a fi un exemplu de demnitate, probitate și rezistență.

La ceas aniversar, în semn de înaltă prețuire pentru tot ceea ce înglobează în sine personalitatea sa, îi urăm omagiatului sănătate, să fie mereu învingător în lupta pentru idealul nobil de Dreptate. Îi dorim noi forțe generatoare de progres, împliniri și realizări frumoase pe tărâm spiritual, științific, social și în plan personal.

La Mulți Ani!

**Consiliul de administrare al Uniunii Juriștilor,
ziarul *Dreptul* și Revista Națională de Drept**

REVISTA NAȚIONALĂ DE DREPT

(Publicație periodică științifico-practică)

Nr. 12 (206) 2017

**Certificatul de înregistrare
nr. 1003600061124 din 27 septembrie 2000**

**Publicație acreditată de Consiliul Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică
al Academiei de Științe a Moldovei prin Hotărârea nr. 61 din 30.04.2009**

Tipul C

FONDATORI:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea de Studii Politice și Economice Europene „Constantin Stere” din Moldova
Uniunea Juriștilor din Moldova

REDACTOR-ȘEF

Gheorghe AVORNIC

REDACTOR-ȘEF ADJUNCT

Sergiu BĂIEȘU

(doctor în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea de Stat din Moldova)

Redactare ***Antonina DEMBIȚCHI***

Asistență computerizată ***Maria BONDARI***

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Gheorghe CIOCANU (doctor habilitat în științe fizico-matematice, profesor universitar, rectorul Universității de Stat din Moldova)
Gheorghe RUSNAC (doctor habilitat, profesor universitar, academician)
Ion DIACONESCU (profesor doctor, academician, Academia Internațională „M.Eminescu”, România)
Elena ARAMĂ (doctor habilitat în drept, profesor universitar)
Victoria ARHLIUC (doctor habilitat în drept, profesor universitar)
Flavius-Antoniu BALAS (doctor, conferențiar universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea din București)
Sergiu BRÎNZA (doctor habilitat în drept, profesor universitar)
Cătălin BORDEIANU (doctor în drept, profesor universitar, membru corespondent, Academia Internațională „M.Eminescu”, România)
Ion CRAIOVAN (doctor în drept, profesor universitar, România)
Gheorghe CHIBAC (doctor în drept, profesor universitar)
Ion DOGARU (doctor, profesor universitar, academician, Academia Română)
Spyros FLOGAITIS (doctor în istorie și drept, profesor universitar, academician (Grecia), director al Organizației Europene de Drept Public)
Ion GUCEAC (doctor habilitat în drept, profesor universitar, membru corespondent al AȘM)
Raisa GRECU (doctor habilitat în drept, profesor universitar, USPEE „Constantin Stere”)
Ioan HUMĂ (doctor în drept, profesor universitar, România)
Gheorghe MIHAI (doctor în drept, profesor universitar, România)
Nicolae SADOVEI (doctor în drept, conferențiar universitar)
Andrei SMOCHINĂ (doctor habilitat în drept)
Florin STRETEANU (doctor în drept, profesor universitar, decanul Facultății de Drept, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)
Vytautas NEKROSIUS (doctor habilitat în drept, profesor universitar, Lituania)
Tzvetan SIVKOV (doctor în drept, profesor universitar, Bulgaria)
A.A. TREBKOV (doctor în drept, profesor, președintele Uniunii Juriștilor din Federația Rusă)
Tudorel TOADER (doctor în drept, profesor universitar, rectorul Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași)
Alexandru ȚICLEA (doctor în drept, rectorul Universității Ecologice București, România)

ADRESA REDACȚIEI:

MD 2009, Chișinău, str. Al. Mateevici, 60, bir. 222
Tel./fax. (022) 241207: e-mail: revistadrept@yahoo.com
Pagina web: www.rnd.md

Indexul PM 31536

CUPRINS

Elena ARAMĂ

Mircea I. Manolescu – inițiatorul
Metodologiei juridice în România

3

Gheorghe RENIȚĂ

Hooliganismul ce implică acțiuni care
încalcă grosolan ordinea publică, însoțite
de aplicarea violenței asupra persoanelor:
divergențe jurisprudențiale. *Partea I*

9

Victoria POPA

Practica altor state în prevenirea
delincvenței juvenile

22

Sergiu BOZIANU

Publicarea datelor cu caracter personal
consemnate în hotărârile judecătorești:
transparență decizională și lupta cu
corupția sau ingerință arbitrară în viața
privată a subiecților de date

28

Veronica ARNĂUT

Procesul legislativ și procedura legislativă
Partea II

31

Evgheni CARA

Unele reflecții privind subiectul infracțiunii
de separatism: practica internațională
versus Republica Moldova

36

Natalia CIUMAC

Emoțiile sau starea emoțională a
subiectului ca semn facultativ al laturii
subiective

43

Ion COBÎȘENCO, Marcel FALĂ

Principiul proporționalității măsurilor
speciale de investigații – garanție a
dreptului la viață privată

48

SUMMARY

Mircea I. Manolescu – the initiator of the
Juridical methodology in Romania

Hooliganism involving actions that grossly
infringe public order, accompanied by
violence inflicted upon individuals:
case-law divergences. *Part I*

The practice of other states in the
prevention of juvenile delinquency

Publication of personal data in judgments:
decisional transparency and fight against
corruption or interference in private life

The legislative process and legislative
procedure. *Part II*

Some reflections on the subject of the
separatism crime: international practice
versus Republic of Moldova

The emotions or emotional status of the
subject as a sign of the discretionary side
of the subjective

The principle of proportionality of special
investigative measures – guarantee of the
right to private life

MIRCEA I. MANOLESCU – ÎNȚIATORUL METODOLOGIEI JURIDICE ÎN ROMÂNIA

Elena ARAMĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Licențiat în drept, doctor în sociologie, savant și avocat de renume, Mircea I. Manolescu, până la înlăturarea lui de la catedră de regimul comunist (1949) a militat prin publicații și conferințe publice pentru constituirea *Metodologiei juridice* ca știință și disciplină necesară juriștilor teoreticieni și practicieni. A punctat repere relevante pentru domeniul juridic: problema obiectului de cercetare a Metodologiei juridice, a adevărului juridic, a valorilor juridice în sensul realizării finalităților dreptului.

Cuvinte-cheie: *metodologie juridică; știință; metode; adevăr; valori.*

MIRCEA I. MANOLESCU – THE INITIATOR OF THE JURIDICAL METHODOLOGY IN ROMANIA

Bachelor in Law, PhD in sociology, renowned scholar and lawyer M. Manolescu before his removal from the university chair by the Communist regime (1949) promoted by publications and conferences recognition of the *Juridical methodology* as science and discipline necessary for legal scholars and jurists practitioners. Developed relevant legal landmarks: the research object of the Juridical methodology, legal truth, the legal values towards achieving the aims of the law.

Keywords: *Juridical methodology; science; methods; truth; values.*

Mircea-Eugeniu I. Manolescu, reputat savant jurist și avocat de renume în România pre-comunistă, s-a născut la Brăila în 1907 într-o familie de intelectuali: tatăl – avocat și prodecan al Baroului de avocați din Brăila, mama – directoare a Școlii de fete din aceeași localitate. A obținut licența în drept și doctoratul în sociologie cu *Magna cum laude*, fiind îndrumat de Dimitrie Gusti să se dedice cercetării științifice și vieții universitare. A practicat avocatura și munca științifică, a fost titularul catedrei de metodologie și sociologie juridică din cadrul Facultății de Drept a Universității din București, de unde a fost înlăturat de regimul comunist în 1949 [1].

În anul 1943 M. Manolescu a prezentat o comunicare în cadrul secției juridice a Institutului de Științe Sociale a României despre necesitatea metodologiei juridice privită ca disciplină autonomă. Aceste eforturi ale autorului au continuat și în anii următori, fiind publicate: articolul „O disciplină nouă: Metodologia juridică” în „Revista Fundațiilor Regale”, XI, 1944, nr.10; iar în 1946 a publicat studiul *Teoria și practica dreptului. I. Metodologie și sociologie juridică* (București: Fundația Regele Mihai I, 1946). Astfel M. Manolescu se prezintă ca pionier în doctrina românească în ceea ce privește problema constituirii Metodologiei juridice pe care o definea drept „disciplina ce se ocupă cu metodele, cu acele căi de aflare a adevărului în știința dreptului, de constituirea științei Dreptului” [2].

În cadrul unor conferințe publice ținute în fața avocaților, magistraților (textul acestora a fost integrat în studiul *Teoria și practica dreptului. I. Metodologie*

și sociologie juridică) Manolescu a abordat problema democratizării dreptului ca problemă de metodologie juridică. Această sintagmă „democratizarea dreptului” era înțeleasă de autor ca „lărgirea în mase populare cât mai largi a utilității Dreptului; adică dreptul spre folosul a câtor mai mulți, pentru cei mai mulți” [3].

Întreaga istorie a dreptului stă dovada clară a acestei lărgiri a utilității dreptului. Pentru a demonstra acest lucru, autorul recurge la regula logicii despre raportul invers dintre sferă și conținut, care spune că atunci când conținutul crește în atribute, sfera se micșorează; iar atunci când sfera se lărgeste, conținutul scade, devine mai sărac în atribute. Pornind de la această regulă, Manolescu considera că democratizarea dreptului înseamnă lărgirea sferei și micșorarea conținutului drepturilor [4].

Pentru a argumenta ipoteza democratizării, autorul recurge la istoria dreptului, aducând trei exemple. Primul dintre acestea se referă la dreptul roman, și anume, aduce exemplul monopolului de clasă asupra dreptului exercitat de clasa stăpânitoare romană care realiza dreptul cu ajutorul secretului, adică numai reprezentanții acestei clase dețineau secretul fastelor și formulelor. Nici un roman nu putea să-și valorifice dreptul său în justiție decât în anumite zile ale calendarului, adică zile faste, care erau un secret pentru marea majoritate și doar pontifi, sacerdoții cunoșteau acel secret. De asemenea, secrete erau și formulele acțiunilor, adevărate formule magice, potrivit cărora justițiabilul putea ști în ce formă și cu ce cuvinte solemne poți să te adresezi pentru a-ți valorifica un

drept. Pentru că deținea secretul fastelor și formulelor, clasa dominantă economic și politic domina și juridic, căci nu aveau un drept decât cei cărora această clasă le spunea într-un anume fel secretul, de la caz la caz. Această situație a fost însă schimbată în sec. IV a.Chr. de către Gnaeus Flavius prin desființarea secretului și aducerea la cunoștința poporului a fastelor și formulelor. Cicero arată că de la Gnaeus Flavius fiecare poate să cunoască aceste norme tehnice de drept și astfel judecarea să nu mai fie la discreția a ceea ce voiau sau nu să spună sacerdoții și cu această ocazie s-a dovedit că dreptul roman vechi fusese stălcit de cei ce îi dețineau secretul.

Divulgarea fastelor și formulelor a fost apreciată ca prima metodă de democratizare a dreptului, căci prin aceasta arma tehnică de dominație juridică a fost luată din mâinile sacerdoților, care o foloseau ca instrument de dominație juridică, fără posibilitatea de a fi controlați. Pe aceeași direcție de democratizare a mers și învățământul juridic, care a devenit public în sec. III a. Chr. prin jurisconsultul Tiberius Coruncanus, accesul la învățarea dreptului fiind deschis oricărei persoane libere care avea aptitudinile necesare învățării.

Al treilea exemplu de democratizare a dreptului este legat de soarta și influența Codului civil francez din 1804, așa cum a fost numit – Constituția civilă a Franței – care este o mare sinteză a unei societăți democratice care a înlăturat feudalismul. Prin Codul civil dreptul a cunoscut omul, s-a umanizat, deci democratizarea a însemnat umanizarea dreptului.

Omul a devenit subiect de drepturi, devenind centrul întregului sistem de drept, astfel metoda de democratizare a dreptului a devenit sinteza în jurul noțiunii de om, persoană, individ. Codul civil a cunoscut mai multe transformări, pe care unii le-au considerat parțiale, căci Codul a rezistat timpului și asta datorită permanențelor juridice, adică a principiilor Codului civil care-și trăgeau seva dintr-un drept rațional (susțineau unii autori) sau dintr-un drept natural (susțineau alții). Transformările dreptului civil erau atribuite de unii cercetători necesităților de adaptare a Codului civil la schimbările sociale, pe când alți autori vedeau durabilitatea Codului civil explicată prin principiile lui eterne și universal valabile. Manolescu accentua faptul că transformările dreptului civil în sensul democratizării dreptului erau urmările transformărilor sociale și s-au realizat în temei prin intermediul interpretării Codului civil.

Ceea ce este deosebit de important și astăzi – aceste transformări au fost generate și de o schimbare a mentalității juridice care evolua spre largirea beneficiului dreptului pentru cei mai mulți. Un autor francez, G. Ripert a numit această evoluție în următo-

rele cuvinte: „Cei slabi au pornit să cucerească dreptul”. Manolescu menționa că a avut loc deplasarea interesului și protecției de la proprietar, patron, creditor, familie legal constituită spre cei mai numeroși și mai săraci – chiriași, salariați, debitori, familie și copii naturali. Codul civil al francezilor este un ansamblu de norme echilibrate, coerent, ce are în fața sa principiile libertății, egalității, responsabilității, dar totuși un monument al timpului său, de aceea el a fost modernizat (Manolescu: democratizat) pe parcursul întregii perioade de aflare în vigoare. Prin efectul jurisprudenței a fost dat răspuns necesității de evoluție, sprijinindu-se pe suplețea conceptelor. Pas cu pas a fost înlăturată inegalitatea genurilor, fiind mai întâi, lichidată incapacitatea femeii măritate. În loc de autoritatea singulară a soțului ori a tatălui s-a impus autoritatea ambilor soți și părinți. Inegalitatea filiației de asemenea a fost suprimată, toți copii fiind proclamați egali în drepturi, indiferent dacă s-au născut în cadrul căsătoriei ori în afara ei. Progresul tehnologic, dezvoltarea comerțului, globalizarea atrag după sine necesitatea de a reforma dreptul de asigurare, dreptul contractual.

Mircea Manolescu era convins că atât savantul de la catedră, cât și practicianul dreptului au nevoie de metodologia juridică, care este, în formula sa, „știința căilor pentru aflarea adevărului...”, ea cercetează cum lucrează omul de știință și artizanul dreptului, fiindcă în fiecare artizan al dreptului este o iubire de adevăr și este deci un om de știință”.

Sunt de notat două poziții semnificative în această frază.

Primo: atitudinea autorului față de metodologia juridică nu doar ca ansamblu de metode, deci, care nu poate fi redusă la un anume tip de metode, contează orientarea subiectului spre cunoașterea adevărului, dragostea de adevăr și

Secundo: semnul de egalitate pus între savant și practician al dreptului, pentru că atât activitatea unuia, cât și a celuilalt este un proces de cunoaștere, care își propune în mod expres aflarea adevărului. Conștient fiind că există o metodologie generală a științei ce se ocupă de diferite metode, Mircea Manolescu pleda pentru o metodologie specială, metodologia juridică, aducând trei argumente:

1. Unele metode nu se pot aplica într-o disciplină, ca, spre exemplu, metoda experimentului în știința dreptului.
2. Metodele tratate de metodologia generală, fiind aplicate de discipline particulare, capătă un caracter specific, după obiectul acelei discipline.
3. În disciplinele particulare apar unele metode netratate de metodologia generală, de exemplu, Metoda de interpretare în drept. Sigur, aceasta nu este cu

totul nouă, ci se compune din metode pe care le cunoaște metodologia generală: deducția, inducția, analiza, analogia etc.

Operând o incursiune în istorie, autorul ne prezintă unele preocupări de metodă ce țineau în special de interpretarea dreptului, dar primele preocupări serioase de metodă în domeniul juridic le atribuie lui R. von Jhering, care remarcă sarcastic: „Este curios cum juristii, deși aplică dintotdeauna metode, nu s-au preocupat în mod conștient de ele și asta cu atât mai mult cu cât dreptul cunoaște foarte bine legile societății, dar refuză să-și cunoască propriile sale legi.”

Preocuparea de metodă în doctrina europeană și în practica dreptului a fost stimulată de codificările din secolul al XIX-lea, și anume, a Codului civil francez (*Codul Napoleon* din anul 1804) și a Codului german – *Bürgerliches Gesetzbuch*, intrat în vigoare în 1900. În legătură cu interpretarea Codului civil francez, renumitul decan de la Nancy, François Geny, care s-a preocupat de problema metodelor în drept, a criticat metoda tradițională, dezavuând teza relativ la atotputernicia logicii în drept. Pe aceeași linie de gândire Manolescu pune în general problema logicii juridice, pe care o considera doar o parte a metodologiei juridice. De abia în anii 30 ai secolului XX s-au făcut încercări de a constitui o disciplină nouă a metodelor juridice, încercări ce aparțineau autorilor italieni și germani. În doctrina națională au existat până la Manolescu doar unele abordări parțiale și tangențiale, dispersate pe tematica ramurală, de aceea comunicarea din 1943 și cronică din revista „Dreptul” era în mod justificat intitulată „O disciplină nouă: Metodologia juridică”.

Manolescu insistă asupra deosebirii dintre *metodologie* și *metodică*. Metodologia nu înseamnă doar un ansamblu de tehnici și proceduri, care ar viza Metodica, ci privește și principiile ce orientează cunoașterea științifică a dreptului ca fenomen social, dar și procedeele, tehnicile și operațiunile ce înlesnesc această cunoaștere. Confuzia între aceste două noțiuni se mai face încă și astăzi, inclusiv la nivelul reglementărilor juridice (de exemplu, hotărârea de guvern din 24.10.2006 se intitulează „Cu privire la aprobarea Metodologiei de analiză a impactului de reglementare și monitorizare a eficienței actului de reglementare”) [5].

Arătând că Metodologia juridică se preocupă de aflarea adevărului și a căilor care să conducă la acest adevăr, Manolescu se pronunță asupra relevanței Metodologiei juridice ca știința căilor de aflare a adevărului juridic, care este necesară și se impune în arta legiuitorului, a judecătorului, avocatului, savantului. Metodologia juridică stă la baza realizării unei înțelegeri științifice a mecanismului acțiunii sociale a drep-

tului, a funcțiilor lui, a esenței conținutului și formei sale, a legăturilor sale multiple cu societatea.

Cunoașterea este un proces complex, o tendință mereu reînnoită și nici odată realizată definitiv. Acest proces se mișcă între poli unei contradicții: pe de o parte, tendința subiectului cunoscător de a cunoaște în mod definitiv și complet totul, iar pe de altă parte – imposibilitatea realizării în fapt a acestei tendințe. Activitatea juridică reprezintă un proces cognitiv prin excelență, fiindcă își propune în mod expres și implicit aflarea adevărului.

Problema adevărului a beneficiat frecvent de atenția cercetătorilor științifici, care au formulat diverse teorii cu privire la adevăr: teoria adevărului-corespondență, teoria pragmatică a adevărului, a adevărului-coerență.

Numai că noțiunea de adevăr în științele sociale este mai complexă, mai bogată, în ea problema se pune nu numai a criteriului corespondenței dintre conținutul informațional al cunoștințelor subiectului cunoscător și starea de fapt, dar și a concepțiilor valorice ale subiectului cunoscător. Acest lucru a fost subliniat de autorul I. Dobrinescu: „A cunoaște corect din punct de vedere juridic nu înseamnă numai a identifica faptele în materialitatea lor, ci îndeosebi a identifica semnificația faptelor și caracterele persoanelor care au participat la ele, inclusiv circumstanțele în care s-au aflat și s-au manifestat, putându-se afirma că temele despre adevăr în drept sunt consecința culturii juridice a celui ce emite acele teme, iar lumea care se dezvoltă subiectului cunoscător este lumea valorilor juridice” [6].

Noțiunea „cultura juridică” poate fi înțeleasă ca un ansamblu de reguli și practici comune care orientează raționamentul, valorile și percepțiile unui individ sau ale unui grup social, acționând în domeniul dreptului. Valorile reprezintă rezultatul aprecierii (standarde, etaloane) ale lucrurilor, faptelor, persoanelor, evenimentelor, relațiilor, la care se raportează omul și în funcție de care își orientează atitudinea și comportamentul. Dreptul concret nu este viabil în afara valorilor care exprimă finalitățile sistemului de drept. Valorile au un caracter social, ele reprezintă în viața umană principii fundamentale de alegere, iar dreptul le încorporează în măsura în care societatea aprobă acele norme.

Plecând de la aceste postulate, menționăm că este importantă cultura juridică atât a legiuitorului, cât și a judecătorului care se află în fața unui conflict de interese, rezolvarea căruia (de legiuitor – la modul general, iar de magistrat – la modul concret) implică judecăți de valoare. Dreptul este un concept și un fenomen cultural care permite să se aplice realității faptelor, valoarea. „Ca fenomen cultural, – scria Petre Andrei,

– dreptul intră în sfera existenței și în aceea a valorii, întrucât orice fenomen cultural aparține existenței când e valorificat, e substratul valorii și nonvalorii. În sfera valorii intră fenomenul cultural juridic prin faptul că raportează realitatea la valoarea supremă, care, după noi, este cultura. Prin urmare, dreptul este un concept de relație pentru realizarea valorii și pentru aplicarea ei unei realități juridice” [7].

Legiuitorul face un act de voință, poruncind, edictând reguli general-obligatorii, dar problema adevărului și în acest caz se pune de asemenea. Numai că întrebarea este dacă adevărul este preexistent și trebuie să fie doar descoperit, sau conform unor concepții mai noi, adevărul se creează, construiește. M. Manolescu era de părere că al doilea caz era cel corect și atunci metodologia apare ca știința metodelor pentru a crea sau construi adevărul. Deci legiuitorul creează sub formă de porunci ale legii adevărul juridic, căci ceea ce este înscris în lege este luat drept adevăr în aplicările care se fac la cauzele judiciare. Legiuitorul nu este liber să decidă în mod arbitrar, căci trebuie să țină cont de o serie de date ale realității. Astfel Manolescu pune problema (fără a o enunța în mod explicit) a dependenței activității legiuitorului de anumite reguli, proceduri pentru a face o lege viabilă, pentru a afla adevărul despre realitatea socială. Această perspectivă de gândire metodologică a avut ca reper doctrina străină, dar și practica străină și națională care deosebea legea dreaptă de cea injustă, un rol important revenind controlului de constituționalitate a legilor. Aici, făcând un salt în timp, putem aminti fraza celebră a Consiliului Constituțional francez că Parlamentul poate legifera orice, dar numai în respectul Constituției. Dacă legea este conformă Constituției, ea exprimă voința poporului, iar dacă nu este conformă – atunci exprimă doar voința Parlamentului.

Și în activitatea judecătorească, avocatului, problema adevărului are în centru metoda, căci diferența de soluții se reduce la o deosebire de metodă. Manolescu aduce exemplul școlilor sabiniană și prociliană de interpretare din Roma, arătând că adevărul construit de acestea erau în funcție de metodă, atunci când sabinienii, sensibili la favorurile împăratului, rezolvau cazurile după metoda autorității: așa a spus cutare jurisconsult, proculienii, dimpotrivă – refractari la favorurile împăratului, căutau să rezolve pricinile pe baza filosofiei stoice, să deducă logic soluțiile, atașau soluția chiar de sensul cuvintelor, făceau etimologia lor și cu acest aport logic formulau soluții care erau adevărate inovații.

Mircea Manolescu arăta cum (chiar în cazul aplicării aceleiași metode) se poate ajunge la soluții diferite, dacă nu se ține cont de valorile juridice preferate de o soluție sau cealaltă. Când este vorba de a

prefera o soluție sau alta, criteriul valorilor juridice trebuie dobândit cu ajutorul unor anumite metode cu care poți ajunge la descoperirea adevărului despre aceste valori. Legea protejează un interes împotriva altui interes după anumite criterii de valoare. În această direcție, istoria dreptului ne demonstrează procesul de democratizare (în formula lui Manolescu) a dreptului. Democratizarea este privită ca o umanizare a Dreptului, ca o adresare a dreptului către toate ființele umane, adică umanizarea realizează ideea de egalitate prin conceptele juridice.

Amintind metoda liberei cercetări științifice a lui F. Geny, Mircea Manolescu arată cum s-au rezolvat situații neprevăzute, provocate de transformările sociale și de posibilitățile pe care le înfățișează dreptul în procesul evoluției sale. În acest sens, el aduce exemplul împărătesei Imperiului Austriac Maria Tereza (anii de domnie 1745-1765) care cu ajutorul jurisconsultilor a dat o rezolvare în conformitate cu necesitățile momentului și realitățile sociale într-o situație dificilă. În timpul domniei Mariei Tereza, exista la Viena un spital care era o fundație cu multe averi lăsată prin testament pentru îngrijirea răniților din războaiele cu Turcia (în sec. XVII-XVIII Imperiul Austriac și Imperiul Otoman s-au confruntat militar de mai multe ori). Când a intervenit un război cu Prusia, ostașii răniți din acel război zadarnic băteau la porțile spitalului, căci administratorii nu-i primeau din cauza testamentului: spitalul era destinat îngrijirii răniților din războaiele cu turcii. Rezolvarea pe care i-au sugerat-o împărătesei jurisconsultii săi a stat la baza decretului Mariei Tereza, care a prevăzut: A considera turci orice inamici ai Austriei [8]. Astfel, conchide Manolescu, conceptele juridice prin jocul lor științific liber au deschis porțile spitalului pentru necesitățile sociale ale momentului istoric respectiv. Conceptele juridice ca instrumente prin care dreptul contactează cu realitatea, inclusiv influențează realitatea, în cazul dat au fost folosite pentru a-i da unei situații particulare toate aspectele semnificative și pentru a-i da sens. Autorul califica conceptele juridice ca un mijloc de democratizare a dreptului, arătând că legea protejează un interes împotriva altuia după anumite criterii de valoare, exemplificând schimbarea pe parcursul timpului a criteriului Codului civil de a proteja interesul familiei legal constituite, a copilului născut în cadrul căsătoriei, a patronului, a creditorului cu criteriul protecției familiei naturale, a oricărui copil, a salariatului, debitorului, chiriașului.

Metodologia juridică este știința căilor pentru aflarea adevărului, de aceea se impune necesitatea ei în fiecare din artele juridice, unde se pune problema de a căuta, găsi sau construi adevărul și în știința dreptului pentru rezolvarea controverselor, și chiar

în construirea obiectului științei. În concluzie, autorul scrie: „Metodologia juridică este disciplina care cercetează modul cum lucrează omul de știință juridică și artizanul dreptului, fiindcă în fiecare artizan al dreptului este o iubire de adevăr și este deci un om de știință” [9]. Desigur, numai iubirea de adevăr, deși necesară, nu este suficientă, astfel încât practicienii dreptului (legiuitorul, magistrații, avocații) pentru a elabora și aplica dreptul trebuie să-l cunoască, și anume, sub forma științifică, avocații să demonstreze teza și să impună cu argumente convingerea, iar magistrații să motiveze decizia și să susțină cu argumente decizia.

Această teză ne arată clar că Mircea Manolescu considera cunoașterea juridică drept o cunoaștere științifică, indiferent dacă subiectul cunoscător este un savant sau un practician al dreptului, obiectul și scopul cunoașterii pot fi diferite, dar mijloacele sunt aceleași. Atât savantul, cât și practicianul dreptului, pentru a afla adevărul, se servește de puterea sa imaginativă, creatoare, cu ajutorul căreia făurește o ipoteză și cercetează faptele pentru a afla rezultatele și a verifica ceea ce și-a propus ori presupus, prin ipoteza de lucru. Autorul considera că silogismul juridic este indispensabil juristului, dar era împotriva exagerării rolului acestuia de autorii care prezentau judecătorul ca o persoană ce construiește un silogism ca să descopere adevărul, parcă judecătorul ar fi un automat logic. Încă Descartes afirma că silogismul servește mai mult pentru a demonstra un lucru pe care îl știm decât descoperă lucruri noi. Deci, numai silogismul nu este suficient judecătorului. Dreptul nu este o matematică, iar judecătorul nu este un automat, căci el lucrează cu date vii, care sunt suferințele, pasiunile, interesele celor care se judecă, iar acestea nu se pot matematiza.

Deci, concluziona Manolescu, deși nimeni nu se poate dispensa de silogism, nu el, ci ipoteza joacă rolul de protagonist în activitatea omului de știință și a practicianului care vor să ajungă la adevăr. Ipoteza este o presupunere făcută pentru a explica un fapt, este o supoziție bazată pe anumite probabilități. Ipoteza științifică este avansată în procesul dezvoltării cunoașterii științifice pentru a soluționa o problemă concretă. Ipoteza judiciară are o structură specifică, mai întâi, una logică, este construită dintr-o serie de judecăți de existență, în care se afirmă sau se neagă un fapt și judecăți de valoare, în care se propune ceea ce legea permite ori interzice. Este și o structură procedurală căci se încadrează în anumite reguli de procedură. Ipoteza are și conținut, și aici întâlnim distincția dintre *chestiunea de fapt* (conținutul empiric) și *chestiunea de drept* (conținutul juridic). Metodele de interpretare sunt regulile după care se

construiește conținutul juridic al ipotezei judiciare, autorul fiind de părere că este nevoie de interpretare în toate cazurile, că nu se poate vorbi de sens clar și vădit neîndoielnic, că fiecare cuvânt are sensul său, iar sensul frazei nu este suma aritmetică a înțelesului fiecărui cuvânt al acelei fraze. Mai mult decât atât: o clauză poate avea mai multe fraze și atunci sensul clauzei este o sinteză superioară și nouă a mai multor fraze.

În concepția lui M. Manolescu, dezbaterile judiciare duc la adevăr, prin confruntarea a două ipoteze, construite de cei doi pledanți cu mijloace asemănătoare celor folosite de savant în activitatea sa. Diferența dintre cei doi pledanți și savant rezidă în faptul că în cazul savantului ipotezele și îndoielile sunt opera unui singur om, iar în cazul practicienilor, avocaților, de exemplu, rolurile pot fi împărțite, pe când judecătorul va stabili adevărul în urma confruntării dintre cele două ipoteze, înaintate de avocații părților în litigiul civil, sau dintre procuror și avocat în cazul dosarului penal. Judecătorul compară cele două conținuturi ale ipotezelor, apoi confruntă cele două semnificații ale ipotezelor, după care face o structurare logică și procedurală a procesului, iar la final se pronunță, manifestând o preferință. Manolescu menționa: „Judecătorul nu este un fanatic să spună: Acesta și numai acesta este adevărul. Se naște în spiritul său bine organizat, prin cultură și experiența de judecător și de om, o preferință pentru un anumit conținut. Preferință de ordin general. Așa se produce actul de cogniție judiciară, ca o sinteză, cunoaștere de ansamblu” [10]. Pe baza acestui act, judecătorul, ca orice om de știință, emite și el o ipoteză, ipoteza judiciară a judecătorului, care este sinteza dialectică a două ipoteze ce s-au ciocnit în mod contradictoriu, și aceasta este soluția probabilă.

Manolescu considera că în acest moment se produce actul de cunoaștere judiciară, pe baza căruia judecătorul (ca orice om de știință și asemenea avocatului și procurorului) creează și el o ipoteză judiciară, care reprezintă o variantă a explicării faptului juridic dedus în fața sa. Ipoteza respectivă a fost creată pe baza faptelor probate în instanță și ca rezultat al operațiunilor logice realizate de judecător. Judecătorul apoi o va verifica prin motivare. Modul de expunere și de motivare a unei hotărâri judecătorești sunt elemente de fond ale deciziei respective, motivarea hotărârii este o problemă de esență, de conținut, aceasta trebuind să fie clară, concisă și concretă, în concordanță cu probele și actele de la dosar. Totodată, ea constituie și o garanție pentru părți în fața eventualului arbitrar judiciar.

Motivarea este o tehnică prin care ideile se asociază, se aranjează, prin tehnica argumentării se de-

monstrează adevărul, iar motivarea devine completă și efectivă. Această teză a lui M. Manolescu este consonantă poziției autorului contemporan A. Aarnio care indică trei moduri de motivare a deciziei judecătorești: 1) justificarea deciziei, prin intermediul argumentării concordanței deciziei cu legea, ordinea legală, utilizând atât mijloace logice de probațiune, cât și psihologice; 2) descrierea euristică a procesului de elaborare a deciziei, indicând calea urmată pentru identificarea deciziei, evidențiind alternativele și de ce a considerat-o pe cea finală corectă; 3) explicația intențională a actului de luare a deciziei – din perspectiva unui set de valori dominante în comunitatea pe care o slujește, a necesităților societății.

Orice decizie juridică (judiciară inclusiv) este construită pe argumente, prin care nu se urmărește formularea unor reguli, căci regulile există deja în conținutul normelor și principiilor juridice, ci stabilirea adevărului juridic într-un caz particular, astfel cum rezultă din informațiile oferite de mijloacele de probă administrate și din raportarea acestor informații la norme și/sau principii de drept.

Poziția lui Mircea Manolescu în ceea ce privește necesitatea constituirii Metodologiei juridice este actuală și astăzi, când problemele legate de elaborarea și realizarea dreptului trebuie să fie rezolvate, în așa mod încât rezultatele să fie sigure și satisfăcătoare

pentru fiecare individ în parte și pentru societate în general, pentru ca adevărul juridic să fie un adevăr pentru dreptate, libertate, demnitate umană, dreptul fiind astfel pus în serviciul omului.

Referințe:

1. Pentru detalii biografice: VLĂDUȚ, I. Sociologia juridică în concepția lui Mircea I. Manolescu. În: *Revista Română de Sociologie*, serie nouă, anul X, 1999, nr.1-2, p.149.
2. MANOLESCU, M.I. *Teoria și practica dreptului. I. Metodologia și sociologia juridică*. București: Fundația Regele Mihai I, 1946, p.68.
3. *Ibidem*, p. 14.
4. *Ibidem*, p. 17.
5. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2006, nr. 170-173, art. 1321.
6. DOBRINESCU, I. *Dreptatea și valorile culturii*. București: Editura Academiei Române, 1992, p.105.
7. PETRE, A. *Opere sociologice*. Vol. I. București: Editura Academiei Române, 1973, p.273.
8. MANOLESCU, M.I. *Op.cit.*, p.37.
9. *Ibidem*, p.97-98.
10. *Ibidem*, p.189.

Prezentat la 20.12.2017

HULIGANISMUL CE IMPLICĂ ACȚIUNI CARE ÎNCALCĂ GROSOLAN ORDINEA PUBLICĂ, ÎNSOȚITE DE APLICAREA VIOLENȚEI ASUPRA PERSOANELOR: DIVERGENȚE JURISPRUDENȚIALE

Partea I

Gheorghe RENIȚĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Acest articol este consacrat infracțiunii de huliganism ce presupune acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor (art.287 Cod penal). În acest sens, au fost valorificate explicațiile Plenului Curții Supreme de Justiție din Hotărârea sa nr.4 din 19 iunie 2006 cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism prin prisma prevederilor legale, abordărilor doctrinare și practicii judiciare. S-a arătat că sintagma „acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică” este vagă și acordă celor abilitați cu aplicarea legii penale o marjă largă de apreciere. Cu toate acestea, s-a reținut că jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului nu respinge ideea că, în anumite circumstanțe, definițiile pot avea o doză de ambiguitate, în special în domeniile în care situația se schimbă în funcție de tendințele dominante în societate. Însă aceasta nu ar trebui să transforme textul de lege ce incriminează infracțiunea de huliganism într-o „normă de cauciuc” sau într-un „sac fără fund”. Norma în cauză trebuie aplicată cu un prag înalt, astfel încât să nu conducă la banalizarea justiției penale. De asemenea, s-a subliniat că încălcarea grosolană a ordinii publice prin ea însăși (fără acțiunea adiacentă – aplicarea violenței asupra persoanelor) nu conduce la întrunirea elementelor constitutive ale infracțiunii de huliganism. Acest aspect nu a fost înțeles în unele spețe din practica judiciară. Se argumentează că în astfel de situații poate fi aplicat art.354 „Huliganismul nu prea grav” din Codul contravențional, contravenție care, de altfel, nu presupune aplicarea violenței. Nu în ultimul rând, s-a arătat că violența exercitată în contextul infracțiunii de huliganism se poate solda cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, fie cu vătămare neînsemnată, care nu presupune nici dereglarea de scurtă durată a sănătății, nici pierderea neînsemnată și stabilă a capacității de muncă.

Cuvinte-cheie: huliganism; infracțiune; contravenție; încălcarea grosolană a ordinii publice; violență; previzibilitate.

HOOLIGANISM INVOLVING ACTIONS THAT GROSSLY INFRINGE PUBLIC ORDER, ACCOMPANIED BY VIOLENCE INFLICTED UPON INDIVIDUALS: CASE-LAW DIVERGENCES

Part I

This article is dedicated to the hooliganism offense committed by actions grossly violating public order, involving the application of violence to persons (art.287 of the Criminal Code). In this regard, the explanations of the Plenum of the Supreme Court of Justice in its judgment no.4 of June 19, 2006 „On Judicial Practice in Criminal Crimes Against Hooliganism” were used in terms of legal provisions, doctrinal approaches and judicial practice. It has been shown that the phrase „actions grossly violating public order” is vague and gives to the persons authorized to apply the criminal law a wide margin of appreciation. However, it has been noted that the jurisprudence of the European Court of Human Rights does not reject the idea that in certain circumstances the definitions may have a certain amount of ambiguity, particularly in fields in which the situation changes according to the prevailing views of society. But, it should not transform the text of the law that criminalizes hooliganism into a „rubber norm” or a „bottomless bag”. The provision in question should be applied with a high threshold so as not to trivialize the criminal justice. It has also been stressed that the gross violation of public order by itself (without the adjoining action – application of violence against individuals) does not include all the constitutive elements of the hooliganism offense. This aspect has not been understood in some cases in judicial practice. It is argued that in such situations, art.354 „Minor Hooliganism” of the Contravention Code may be applied, which is a contravention that, in fact, does not imply the application of violence. Not least, it has been shown that the violence exercised in the context of the hooliganism offense can result in a slight injury to body or health integrity, either with minor injury, which does not imply either short-term health disorder or insignificant and stable loss of working capacity.

Keywords: hooliganism; crime; contravention; gross violation of public order; violence; foreseeability.

Ca întotdeauna, grație perspicacității făptuitorilor pot să apară situații inedite în care aplicarea unei norme penale sau a unui principiu este provocată să se adapteze la un nivel pe care speculația juridică nu l-a atins încă. Tocmai de aceea s-a opinat că jurisprudența este cea mai expresivă și cea mai relevantă formă de obiectivare a „dreptului în mișcare” [1]. Ea constituie un factor primordial de mode-

lare „cotidiană” și inevitabilă a normelor juridice pe relief social, cumplit de denivelat [2]. Însă, în acest proces, cei chemați să dea verdicte în cauze concrete, din varii motive, pot distorsiona litera și spiritul legii penale, alunecând în arbitrar.

Din această perspectivă, consemnăm că o împrejurare din practica judiciară a constituit ocazia redactării prezentelor reflecții. Astfel, la 15 mai 2017, Ple-

nul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova a adoptat Hotărârea nr.6 (în continuare – Hotărârea nr.6/2017) [3] de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4 din 19 iunie 2006 cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism [4].

Fără a pretinde realizarea unui studiu *per ansamblu* a hotărârii menționate, în mod aparte, ne vom concentra demersul asupra statuărilor referitoare la una (prima) dintre modalitățile normative alternative ale faptei prejudiciabile a infracțiunii de huliganism prevăzute la art.287 din Codul penal al Republicii Moldova (CP RM), și anume: acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor [5].

Cu titlu preliminar, reținem că, în prezența acestei modalități normative, „infracțiunea de huliganism adoptă forma unei infracțiuni complexe: acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică reprezintă acțiunea principală din cadrul acestei infracțiuni complexe; aplicarea violenței asupra persoanelor constituie acțiunea adiacentă din cadrul respectivei infracțiuni complexe” [6].

În ceea ce privește acțiunea principală, prin Hotărârea nr.6/2017 s-a adăugat la pct.2) din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism nr.4 din 19 iunie 2006, următoarea explicație: „(...) prin „acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică” se înțelege fapta săvârșită în public, îndreptată împotriva ordinii publice, care se concretizează în acostarea jignitoare a persoanelor, în alte acțiuni similare, ce încalcă normele etice, tulbură ordinea publică și liniștea persoanelor”.

Împărtășim o atare denotație și observăm că această a fost însoțită din literatura de specialitate [7].

Cu toate acestea, expresia utilizată de legiuitor – „acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică” – nu este lipsită de echivoc și obscurități. În particular, suscită reticență adjectivul „grosolan”. Acest lucru a fost semnalat încă în anul 2003 (când nici nu s-a uscat bine cerneala art.287 CP RM) în Expertiza Codului penal al Republicii Moldova, realizată în cadrul Programului de cooperare al Consiliului Europei pentru consolidarea statului de drept. Astfel, după V.Coussirat-Coustere (unul dintre experții solicitați de către Consiliul Europei să facă expertiza legii penale a țării noastre): „Reformularea se impune în cazul alin.(1) art.287 CP RM, care conține elemente prea vagi (*subl. ne aparține*), pentru a fi temei pentru răspunderea penală a autorului. Huliganismul poate să nu „încalce grosolan ordinea publică” și astfel să reprezinte doar un comportament ostil față de societate, iar pentru un asemenea comportament ar fi exagerat ca cineva să fie supus pedepsei penale” [8]. De atunci, sugestia în cauză a fost trecută cu vederea

de forul legislativ [9]. Însă, nu și de către oamenii de știință consacrați. Așadar, pentru a determina o reacție mai promptă a legiuitorului la recomandările de modificare a art.287 CP RM, S.Brînza și V.Stati au venit cu o propunere concretă de reconsiderare a dispoziției alin.(1) art.287 CP RM și, implicit, a noțiunii legislative a huliganismului, după cum urmează: „Fapta săvârșită în public, îndreptată împotriva ordinii publice, însoțită de violență sau amenințare cu violență” [10].

La rândul nostru, alegem să aderăm, fără rezerve, la această propunere *de lege ferenda*. Totuși, cineva ar putea să reproșeze și să afirme că și o asemenea redacție este ambiguă, susceptibilă să antameze problema calității legii. De exemplu, J.Pradel susține, deși într-un alt context, că „trebuie evitați termenii vagi, de tip deschis (*les types ouverts*), cum ar fi ordinea publică (*subl. ne aparține*), bunele moravuri, actele subversive, deoarece acești termeni conferă judecătorilor o putere discreționară prea largă” [11]. Iar după cum se știe, „o putere discreționară care nu este delimitată, chiar dacă face obiectul controlului judiciar din punct de vedere formal, nu trece de testul previzibilității (...). Aceeași concluzie este valabilă și pentru puterea discreționară nelimitată a instanțelor judecătorești” [12].

În această consecutivitate, surprindem că a devenit un leitmotiv afirmația în acord cu care „legea trebuie să definească în mod clar infracțiunile și pedepsele aplicabile”. Această cerință este considerată îndeplinită atunci când un justițiabil are posibilitatea de a cunoaște, din însuși textul normei juridice pertinente, la nevoie cu ajutorul interpretării acesteia de către instanțe și în urma obținerii unei asistențe juridice adecvate, care sunt acțiunile și omisiunile ce pot angaja răspunderea sa penală și care este pedeapsa pe care o riscă în virtutea acestora [13].

De cealaltă parte, în considerarea principiului generalității legilor, formularea acestora nu poate prezenta o precizie absolută. Una dintre tehnicile standard de reglementare prin intermediul regulilor constă în recurgerea mai degrabă la categorii generale decât la liste exhaustive. Astfel, numeroase legi folosesc, prin forța lucrurilor, formule mai mult sau mai puțin vagi, a căror interpretare și aplicare depind de practică. Oricât de clar ar fi redactată o normă juridică, în orice sistem de drept, inclusiv în privința unei norme de drept penal, există un element inevitabil de interpretare judiciară. Nevoia de elucidare a punctelor neclare și de adaptare la circumstanțele schimbătoare va exista întotdeauna. Din nou, deși certitudinea este extrem de dezirabilă, aceasta ar putea antrena o rigiditate excesivă; or, legea trebuie să fie capabilă să se adapteze schimbărilor de situație. Rolul decizional conferit instanțelor urmărește tocmai disiparea dubiilor ce persistă cu ocazia interpretării normelor [14].

Urmând aceste raționamente, în speța *Galstyan vs Armenia* [15], referindu-se la o dispoziție analogică cu art.354 Cod contravențional al Republicii Moldova (care sancționează huliganismul nu prea grav, adică acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei fizice, alte acțiuni similare ce tulbură ordinea publică și liniștea persoanei fizice), Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (în continuare – CtEDO) a apreciat că aceasta este formulată cu suficientă precizie. Pentru a se statua astfel, pe scurt, CtEDO a subliniat că ia în calcul diversitatea inerentă a faptelor ce atențiază la ordinea publică. În consecință, s-a concluzionat că ingerința a fost prevăzută de lege [16].

Mai târziu, în cauza *Shvydka vs Ucraina*, CtEDO nu a fost de acord cu poziția reclamantei că prevederile art.173 din Codul Ucrainei cu privire la contravențiile administrative [17] (normă corespondentă cu art.354 Cod contravențional) nu îi sunt aplicabile. În context, s-a remarcat că dispoziția în cauză se referă, în special, la comportamentul ofensator și la tulburarea ordinii publice. În opinia CtEDO, ruperea panglicii de pe o coroană (depusă de către Președintele țării cu prilejul Zilei Independenței Ucrainei, care, de altfel, este celebrată anual la 24 august) ar putea fi considerată ca intrând în sfera de aplicare a normei menționate. În continuare, s-a remarcat că „definiția huliganismului nu prea grav este destul de generală, iar interpretarea și aplicarea acesteia în practică ar putea deschide calea unor abuzuri” [18] (*subl. ne aparține*). Chiar și așa, Curtea de la Strasbourg a notat că, în speță, reclamanta (membră a unui partid politic de opoziție) a recurs la un gest provocator de natură să tulbure sau să insulte una dintre persoanele prezente la eveniment. Având în vedere comportamentul reclamantei și calificarea dată acțiunilor sale de către instanțele judecătorești naționale (a Ucrainei), CtEDO a concluzionat că recunoașterea reclamantei ca fiind vinovată de huliganism nu prea grav și aplicarea unei sancțiuni (privarea de libertate pe un termen de 10 zile), care este prevăzută de dispozițiile relevante ale articolului corespunzător din Codul Ucrainei cu privire la contravențiile administrative, a respectat cerința de legalitate [19].

Cu toate că aceste spețe se referă la contravenția de huliganism nu prea grav, statuările instanței europene pot fi extrapolate cu ușurință și în privința ilicitului penal prevăzut la art.287 CP RM, mai cu seamă, sub aspectul elucidării noțiunii „acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică”. Or, prin suprapunere, se poate lesne sesiza că, semnificația atribuită acestui concept de către instanța supremă reprezintă, în esență, un efect de oglindă al prevederilor art.354 Cod contravențional.

După această clarificare, observăm că în ambele cauze s-a pus sub lupa analizei un text legislativ formulat în termeni aproape identici. Însă abordarea

a fost diferită. În timp ce în prima cauza Curtea de la Strasbourg a apreciat că norma a fost previzibilă, biziindu-se doar pe paleta vastă a modalităților faptice ce pot să lezeze ordinea publică; atunci, în cea de-a doua speță, s-a admis, mai întâi, că definiția huliganismului nu prea grav este destul de generală, motiv pentru care s-a dat un semnal de alarmă că cei abilitați cu aplicarea legii ar putea avea cutezanța să o interpreteze și să o aplice arbitrar. Apoi, mergând mai departe, CtEDO a procedat și la analiza felului în care norma în discuție a fost interpretată și aplicată de către instanțele naționale, ca până la urmă să conchidă, în lumina circumstanțelor particulare ale cauzei, că s-a respectat cerința de previzibilitate. Altfel spus, în viziunea CtEDO instanțele naționale au calificat într-o manieră predictibilă și rezonabilă conduita reclamantei.

Mesajul transmis de către instanța europeană în aceste două spețe nu pare a fi unul clar și răspicat. Astfel, unii se pot întreba plastic: „Ce stat dintre cele contractante se va pregăti de luptă, atunci când trompeta Strasbourg-ului va scoate un sunet confuz?” [20].

Însă această penumbră de îndoială a fost înlăturată de către Marea Cameră a CtEDO în cauza *Kudrevičius și alții vs Lituania*. În respectiva speță, s-a recunoscut tranșant că „prin însăși natura sa noțiunea «încălcarea ordinii publice», utilizată în alin.(1) art.283 Cod penal al Lituaniei [21] (normă care prevede răspunderea pentru fapta celui care organizează sau provoacă un grup de persoane la săvârșirea actelor de violență, distrugerea bunurilor sau alte încălcări grave ale ordinii publice și, de asemenea, pentru fapta persoanei care, în timpul dezordinilor în masă aplică violența, distruge bunurile sau în alt mod încalcă grav ordinea publică – *n.a.*), este vagă într-o anumită măsură. Cu toate acestea, dat fiind faptul că viața cotidiană poate fi perturbată printr-un număr infinit de modalități, ar fi ireal să se aștepte ca legiuitorul național să stabilească într-o listă exhaustivă mijloacele ilegale de realizare a acestui scop interzis (*subl. ne aparține*). Prin urmare, Marea Cameră a CtEDO a apreciat că terminologia utilizată pentru formularea prevederilor alin.(1) art.283 Cod penal al Lituaniei corespunde cerințelor de calitate ce decurg din jurisprudența sa” [22]. Mai mult, s-a opinat că interpretarea acestei dispoziții dată de către instanțele naționale în prezenta cauză nu a fost nici arbitrară și nici imprevizibilă, iar reclamantii ar fi putut prevedea, într-o măsură rezonabilă în circumstanțele cauzei, că acțiunile lor [23] (*id est*: blocarea traficului pe trei autostrăzi principale timp de 2 zile), ce au cauzat obstrucționarea de lungă durată a activităților vieții cotidiene, a traficului (ruter) și a activităților economice, erau susceptibile de a fi considerate ca „încălcări grave ale ordinii publice”, atrăgând astfel incidența alin.(1) art.283 Cod penal al Lituaniei [24] (normă analogică cu art.285 CP RM).

Sintetizând cele etalate *supra*, desprindem că este *a priori* imposibil pentru legiuitor să determine toate modalitățile în care s-ar putea înfățișa fapta săvârșită în public, îndreptată împotriva ordinii publice, însoțită de violență sau amenințare cu violență. Aceasta pentru că, faptele săvârșite în public pot să difere în timp și ca natură, ceea ce le face greu identificabile dinainte pentru a fi redată într-o listă exhaustivă. Raționând *per a contrario* și luând în calcul domeniul de reglementare, deducem că o formulare descriptivă ar conduce la „o supradimensionare a normei penale” [25]. În plus, așa cum au arătat J.Holland și J.Webb, „precizările exhaustive ale situațiilor în care norma este aplicabilă pot cauza la rândul lor incertitudini cu privire la includerea anumitor stări de fapt în sfera de incidență a normei” [26].

Plecând de la aceste premise, rezultă că propunerea de *lege ferenda* notată mai sus este formulată într-o manieră sintetică și se pretează exigențelor la nivel de incriminare degajate de jurisprudența CtEDO. Ea are aptitudinea de a cuprinde toate modalitățile faptice de comitere a infracțiunii, fiind compatibilă cu caracterul previzibil al normei penale; or, textul proiectat ar permite identificarea ipotezelor ce conduc la aplicarea normei. Esențial fiind „acompanierea” faptei cu aplicarea violenței sau amenințarea cu aplicarea violenței. Pentru a nu strecura confuzii, în cele ce succed, vom opera cu noțiunea de *lege lata* – acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor, însă aceasta nu are să însemne că ne decidem de propunerea de *lege ferenda* la care am achiesat.

După această digresiune absolut necesară, reținem că, prin Hotărârea nr.6/2017, Plenul Curții Supreme de Justiție a avut grijă să elucideze și semnificația violenței exercitate în contextul încălcării grosolane a ordinii publice.

Astfel, la pct.3) din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism nr.4 din 19 iunie 2006, s-a făcut următoarea precizare: „Notă: (...) în sensul art.287 CP RM, prin «violență» se înțelege violența soldată cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, fie cu vătămare neînsemnată, care nu presupune nici dereglarea de scurtă durată a sănătății, nici pierderea neînsemnată și stabilă a capacității de muncă”.

Prezența unei astfel de explicații este bine-venită și constatăm iarăși că, în esență, aceasta a fost preluată din lucrările ce aparțin autorilor S.Brînză și V.Stati [27]. Despre justetea acestei interpretări ne putem convinge apelând la metoda comparării sancțiunilor. Procedând astfel, deducem că infracțiunea de huliganism absoarbe [28] contravenția prevăzută la art.78 Cod contravențional, care sancționează vătămarea neînsemnată și cea ușoară a integrității corporale.

Or, limitele sancțiunii prevăzute pentru contravenția absorbită sunt inferioare celor ale infracțiunii absorbante. În plus, în această situație, absorbția este întemeiată și pe următorul argument: prin infracțiunea absorbantă (art.287 CP RM) se tinde a se proteja, în secundar, relațiile sociale cu privire la integritatea corporală ocrotite de art.78 Cod contravențional. În consecință, calificarea trebuie făcută doar în baza art.287 CP RM în cazul în care violența aplicată în legătură cu încălcarea grosolană a ordinii publice s-a concretizat în vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, fie vătămare neînsemnată, care nu presupune nici dereglarea de scurtă durată a sănătății, nici pierderea neînsemnată și stabilă a capacității de muncă. În acest caz, nu este admisibilă aplicarea răspunderii conform art.287 CP RM și art.78 Cod contravențional. Altminteri, s-ar acorda o dublă valență juridică violenței aplicate și, corespunzător, s-ar încălca principiul neadmiterii tragerii la răspundere penală de două ori pentru una și aceeași faptă [29] (principiu la care vom mai reveni pe parcursul acestui studiu).

Sub acest aspect, prezentăm una din multitudinile de spețe întâlnite în peisajul jurisprudenței în care violența aplicată în legătură cu încălcarea grosolană a ordinii publice a cauzat, printre altele, vătămarea neînsemnată a integrității corporale: *la 5 decembrie 2015, ora 03.40, M.I., aflându-se în localul „Cocos Prive”, situat în mun. Chișinău, str. Tricolorului, nr.34, s-a deplasat în direcția havuzului instalat în fața Teatrului Național de Operă și Balet „Maria Bieșu” și, fiind în loc public, unde se aflau mai mulți vizitatori ai localurilor din apropiere, acționând cu intenție directă din motive huliganice, exprimând o vădită lipsă de respect față de societate, dându-și seama de caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale, prevăzând urmările lor și admitând în mod conștient survenirea acestora, s-a apropiat de C.E. și, din spate, demonstrativ, i-a aplicat mai multe lovituri în diferite părți ale corpului, cauzându-i vătămări corporale neînsemnate (subl. ne aparține), exprimate prin fractura marginală a dintelui doi pe stânga pe maxilă, echimoză infraorbitală pe dreapta, excoriații la nivelul omoplatului stâng și regiunea lombară din stingă, excoriații la nivelul membrului superior stâng. Continuându-și acțiunile sale ilegale, M.I. s-a apropiat de F.C. și, din spate, demonstrativ i-a aplicat mai multe lovituri în diferite părți ale corpului, cauzându-i vătămări corporale neînsemnate (subl. ne aparține), exprimate prin echimoză cu excoriație la nivelul mucoasei superioare, echimoză la nivelul mucoasei buzei inferioare, excoriație la nivelul degetului unu de la mâna stângă. Tot atunci, M.I., conștientizând că încalcă grosolan ordinea publică, exprimându-se cu expresii obscene [30] în adresa părților vătămate, înjosindu-le onoarea și demnita-*

tea în prezența mai multor persoane, le-a amenințat cu aplicarea violenței fizice, cauzându-le suferințe psihice [31].

Corelativ, într-un alt caz s-a constatat că: *la 6 februarie 2014, în jurul orei 17.00, S.V., mergând din urma lui C.P. pe cărarea dintre casele nr.14 și 16 din str. Chișinăului, or. Anenii Noi, l-a lovit din spate pe C.P., ca rezultat cel din urmă a căzut jos fiindu-i pricinuite astfel leziunile corporale descrise în Raportul de constatare medico-legală nr.037 din 6 februarie 2014 – o echimoză în regiunea occipitală, care a fost produsă prin acțiunea traumatică a unui obiect contondent dur, cu suprafața de interacțiune limitată, posibil la timpul și circumstanțele indicate, calificându-se ca vătămare corporală neînsemnată (subl. ne aparține). Totodată, C.P. a invocat că S.V. l-a numit cu cuvinte licențioase* [32].

Deși există mai multe puncte de tangență între faptele descrise în spețele ilustrate, în drept, acestea au fost calificate diferit. Astfel, în primul caz, fapta lui M.I. a fost calificată conform alin.(1) art.287 CP RM. În contrast, în cea de-a doua speță, s-a reținut în sarcina lui S.V. art.354 „Huliganismul nu prea grav” din Codul contravențional. Însă această contravenție nu presupune aplicarea violenței. Aceasta rezultă *expressis verbis* chiar din norma ce sancționează huliganismul nu prea grav. De aceea, într-un prim reflex, la caz, urma a fi aplicat alin.(1) art.287 CP RM. Dar, instanța de recurs nu a fost de aceeași părere și a punctat că: „prin aplicarea unei singure lovituri de către S.V. îndreptată în spatele lui C.P. în prezența altor persoane, drept rezultat al căruia celui din urmă i-au fost cauzate leziuni corporale neînsemnate, nu s-a atins gradul de pericol social al infracțiunii de huliganism, iar în ședința de judecată C.P. n-a prezentat în acest sens probe pertinente și incontestabile. Mai mult decât atât, niciunul dintre martorii audiați în ședința de judecată n-au confirm faptul exprimării lui S.V. cu cuvinte licențioase atât la adresa lui C.P., cât și la adresa altor persoane” [33].

Stranie denotație, nu-i așa? Oare pentru a atinge gradul de pericol social al infracțiunii prevăzute la art.287 CP RM aplicarea violenței în legătură cu încălcarea grosolană a ordinii publice trebuie să se concretizeze în mai multe lovituri? O singură lovitură care a cauzat o vătămare neînsemnată a integrității corporale sau sănătății, nu este îndeostulătoare? Or, în prezența anumitor factori conjuncturali, o singură lovitură poate cauza vătămarea ușoară (vom prezenta *infra* un astfel de exemplu), medie sau gravă a integrității corporale ori a sănătății, ba chiar și decesul persoanei. În viziunea noastră, la calificarea faptei potrivit art.287 CP RM nu are relevanță numărul de lovituri aplicate în legătură cu încălcarea ordinii publice. Important este ca violența să nu excedă gradul de vătămare ușoară a integrității corporale sau a sănă-

tății, fie vătămarea neînsemnată, care nu implică nici dereglarea de scurtă durată a sănătății, nici pierderea neînsemnată și stabilă a capacității de muncă. Adică contează intensitatea violenței. Firește, numărul de lovituri ar putea fi luat în considerare la individualizarea pedepsei.

Pe lângă aceasta, în percepția instanței de recurs, anume C.P. trebuia să prezinte probe în susținerea afirmației precum că cele comise de S.V. ar atinge pragul de severitate al infracțiunii de huliganism. O astfel de opțiune se sprijină pe principiul *affirmanti incumbit probatio*, care, de regulă, este aplicabil în cauze civile, însă nu și în cauze penale. Or, în materie penală standardul este altul. În concret, potrivit alin. (3) art.26 Cod de procedură penală, sarcina probațiunii revine acuzării.

În sfârșit, după instanța de recurs, nici nu s-a demonstrat proferarea de către S.V. a cuvintelor licențioase atât la adresa lui C.P., cât și la adresa altora. Altfel spus, nu s-ar fi probat dacă a avut loc, *de facto*, o acostare jignitoare (în public). Dacă ar fi așa, atunci de ce fapta a fost calificată potrivit art.354 Cod contravențional? Or, acest articol sancționează acostarea jignitoare în locuri publice a persoanei fizice [34], alte acțiuni similare ce tulbură ordinea publică și liniștea persoanei fizice. Eventual, în situația în care s-a stabilit că prin fapta comisă nu s-au lezat relațiile sociale cu privire la ordinea publică, apărute împotriva art.287 CP RM sau art.354 Cod contravențional, atunci conduita făptuitorului urma a fi calificată potrivit alin.(1) art.78 Cod contravențional – maltratarea sau alte acțiuni violente, care au cauzat vătămarea neînsemnată a integrității corporale.

În suportul celor enunțate, invocăm că prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 27 iunie 2017 s-a hotărât încetarea procesului penal de învinuire a lui U.I. în baza alin.(1) art.287 CP RM, din motiv că fapta inculpatului constituie contravenția prevăzută la alin.(2) art.78 Cod contravențional. În fapt, s-a constatat că: *la 19 aprilie 2015, în jurul orei 21.00, U.I., aflându-se într-un loc public, și anume pe stradă, în s. Budăi, r-nul Telenești, intenționat, încălcând grosolan ordinea publică, exprimată prin vădită lipsă de respect față de societate, cu o obrăznicie deosebită, atentând la regulile sociale și morale de conviețuire, fără niciun motiv, în prezența altor persoane, în mod demonstrativ, dorind să și arăte superioritatea față de Z.I., neavând oarecare relații ostile, fără a spune ceva, s-a apropiat de cel din urmă și i-a aplicat o lovitură cu pumnul în regiunea capului. Conform raportului de expertiză medico-legală nr.97 „D” din 17 iunie 2015, părții vătămate i-au fost cauzate leziuni corporale sub formă de plagă și edem a țesuturilor moi ale capului, care se califică ca vătămări corporale ușoare cu dereglarea sănătății de scurtă durată* [35].

La caz, instanța de apel a reținut (în comparație cu instanța de fond) că învinuirea adusă inculpatului nu reflectă acțiunea principală din cadrul infracțiunii imputate acestuia – încălcarea grosolană a ordinii publice. Iar prezența doar a acțiunii adiacente – aplicarea violenței, exclude calificarea conduitei inculpatului în baza alin.(1) art.287 CP RM. S-a constatat că U.I. i-a aplicat o lovitură lui Z.I. cu pumnul în față, fără a vocifera careva cuvinte licențioase. Pornind de la circumstanțele de fapt menționate, instanța de apel, dând o nouă apreciere probelor administrate, a stabilit că în cauză dată acțiunile inculpatului U.I. constituie o contravenție, și nu o infracțiune, după cum a fost învinuit. Așadar, s-a conchis că, în speță, urmează să survină mijlocul represiv statuat la alin.(2) art.78 Cod contravențional, care sancționează vătămarea intenționată ușoară a integrității corporale care a provocat o dereglare de scurtă durată a sănătății. La aceeași concluzie a subscris și instanța de recurs [36].

Pășind spre o altă treaptă a violenței exercitate în sensul infracțiunii de huliganism, reținem că răspunderea s-a aplicat conform art.287 CP RM și în următoarele spețe:

- la 2 mai 2015, în jurul orei 01.00, G.A. aflându-se la intersecția str. Eugen Coca – Ion Neculce, mun. Chișinău, acționând din intenții huliganice, încălcând grosolan ordinea publică și exprimând o vădită lipsă de respect față de societate, a încercat să deterioreze un indicator rutier, după care a aruncat în C.T., care curma actul lui huliganic, cu o piatră ridicată de la sol, provocându-i conform raportului de examinare medico-legală nr.1416/D din 7 iulie 2015 – vătămări ușoare ale integrității corporale (subl. ne aparține) [37];

- la 27 noiembrie 2015, aproximativ la orele 15:30, în mun. Chișinău, str. Alea Gării, 38, U.L. împreună și de comun acord cu U.V., în stradă, în prezența altor persoane, fără motiv, din intenții huliganice, încălcând grosolan ordinea publică, cu obraznicie deosebită, urmărind manifestarea bravurii și forței grosolane, a inițiat un conflict cu B.O., în cadrul căruia l-a numit cu expresii obscene și ofensatoare, îmbrâncindu-l, ulterior U.V. continuându-și acțiunile de tulburare a ordinii publice, i-a aplicat o lovitură cu pumnul peste față, cauzându-i lui B.O., conform concluziei raportului expertizei medico-legale nr. 792/D din 29 martie 2016 echimoze cu excoriații la nivelul ambelor buze și mucoasele lor; traumatism craniocerebral închis manifestat prin comotie cerebrală, ce se califică ca vătămare corporală ușoară (subl. ne aparține), care a dus la dereglarea sănătății de scurtă durată [38].

În mod similar, s-a decis și în alte cauze penale (în marea lor majoritate) [39]. În schimb, într-un alt caz s-a stabilit că: la 10 decembrie 2016, ora 13.00, C.V.,

aflându-se în mun. Chișinău, str. Mircea cel Bătrân, 2, în timpul unui conflict i-a aplicat lui G.E. o lovitură cu palma peste față [40], astfel provocându-i o dereglare a sănătății de scurtă durată, calificată ca vătămare ușoară a integrității corporale (subl. ne aparține). Fapta lui C.V. a fost încadrată potrivit alin.(2) art.78 Cod contravențional [41].

Efectuând o analiză comparativă a acestor spețe, desprindem că există mai multe nuanțe ce le diferențiază. Însă ceea ce le apropie este: comiterea faptei într-un loc public – pe stradă (însă acest aspect nefiind unul indispensabil în contextul art.287 CP RM; or, s-a demonstrat că huliganismul este o faptă săvârșită în public, dar nu neapărat într-un loc public [42]), și concretizarea violenței în vătămarea ușoară a integrității corporale. Din acest unghi, avem dubii dacă fapta a fost calificată just în ultimul caz. Ezitățile noastre sunt date în vileag de următoarea întrebare: au fost oare afectate în speță doar relațiile sociale cu privire la integritatea corporală ocrotite de alin. (2) art.78 Cod contravențional? Or, la cazul dedus judecății, nu s-a specificat prin ce s-a manifestat (apănajul) presupusul conflict dintre C.V. și G.E. (ce a avut loc în stradă). Oricum, este greu de închipuit un conflict în stradă, în timpul căruia se aplică violența soldată cu vătămarea ușoară a integrității corporale, și să nu perturbe ordinea publică și liniștea persoanelor. Astfel, este puțin probabil, ca în condițiile speței să nu fi fost lezate, în principal, relațiile sociale cu privire la ordinea publică, apărute împotriva art.287 CP RM. De aceea, credem că răspunderea urma să survină în temeiul alin.(1) art.287 CP RM. Aceasta pentru că, unde se aplică același raționament, trebuie să se ajungă la aceeași soluție, regulă exprimată solemn prin adagiul latin *ubi eadem est ratio, ibi eadem solutio esse debet*. Dar poate instanța a apreciat că încălcarea ordinii publice nu a fost una „grosolană”, astfel încât să atragă incidența infracțiunii de huliganism? Posibil. Totuși, chiar dacă am accepta (cu anumite rezerve) o astfel de viziune, soluția de calificare (completă) trebuia să fie alta, și anume: alin. (2) art.78 și art.354 Cod contravențional (concurs de contravenții).

Tot în acest segment de cercetare, consemnăm că există și spețe în care s-a reținut că făptuitorul a încălcat grosolan ordinea publică, acțiuni însoțite de aplicarea violenței, în sensul alin.(1) art.287 CP RM, fără însă specificarea gradului de gravitate al violenței, ceea ce este inadmisibil. Iată și câteva exemple care întăresc teza avansată:

- la 29 ianuarie 2015, aproximativ la ora 23.40, R.I. aflându-se în clubul „Play Poy” situat pe str. Alexandru cel Bun, nr.5, mun. Bălți, care se atribuie la un loc public, din intenții huliganice, încălcând grosolan ordinea publică, care s-a manifestat prin încălcarea normelor de drept și morale de

comportare în societate, exprimând o vădită lipsă de respect față de societate (...), în văzul mai multor persoane, a provocat un scandal nemotivat cu B.A., iar ulterior, i-a aplicat celui din urmă mai multe lovituri în diferite părți ale corpului (subl. ne aparține), acțiuni care au fost continuate în fața localului indicat mai sus, fiind stopată activitatea clubului pe o perioadă de timp, după care s-a eschivat de la locul comiterii infracțiunii [43];

- la 3 mai 2016, aproximativ la ora 19.30, S.A. aflându-se în apropiere de casa nr. 18 de pe str. Pușkin, s. Cazaclia, r-nul Ceadâr-Lunga, din intenții huliganice, încălcând grav ordinea publică, a început s-o ofenseze pe minora B.I. cu cuvinte licențioase, după ce intenționat i-a aplicat o lovitură cu palma peste față și o lovitură cu piciorul peste piciorul ei drept, prin ce i-a cauzat acesteia dureri fizice (subl. ne aparține) [44];

- la 23 noiembrie 2016, aproximativ la ora 00.30, S.I. aflându-se pe str. Ion Creangă, 1, mun. Chișinău, în apropierea localului „Ovico”, încălcând grosolan ordinea publică, a inițiat o altercație cu X, pe care ulterior l-a agresat în prezența mai multor martori, aplicându-i o lovitură cu pumnul în regiunea ochiului stâng, doborându-l la pământ, cauzându-i dureri fizice (subl. ne aparține) [45].

Din perspectiva celor două din urmă spețe, putem să obiectăm că nu s-a ținut cont de postulatul conform căruia orice vătămare a integrității corporale sau a sănătății ar putea cauza dureri fizice, însă nu orice durere fizică este susceptibilă să atingă pragul de severitate al violenței exercitate în sensul infracțiunii de huliganism. Dincolo de aceasta, credem că în spețele analizate, se impunea ordonarea și efectuarea unei expertize medico-legale pentru determinarea intensității violenței aplicate. Suportul normativ al acestei concluzii derivă, *inter alia*, din pct.2) alin. (1) art.143 Cod de procedură penală, în acord cu care expertiza se dispune și se efectuează, în mod obligatoriu, pentru constatarea gradului de gravitate și a caracterului vătămarilor integrității corporale. Or, în lipsa stabilirii gradului de gravitate al violenței calificarea ar putea fi eronată. În subsecvent, învinuirea ar fi una incertă [46], iar condamnarea – arbitrară.

Și mai tare nedumeresc situațiile când se reține la calificare, printre altele, modalitatea normativă (a infracțiunii de huliganism) – acțiuni care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor, fără însă ca, în fapt, să se constate, ca atare, dacă s-a aplicat violența și dacă aceasta s-a soldat cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, fie cu vătămare neînsemnată, care nu presupune nici dereglarea de scurtă durată a sănătății, nici pierderea neînsemnată și stabilă a capacității de muncă. Sub acest aspect, este ilustrativ următorul caz: V.Ț. a fost învinuit în aceea că, la 17 octombrie 2014,

între orele 08.15-10.00, fără a deține un permis autorizat, a intrat în Procuratura Generală, situată pe str. Mitropolit Bănuțescu-Bodoni, 26, mun. Chișinău, din intenții huliganice și încălcând grosolan ordinea publică, a inițiat o ceartă cu procurorul X. La cerințele legale ale acestuia și a altor persoane, V.Ț. a refuzat să iasă din biroul procurorului, perturbându-i activitatea de audiere a doi martori, insultându-l și manifestând un comportament violent (subl. ne aparține) față de acesta și a persoanelor prezente, ofensându-i în acest mod, onoarea și demnitatea personală [47].

În drept, acuzatorul de stat a înaintat învinuirea în baza alin.(1) art.287 CP RM, preluând în totalitate conținutul acestei norme, făcând abstracție de circumstanțele particulare ale cazului. Însă, din speță, nu rezultă că s-ar fi aplicat violența. Presupunul comportament violent nu poate fi echivalent cu aplicarea violenței. În context, instanța de judecată a constatat că inculpatul a avut permisiunea de a intra în sediul Procuraturii Generale. La fel, s-a stabilit că inculpatul a refuzat să părăsească biroul procurorului X, deoarece dânsul (V.Ț.) a fost împuternicit să acorde asistență juridică în calitate de avocat la doi martori care au fost citați de către procuror pentru audiere. Mai mult, în opinia instanței faptul că V.Ț. nu s-a conformat cerințelor de a părăsi biroul procurorului și afirmarea că acesta (X) este incompetent [intuim că este vorba de o persiflare, întrucât V.Ț. i-a reproșat lui X că nu ar cunoaște prevederile alin.(1) art.92 Cod de procedură penală [48], potrivit cărora persoana, fiind citată în calitate de martor, are dreptul să invite un avocat care îi va reprezenta interesele în organul de urmărire penală și o va însoți la acțiunile procesuale efectuate cu participarea sa – *n.a.*], nu presupune prezența în acțiunile inculpatului a infracțiunii de huliganism [49]. În consecință, inculpatul a fost achitat, din motiv că fapta nu întrunește elementele componenței de infracțiune prevăzute la alin.(1) art.287 CP RM.

În aceeași categorie de spețe se înscrie și următorul caz: la 29 octombrie 2013, aproximativ la ora 15.25, aflându-se în incinta Judecătorei Râșcani, mun. Chișinău, situată pe str. Kiev, 4A, mun. Chișinău, din motive huliganice, încălcând grosolan ordinea publică, demonstrând obrăznicie deosebită, fără o invitație și permisiune, inculpatul M.A. a intrat în biroul de serviciu nr.9, unde activează partea vătămată – judecătorul I.P., solicitând de la ultimul informație despre rezultatele examinării de către acesta a unei cauze contravenționale, în care dânsul (M.A.) avea calitatea procesuală de victimă și eliberarea imediată a copieii hotărârii judecătorești, după ce, primind informația solicitată, sub pretextul că această cauză a fost examinată în lipsa lui, deși a solicitat amânarea ședinței, ignorând avertismentul acestuia din urmă că încalcă regulile de conduită stabilite în instanța de judecată, precum și cerința legitimă de a părăsi

biroul său de serviciu, în prezența altor persoane, a început să-l calomnieze, adresându-i repetat, după ce a fost somat de răspundere pentru insultarea judecătorului, cuvinte injurioase, înjosindu-i în acest mod onoarea și demnitatea personală.

Pentru a aplana conflictul inițiat de către inculpatul M.A., partea vătămată – judecătorul I.P., a ieșit din biroul său de serviciu, iar primul, continuându-și acțiunile sale huliganice, l-a urmărit pe acesta până în biroul de serviciu al judecătorului E.C., unde acesta a intrat, manifestând un comportament vehement.

Tot atunci, inculpatul M.A., aflându-se lângă biroul de serviciu al judecătorului E.C., în prezența unor cetățeni, neidentificați de către organul de urmărire penală, se exprima cu expresii injurioase la adresa corpului de judecători al Judecătoriei Râșcani, mun. Chișinău, după ce, fără permisiunea judecătorului E.C. și funcționarilor judecătoriei prezenți la fața locului, precum și fără invitație, a intrat în biroul de serviciu al acesteia, iar la cerința legitimă a asistentului judiciar A.M. de a părăsi biroul, primul nu a reacționat, demonstrând un comportament grosolan și obraznic, vociferând în continuare expresii indecente la adresa personalului instanței de judecată.

După aceasta, aproximativ la ora 17.00, când în biroul de serviciu al judecătorului E.C. a intrat partea vătămată – judecătorul L.L., pentru a-i transmite spre examinare o cerere de recuzare înaintată pe o cauză din procedura sa, inculpatul M.A. a bruscat-o (subl. ne aparține) pe cea din urmă care încerca să închidă după dânsa ușa biroului menționat, adresându-i public întrebări provocatoare, după ce a continuat să se exprime cu expresii licențioase la adresa colectivului Judecătoriei Râșcani, mun. Chișinău, perturbând în acest mod activitatea acesteia.

Ulterior, având în vedere faptul înregistrării video a întreg procesului comiterii faptelor descrise, continuându-și acțiunile sale ilegale, din aceleași motive huliganice, inculpatul M.A. a postat imaginile înregistrate pe rețeaua Internet, însoțindu-le de comentarii defăimătoare [50].

Instanța de judecată a concluzionat că M.A. a săvârșit o infracțiune și faptele lui urmează a fi încadrate juridic în baza lit.a) alin.(2) art.287 CP RM – „huliganism, adică acțiuni intenționate care încalcă grosolan ordinea publică și exprimă o vădită lipsă de respect față de societate, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor, precum și acțiuni care, prin conținutul lor, se deosebesc printr-o obraznicie deosebită, săvârșite de o persoană care anterior a săvârșit un act de huliganism” [51].

În primul rând, deși sentința în cauză a fost pronunțată la 10 ianuarie 2017 pentru o faptă pretinsă a fi comisă la 29 octombrie 2013, observăm că s-a operat cu o sintagmă legislativă pe care nu o mai conține legea penală încă din anul 2009 (mai exact,

de la 24 mai 2009 – dată când a intrat în vigoare Legea nr.277/2008). În particular, amintim că prin Legea nr.277/2008, printre altele, din dispoziția alin.(1) art.287 CP RM a fost exclusă expresia „lipsa vădită de respect față de societate”. De altfel, locuțiunea respectivă se găsește, în continuare, în Hotărârea Plenumului Curții Supreme de Justiție cu privire la practica judiciară, în cauzele penale despre huliganism, nr.4 din 19 iunie 2006. În așa fel, reiese că Plenul Curții Supreme de Justiție nu a ținut întocmai pasul cu modificările și completările operate în Codul penal, atunci când a adoptat Hotărârea nr.6/2017, așa cum pretinde că a făcut. Această stare de lucruri acreditează serioase rezerve cu privire la acuratețea juridică a recomandărilor oferite de către instanța supremă și la calitatea juridică a hotărârii în cauză, care se dorește a fi un „instrument de lucru util”, pentru cei abilitați cu aplicarea legii penale, îndeosebi pentru instanțele de judecată.

În al doilea rând, precizăm că, prin definiție, calomnia semnifică răspândirea cu bună știință a unor scorniri mincinoase ce defăimează o altă persoană, însoțită de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni deosebit de gravă sau excepțional de gravă ori soldată cu urmări grave (art.70 Cod contravențional). Astfel concepute lucrurile, trezește nedumerire de ce instanța a utilizat formula „a început să-l calomnieze”. În acest sens, în partea descriptivă a sentinței s-a punctat că, din conținutul înregistrărilor video cercetate în ședința de judecată, se atestă că inculpatul a afirmat repetat că I.P. se comportă ca „un bădăran al justiției”, ca „un dobitoc”, întrebând când va scăpa justiția din Republica Moldova de dânsul; că „a umblat cu băutul”, făcând aluzie la consumarea băuturilor alcoolice de către I.P. în timpul și în locul exercitării atribuțiilor de serviciu. Apoi, că l-a urmărit pe I.P. până la biroul de serviciu al judecătorului E.C., bătând la ușă de mai multe ori și întrebând și/sau afirmând sfidător: „ce pot să facă doi judecători închiși într-un birou?”; „cei doi judecători fac sex?”; „în biroul de serviciu al lui E.C. are loc vreo orgie?”; „în casă de toleranță s-a transformat Judecătoria Râșcani, mun. Chișinău (actualmente – Judecătoria Chișinău, sediul Râșcani – n.a.)”; „I.P. și E.C. se dau în scrânciob în biroul de serviciu al celei din urmă?”; „dacă soțului ei (al părții vătămate E.C.) nu-i trezește suspiciuni, când o trimite la serviciu?”. La fel, ar fi întrebare pe L.L. „ce-a făcut judecătorul I.P. jumătate de oră la dânsa în birou?”; „ce se petrece în judecătoria asta: casă de toleranță, dezmaț total?” [52]. Așa fiind, se poate deduce că afirmațiile lui M.A. nu au fost însoțite de învinuirea de săvârșire a unei infracțiuni deosebit de grave sau excepțional de grave ori soldată cu urmări grave, pentru a fi îndreptățită utilizarea expresiei „a început să-l calomnieze”. Deci, instanța de judecată a atribuit o altă semnificație noțiunii de „calomnie”.

În al treilea rând, din fapta constatată de către instanța judecătorească rezultă aparent că violența aplicată de M.A. s-a concretizat prin aceea că el a bruscat o persoană (L.L.). Dar această impresie înșelătoare este înlăturată de către instanță în considerentele sentinței. Astfel, se arată că, „calificând acțiunile inculpatului M.A. după indiciul calificativ «acțiuni intenționate care încalcă grosolan ordinea publică și exprimă o vădită lipsă de respect față de societate, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor», instanța de judecată a reieșit din următoarele: 1) prezența unui pretext nesemnificativ pentru răfuială cu părțile vătămate I.P. și L.L., având la bază relațiile de ostilitate dintre inculpat și aceștia din urmă, determinate de activitatea de serviciu a primilor; 2) a comis acțiuni evidente (acțiuni principale), ce ating interesele legitime nu numai ale părților vătămate I.P. și L.L., dar și ale altor persoane (justițieri și justițiabili), care se aflau la locul faptei, prin proferarea expresiilor indecente, abordarea unei ținute lipsite de pudoare, ceea ce denotă o lipsă evidentă de respect față de societate și normele etice general acceptate; 3) acțiunile nominalizate au fost însoțite de violență psihică (acțiuni adiacente) împotriva părților vătămate (subl. ne aparține)” [53]. Doar oare în ce s-a manifestat presupusa „violență psihică”? Cel mai probabil, s-au luat în calcul afirmațiile lui M.A. notate *supra*. De principiu, noțiunea generică de „violență” poate îngloba atât violența fizică (susceptibilă de a cauza vătămarea corporală), cât și pe cea psihică (ce poate provoca suferință psihică). Totuși, trebuie de reiterat că cea de-a doua modalitate normativă a faptei prejudiciabile a infracțiunii specificate la art.287 CP RM constă în acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de amenințarea cu aplicarea violenței asupra persoanelor. Iar amenințarea cu aplicarea violenței presupune că victimei i se provoacă, în mod verosimil, sentimentul de teamă de a fi supusă violenței, cauzându-se astfel o suferință psihică. Iată de ce, nu este nevoie de a pune totul într-o „oală”. Or, nu în zadar legiuitorul a recurs la descrierea dispoziției art.287 CP RM, printre altele, la următoarea formulă „(...) acțiunile intenționate care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe”. Conjunctia „sau” indică faptul că acțiunile adiacente în discuție sunt alternative. Însă, din circumstanțele speței, nu rezultă că s-ar fi aplicat violența în privința lui I.P. și L.L. sau că aceștia ar fi fost amenințați cu aplicarea violenței.

În fine, suntem de acord cu instanța de judecată că „terminologia” utilizată de către făptuitor în calitate de reporter „Curaj TV” transgresează limitele libertății de exprimare [54]. Cu toate acestea, considerând cele expuse mai sus, opinăm că, pe fond, și în *limine litis*, răspunderea putea fi aplicată în baza art.354 Cod

contravențional (adițional, pentru apărarea onoarei și demnității persoanele vizate ar fi putut apela la remediile juridico-civile), și nicidecum conform art.287 CP RM, așa cum a conchis prima instanță. Or, pretinsa încălcare a ordinii publice nu a fost însoțită de aplicarea violenței asupra persoanelor (sau de amenințarea cu aplicarea unei asemenea violențe).

Ne place să credem că această eroare va fi corectată de către instanțele de judecată ierarhic superioare [55]. Asumptia noastră își găsește reazem într-o altă speță din practica judiciară. Astfel, într-un caz oarecum similar cu cel analizat mai sus, Curtea Supremă de Justiție (spre deosebire de instanțele ierarhic inferioare) a decis să înceteze procesul penal în baza alin. (2) art.332 Cod de procedură penală în cauza privind învinuirea lui V.S. în comiterea infracțiunii prevăzute la alin.(1) art.287 CP RM, din motiv că fapta comisă constituie contravenția prevăzută la art.354 Cod contravențional: *la 7 martie 2014, aproximativ pe la ora 13.00, V.S., aflându-se în incinta sediului Curții Supreme de Justiție de pe str. Petru Rareș, 18, din mun. Chișinău, manifestând un comportament inadecvat, a încălcat grosolan ordinea publică, acțiuni intenționate, exprimate prin strigăte, numirea cu cuvinte licențioase și amenințarea angajaților instituției și a altor persoane aflate în imediata apropiere cu aplicarea violenței fizice, existând pericolul real al realizării acestor acțiuni violente, precum și, acțiuni care prin conținutul lor se deosebesc printr-o obraznicie deosebită, după care urcând la etajul trei, în mod intenționat a deteriorat cu pumnii mai multe uși ale judecătorilor; iar la somațiile de a înceta acțiunile sale huliganice, nu a reacționat, continuând realizarea intenției sale infracționale* [56].

Pentru a se hotărî astfel, s-a argumentat: *primo* – art.287 CP RM poate fi aplicat, doar dacă făptuitorul nu se limitează la acostarea jignitoare în locurile publice [57] a persoanelor fizice și tulbură ordinea publică, dar pe lângă aceasta mai recurge și la aplicarea violenței, la amenințarea cu aplicarea violenței sau la opunerea de rezistență violentă reprezentanților autorităților sau altor persoane care curmă actele huliganice. Astfel, doar așa fapta pe care o comite făptuitorul depășește gradul de pericol social al unei contravenții, atingând gradul de pericol social al unei infracțiuni; *secundo* – făptuitorul nu a comis acțiunile adiacente descrise la art.287 CP RM, iar partea acuzării nici nu a prezentat probe în vederea susținerii învinuirii date; *tertio* – deteriorarea ușilor presupune cauzarea unui prejudiciu material, prin urmare, acesta trebuia să fie evaluat, după care cuantumul prejudiciului estimat urma a fi incriminat prin actul de învinuire lui V.S., ceea ce în cauza deferită judecății nu s-a realizat; *quarto* – faptul că inculpatul nu s-a conformat cerințelor de a înceta acțiunile sale huliganice și nu a reacționat în niciun mod la somațiile

angajaților Curții Supreme de Justiție nu presupune reținerea în acțiunile lui a infracțiunii prevăzute de art.287 CP RM.

Referințe:

1. DELEANU, I., DELEANU, S. *Jurisprudența și revirimentul jurisprudențial: Eseu*. București: Universul Juridic, 2013, p.8.
2. *Ibidem*, p.10.
3. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.6 din 15 mai 2017 de modificare și completare a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4 din 19 iunie 2006 cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism. Disponibil: <https://goo.gl/bPAKLo>
4. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.4 din 19 iunie 2006 cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre huliganism. Disponibil: <https://goo.gl/5Efhyk>
5. Precizăm că fapta prejudiciabilă a infracțiunii specificate la art. 287 CP RM cunoaște patru modalități normative cu caracter alternativ: 1) acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de aplicarea violenței asupra persoanelor; 2) acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de amenințarea cu aplicarea violenței asupra persoanelor; 3) acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de opunerea de rezistență violentă reprezentanților autorităților sau altor persoane care curmă actele huliganice; 4) acțiunile care, prin conținutul lor, se deosebesc printr-un cinism sau obrăznicie deosebită*.
- * BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea specială*. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2011, p.649; BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol.II. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.683-684; BRÎNZA, S. Infracțiunea de huliganism (art. 287 CP RM): analiză de drept penal. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe sociale”*, 2015, nr.8, p.48.
6. BRÎNZA, S. *Infracțiunea de huliganism (art.287 CP RM): analiză de drept penal*, p.49.
7. BRÎNZA, S., STATI, V. Unele aspecte ale practicii de aplicare a răspunderii penale pentru fapta de huliganism (art. 287 C. pen. RM). În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.5, p.2; BRÎNZA, S., STATI, V. *Drept penal. Partea specială*. Vol.II, p.649; BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol.II, p.685; BRÎNZA, S. *Infracțiunea de huliganism (art.287 CP RM): analiză de drept penal*, p.49.
8. COUSSIRAT-COUSTERE, V. *Expertiza Codului penal al Republicii Moldova*. Disponibil: <https://goo.gl/tMUxz7>
9. La rândul său, un alt expert, M. del Tufo, a opinat că: „Fraza care conține expresia «lipsa vădită de respect față de societate» trebuie eliminată, deoarece nu amplifică deloc gravitatea faptei, ci exprimă mai degrabă opinia autorului, care însă nu poate fi sancționată de dreptul penal. Simplul fapt de a opune rezistență unui reprezentant al puterii sau unei alte persoane nu poate fi pedepsit: incriminarea ar fi justificată doar dacă rezistența îmbracă forma unor acțiuni violente sau amenințări. Incriminarea acțiunilor de un deosebit cinism și obrăznicie nu este admisibilă, cu excepția cazului când asemenea acțiuni prejudiciază un interes apărut”*. Cu prilejul ajustării prevederilor legii penale la recomandările experților Consiliului Europei, umanizării politicii punitive a statului, modernizării și racordării sancțiunilor penale la standardele medii europene, prin Legea pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova la 18 decembrie 2008 (în continuare – Legea nr.277/2008)**, din dispoziția alin.(1) art.287 CP RM a fost exclusă formularea „lipsa vădită de respect față de societate”***, iar după cuvintele „de opunerea de rezistență” s-a suplinit cuvântul „violentă”. În rest, s-a lăsat intactă dispoziția acestui articol. Deci nu a fost respectate întocmai recomandările experților Consiliului Europei.
- * DEL TUFO, M. *Expertiza Codului penal al Republicii Moldova*. Disponibil: <https://goo.gl/UjVFdJ>
- ** Legea nr.277 din 18 decembrie 2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, adoptată de Parlamentul Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.41-44.
- *** În pofida acestui fapt, sintagma dată continuă să se regăsească în hotărârile instanțelor de judecată. De exemplu, a se vedea: Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 18 ianuarie 2017. Dosarul nr.1ra-141/2017. Disponibil: <https://goo.gl/KvWnii>; Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 1 februarie 2017. Dosarul nr.1ra-289/2017. Disponibil: <https://goo.gl/V5yfGa>; Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 februarie 2017. Dosarul nr.1ra-347/2017. Disponibil: <https://goo.gl/AP1ZLk>; Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 1 noiembrie 2017. Dosarul nr.1ra-1495/2017. Disponibil: <https://goo.gl/MQcXZ9>; etc.
10. BRÎNZA, S. Dificultățile aplicării de către instanțele judecătorești a art.287 CP RM. Reflecții teoretice cu implicații practice. În: *Revista Institutului Național la Justiției*, 2007, nr.1-3, p.71; BRÎNZA, S. Interpretarea oficială a dispozițiilor penale privind huliganismul: probleme și soluții. În: *Revista științifică a USM „Studia Universitatis Moldaviae”. Seria „Științe sociale”*, 2008, nr.1, p.68; BRÎNZA, S., STATI, V. Unele aspecte ale practicii de aplicare a răspunderii penale pentru fapta de huliganism (art.287 C. pen. RM). În: *Revista Națională de Drept*, 2008, nr.5, p.2.
11. PRADEL, J. *Droit pénal comparé*. Paris: Dalloz, 1995, p.98.
12. A se vedea pct.61 din Hotărârea Curții Constituționale a Republicii Moldova pentru controlul constituționalității unor prevederi ale articolului 1 din Legea nr.54 din 21 februarie 2003 privind contracararea activității extremiste (utilizarea simbolurilor naziste) (Sesizarea nr.29a/2015), nr.28 din 23 noiembrie 2015. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.79-89.
13. ECtHR, Case of *Kafkaris versus Cyprus* [GC], Application no. 21906/04, Judgment of 12 February 2008, pct.140. Disponibil: <https://goo.gl/GTcgE3>; ECtHR, Case of *Rohlena v. The Czech Republic* [GC], Application no.59552/08, Judgment of 27 January 2015, pct.72. Disponibil: <https://goo.gl/NzuMTp>; etc.
14. ECtHR, Case of *Del Río Prada versus Spain* [GC], Application no.42750/09, Judgment of 21 October 2013, pct.92-93. Disponibil: <https://goo.gl/bkuWPx>; etc.
15. În această speță, CtEDO a reținut că reclamantul a fost recunoscut vinovat de către instanțele naționale (ale Armeniei) de comiterea contravenției de huliganism nu prea grav, la trei zile de arest, pentru faptul că în contextul unei demonstrații politice ar fi blocat împreună cu alte persoane o stradă în centrul capitaliei (Erevan) și ar fi produs un zgomot puternic, încălcând astfel ordinea publică. În acest sens, reclamantul a subliniat că acțiunile sale nu pot fi calificate ca huliganism nu prea grav, în particular, conform modalității normative – „acțiuni similare ce tulbură ordinea publică și liniștea persoanei fizice”, așa cum au făcut instanțele naționale. La rândul său, CtEDO a admis că ingerința a fost

prevăzută de lege și că a urmărit un scop legitim – protejarea ordinii publice. Însă, până la urmă, s-a conchis că ingerința în cauză nu a fost necesară într-o societate democratică. Or, s-a stabilit că, în realitate, traficul rutier de pe strada pe care a avut loc demonstrația fusese suspendat în prealabil de către autorități, cu intenția aparentă de a facilita desfășurarea demonstrației. În același timp, nu a existat nimic care să indice asupra faptului că zgomotul produs de reclamant a implicat obscenitate sau incitare la violență. În afară de aceasta, este greu de imaginat o demonstrație politică uriașă, la care oamenii își exprimă opinia, fără a genera un anumit zgomot. Din aceste considerente, CtEDO a opinat că reclamantul a fost sancționat pentru simplul fapt de a fi prezent și activ în cadrul demonstrației în cauză, nu pentru că a comis ceva ilegal, violent sau obscen în cursul acestuia. Prin urmare, s-a conchis că, în speță, dreptul la libertate de întrunire pașnică a fost încălcat*. Într-adevăr, în absența actelor de violență din partea manifestanților, este important ca autoritățile să demonstreze un anumit grad de toleranță față de întrunirile pașnice, în așa fel încât libertatea de întrunire, garantată de art.11 din Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (în continuare – CEDO), să nu fie lipsită de tot conținutul. Însă, „gradul de toleranță” corespunzător nu poate fi definit *in abstracto*, ci trebuie examinate circumstanțele specifice ale cauzei, în special amploarea „perturbării vieții cotidiene”.

* ECtHR, Case of *Galstyan versus Armenia*, Application no. 26986/03, Judgment of 15 November 2007, pct.105, 107, 115-118. Disponibil: <https://goo.gl/RGey3k>

16. Ca atare, sintagma „prevăzută de lege” impune ca măsura incriminată să aibă un temei în dreptul intern, însă vizează, de asemenea, calitatea legii în cauză: aceasta trebuie, într-adevăr, să fie accesibilă justițiabilului și previzibilă în ceea ce privește efectele sale. S-a reținut, totodată, că, pentru ca legea să satisfacă cerința de previzibilitate, ea trebuie să precizeze cu suficientă claritate înțelegerea și modalitățile de exercitare a puterii de apreciere a autorităților în domeniul respectiv, ținând cont de scopul legitim urmărit, pentru a oferi persoanei o protecție adecvată împotriva arbitrarului*.

* ECtHR, Case of *Lupsa versus Romania*, Application no. 10337/04, Judgment of 8 June 2006, pct.33. Disponibil: <https://goo.gl/EnlNCo>

17. Кодекс України про адміністративні правопорушення. В: *Відомості Верховної Ради України*, 2001, № 25-26.

18. ECtHR, Case of *Shvydka versus Ukraine*, Application no.17888/12, Judgment of 30 October 2014, pct.39. Disponibil: <https://goo.gl/jkNmD2>

19. De asemenea, în speța *Shvydka versus Ucraina*, CtEDO a estimat că măsura aplicată reclamantei a urmărit un scop legitim – de a proteja ordinea publică și drepturile participanților. Totuși, CtEDO a notat că instanțele judecătorești naționale au aplicat reclamantei, o femeie în vârstă de 63 ani, fără antecedente penale, cea mai aspră sancțiune pentru o contravenție care nu a implicat recurgerea la violență. Prin urmare, măsura a fost disproporționată în raport cu scopurile urmărite. În consecință, s-a decis că dreptul reclamantei la libertatea de exprimare, garantat de art.10 din CEDO a fost încălcat*.

Însă raționamentul majorității nu a fost acceptat de toți judecătorii. În particular, în opinia separată la această hotărâre, s-a militat pentru soluția conform căreia „ingerința nu a fost prevăzută de lege”, fără a mai fi necesar de analizat dacă aceasta a urmărit un „scop legitim” și dacă a fost „necesară într-o societate democratică”. Astfel, în viziunea semnatarului opiniei separate, contravenția de huliganism nu prea grav nu trece testul previzibilității. În susținerea acesteia,

s-a accentuat că noțiunea huliganismului nu prea grav este generică și vagă. S-a mai remarcat că nici din exemplele oferite în comentariul Codului Ucrainei cu privire la contravențiile administrative**, nu se poate deduce, prin aplicarea principiului *eiusdem generis*, că ruperea panglicii de pe o coroană ar putea constitui un comportament ofensator sau o încălcare a ordinii publice ori o tulburare a liniștii persoanei fizice. Cu atât mai mult cu cât această faptă a avut loc după ce s-a încheiat ceremonia oficială de depunere a coroanelor (desfășurată cu ocazia Zilei Independenței Ucrainei)***.

* ECtHR, Case of *Shvydka versus Ukraine*, Application no. 17888/12, Judgment of 30 October 2014, pct.39. Disponibil: <https://goo.gl/jkNmD2>

** În comentariul avut în vedere s-a explicat că „prin alte acțiuni similare”, în contextul art.173 din Codul Ucrainei cu privire la contravențiile administrative (normă analogică cu art.354 din Codul contravențional), se înțelege, printre altele, pătrunderea violentă în anumite locuri publice, unde există o interdicție oficială în acest sens; deranjul altor persoane prin apeluri telefonice nejustificate sau insultătoare; cântece indecente; exclamații sau fluierări în timpul unui film într-un cinematograful; zgomotul nocturn; satisfacerea nevoilor fiziologice într-un loc care nu a fost destinat pentru acest scop; apariție în public gol (exhibiționismul); blocarea nejustificată a oricărui mijloc de transport public; desene graffiti indecente; oferirea unei notificări false despre moartea unei rude, inclusiv în cazul în care acest lucru nu duce la consecințe grave; intrarea fără rând; distrugerea sau deteriorarea bunurilor, în proporții mici, din motive huliganice; etc. *A se vedea*: КАЛЮЖНИЙ, Р.А., КОМЗИЮК, А.Т., ПОГРІБНИЙ, О.О. та ін. *Науково-практичний коментар Кодексу України про адміністративні правопорушення*. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008, с.404-405.

*** ECtHR, Separate Opinion of Judge De Gaetano in Case of *Shvydka versus Ukraine*, Application no.17888/12, Judgment of 30 October 2014. Disponibil: <https://goo.gl/jkNmD2>

20. Lord LESTER OF HERNE, Hill. Universality versus Subsidiarity: A Reply. În: *European Human Rights Law Review*, 1998, p.81. *Apud*: Papuc T. Principiul proporționalității și testul acestuia. Circulând pe terenul motivelor. În: *Noua Revista de Drepturile Omului*, 2017, nr.3, p.15.

21. Criminal Code of Lithuania. Disponibil: <https://goo.gl/s85rHu>

22. ECtHR, Case of *Kudrevičius and others versus Lithuania* [GC], Application no.37553/05, Judgment of 15 October 2015, pct.113. Disponibil: <https://goo.gl/Vi9x2E>

23. În speța *Kudrevičius și alții versus Lituania*, reclamanții (fermieri) au obținut autorizație pentru organizarea unui protest pașnic ca să atragă atenția asupra aparentei lipse de reacție a Guvernului față de problemele din sectorul agricol. La început, demonstrațiile au fost pașnice, conform autorizațiilor. Însă, negocierile cu Guvernul au stagnat. Pentru a face presiuni asupra Guvernului, reclamanții au încălcat prevederile autorizațiilor și au blocat trei autostrăzi principale timp de 2 zile, provocând perturbări considerabile. Blocajul a luat sfârșit când le-au fost îndeplinite cererile. Reclamanții au fost ulterior recunoscuți vinovați pentru „dezordini în masă” și condamnați la 60 de zile de închisoare cu suspendare timp de un an. La fel, li s-a interzis să părăsească domiciliul pentru mai mult de 7 zile fără aprobarea prealabilă a autorităților.

Într-o hotărâre din 26 noiembrie în 2013, o Cameră a CtEDO a hotărât, cu 4 voturi la 3, că a fost încălcat art.11 CEDO. La 14 aprilie 2014, cauza a fost trimisă Marii Camere la cererea Guvernului.

Astfel, în fond, Marea Cameră a CtEDO a admis că

condamnarea reclamanților a constituit o ingerință în dreptul lor la libertatea de întrunire pașnică. Ingerința a avut temei legal în dreptul intern. Autorizațiile pentru organizarea de întruniri pașnice conțineau un avertisment referitor la eventuala răspundere a organizatorilor. Mai mult, ar fi trebuit să fie clar pentru reclamanți că nerespectarea ordinelor legale și explicite ale poliției de a înlătura blocajele rutiere ar putea angaja răspunderea lor. Ingerința contestată a fost așadar „prevăzută de lege” și a urmărit scopurile legitime ale „apărării ordinii” și „protejării drepturilor și libertăților altora”.

În prezenta cauză, acțiunile manifestanților nu au avut ca scop direct o activitate cu care nu erau de acord, ci blocarea fizică a unei activități care nu avea legătură directă cu obiectul protestului lor. Perturbarea gravă și intenționată, de către demonstranți, a vieții cotidiene și a activităților desfășurate în mod legal de către alții, într-o măsură mai mare decât cea cauzată de exercitarea normală a dreptului la libertatea de întrunire pașnică într-un loc public, poate fi considerată un „act condamnabil” și, prin urmare, poate justifica aplicarea de sancțiuni, chiar și penale. Chiar dacă reclamanții nu au comis acte de violență sau nu au instigat pe alții la astfel de acte, obstrucționarea aproape în totalitate a trei autostrăzi principale cu încălcarea flagrantă a ordinelor poliției și a nevoilor și drepturilor participanților la trafic a constituit un comportament care ar putea fi considerat „condamnabil”. Ținând cont de marja de apreciere care trebuie acordată în astfel de circumstanțe, statul pârât a fost în mod clar îndreptățit să considere că interesele protejării ordinii publice aveau o pondere mai mare decât cele ale reclamanților de a recurge la blocaje rutiere ca mijloc pentru a realiza un progres în negocierile lor cu Guvernul. Mai mult, în pofida perturbărilor grave cauzate de comportamentul reclamanților, autoritățile au arătat astfel un grad ridicat de toleranță. La fel, autoritățile au încercat să echilibreze interesele demonstranților cu cele ale participanților la trafic, pentru a garanta desfășurarea pașnică a întrunirii și siguranța tuturor cetățenilor, satisfăcând astfel orice obligație pozitivă despre care s-ar fi putut considera că le revenea. În cele din urmă, sancțiunile aplicate nu par a fi disproporționate față de tulburarea gravă a ordinii publice cauzată de reclamanți.

În concluzie, autoritățile interne au menținut un echilibru just între obiectivele legitime ale „apărării ordinii” și „protejării drepturilor și libertăților altora”, pe de o parte, și cerințele libertății de întrunire, pe de altă parte, bazându-se deciziile pe o apreciere acceptabilă a faptelor și o motivare care au fost relevante și suficiente. Din aceste motive, în unanimitate, Marea Cameră a CtEDO a hotărât că art.11 CEDO nu a fost violat.

24. ECtHR, Case of *Kudrevičius and others versus Lithuania* [GC], Application no. 37553/05, Judgment of 15 October 2015, pct.114. Disponibil: <https://goo.gl/Vi9x2E>

25. STRETEANU, F. *Tratat de drept penal. Partea generală*. Vol.I. București: C.H. Beck, 2008, p.41.

26. HOLLAND, J., WEBB, J. *Learning Legal Rules. A Students' Guide to Legal Method and Reasoning*. Oxford: Oxford University Press, 2010, p.247.

27. BRÎNZA, S., STATI, V. Unele aspecte ale practicii de aplicare a răspunderii penale pentru fapta de huliganism (art.287 C. pen. RM), p.2; BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. Vol.II., p.685; BRÎNZA, S. *Infrațiunea de huliganism (art.287 CP RM): analiză de drept penal*, p.49; etc.

28. În contextul modalității normative – acțiunile care încalcă grosolan ordinea publică, însoțite de amenințarea cu aplicarea violenței asupra persoanelor, infrațiunea de huliganism absoarbe și infrațiunea prevăzută la art.155 CP

RM, care instituie răspunderea penală pentru amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății.

29. Pentru a fi mai convingători, invocăm și speța *W.F. versus Austria*, raționamentele căreia sunt valabile și se aplică *mutatis mutandis* și în contextul examinat. Astfel, în fapt, reclamantul a comis un accident de circulație, într-un moment în care conducea sub influența băuturilor alcoolice. Din acest motiv, a fost condamnat atât pentru infrațiunea de conducere în stare de ebrietate, cât și pentru cea de vătămare corporală din imprudență în varianta sa agravată. Agravanta la această din urmă infrațiune a fost reținută în considerarea faptului că reclamantul se afla în stare de ebrietate. În drept, CtEDO a amintit că art.4 din Protocolul nr.7 interzice sancționarea unei persoane pentru un comportament pentru care fusese anterior condamnată sau achitată. Nu s-a pus la îndoială faptul că, prin utilizarea noțiunii de concurs ideal, statele pot să sancționeze de două ori aceeași faptă, cu condiția ca cele două fapte să difere prin scopul aplicării sancțiunii ori prin obiectul juridic protejat. Însă, în speță, CtEDO a constatat că reținerea agravantei la infrațiunea de vătămare corporală din imprudență acoperă exact același „rău social” ca și infrațiunea de conducere în stare de ebrietate pentru care reclamantul a fost deja condamnat. Într-o astfel de situație, nu suntem în ipoteza în care două infrațiuni au unele elemente comune, însă și elemente diferite, ci în situația în care o infrațiune este absorbită complet în conținutul celeilalte. De aceea, a impune două sancțiuni penale într-o astfel de ipoteză contravine principiului *non bis in idem**.

* ECtHR, Case of *W.F. versus Austria*, Application no.38275/97, Judgment of 30 May 2002, pct.23-28. Disponibil: <https://goo.gl/E6Lfsq>

30. În cauza *Müller și alții versus Elveția* reclamanții au invocat că parag.1 art.204 din Codul penal al Elveției, cu precădere termenul „obscur” este formulat vag și nu permite reglarea conduitei individuale în raport cu legea. În acest sens, CtEDO a reiterat că este imposibil de a obține o precizie absolută în formularea legilor, în special în domeniile în care situația se schimbă în funcție de tendințele dominante în societate. Necesitatea de a evita rigiditatea excesivă și de a ține pasul cu circumstanțele în continuă schimbare determină ca majoritatea legilor să fie în mod inevitabil redactate în termeni într-o măsură mai mare sau mai mică vagi. Astfel, s-a arătat că dispozițiile dreptului penal cu privire la obscenitate se încadrează în această categorie. În plus, s-a observat că există o jurisprudență constantă a Curții Federale a Elveției cu privire la „publicarea” obiectelor „obscene” (între altele, Curtea Federală a Elveției a subliniat că testul obscenității care poate fi aplicat de către instanță este de a afla dacă impresia generală provocată de obiect sau lucrare cauzează un prejudiciu moralei unei persoane cu o sensibilitate obișnuită). Jurisprudența dată era accesibilă și a fost respectată de către instanțele inferioare. Prin urmare, condamnarea reclamanților a fost „prevăzută de lege”*. În această speță, credem că anume existența unei practici judiciare constante a cântărit greu în balanță și a determinat CtEDO să decidă în sensul că s-a respectat exigența de previzibilitate a legii.

* ECtHR, Case of *Müller and others versus Switzerland*, Application no.10737/84, Judgment of 24 May 1988, pct.12, 29. Disponibil: <https://goo.gl/FbzjZ>

31. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26 septembrie 2017. Dosarul nr.1ra-1221/17. Disponibil: <https://goo.gl/X8gozo>

32. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 2 septembrie 2016. Dosarul nr.4r-1619/16. Disponibil: <https://goo.gl/xfaUvE>

33. *Ibidem*.

34. În această privință, într-o speță: *M.S. a fost recunoscut vinovat de comiterea contravenției prevăzute de art.354 Cod contravențional, pentru faptul că, la 11 august 2015, ora 14.07, aflându-se pe str. Dacia, 49/2, mun. Chișinău, a produs sunete asemănătoare cu cele emise de porc la adresa lui S.B. și S.M.**. Să înțelegem că imitarea oricăror sunete (în public) similare celor produse de animale ar putea intra în raza de acțiune a contravenției de huliganism nu prea grav? În acest sens, instanța de recurs a casat hotărârea instanței de fond și a remis cauza la re-judecare în aceeași instanță, într-un alt complet de judecată. În motivarea deciziei adoptate, printre altele, s-a arătat că prima instanță a dat o interpretare eronată dispozițiilor art.354 Cod contravențional. Altfel spus, s-a sugerat că cele comise de M.S. nu întrunesc elementele constitutive ale contravenției de huliganism nu prea grav. Oare vor fi respectate aceste „indicații” (de către instanța ierarhic inferioară)?

* Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 11 decembrie 2017. Dosarul nr.4r-2599/17. Disponibil: <https://goo.gl/MZvjyqd>

35. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 noiembrie 2017. Dosarul nr.1ra-1404/2017. Disponibil: <https://goo.gl/VBneux>

36. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 noiembrie 2017. Dosarul nr.1ra-1404/2017. Disponibil: <https://goo.gl/VBneux>

37. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 1 februarie 2017. Dosarul nr.1ra-289/2017. Disponibil: <https://goo.gl/V5yfGa>

38. În speță, prima instanță a apreciat că acțiunile lui U.L. și U.V. întrunesc elementele constitutive ale contravenției de huliganism nu prea grav. Însă, prin decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 3 iulie 2017 a fost admis apelul procurorului, casată sentința instanței de fond și pronunțată o nouă hotărâre, potrivit modului stabilit, pentru prima instanță prin care U.V. și U.L. au fost recunoscuți vinovați de comiterea infracțiunii prevăzute de lit.b) alin.(2) art.287 CP RM. Această decizie a fost menținută și de către instanța de recurs*. Sprijinim opinia instanțelor ierarhic superioare. Or, după cum am arătat *supra*, contravenția prevăzută la art.354 Cod contravențional nu presupune aplicarea violenței. Cu regret, acest lucru nu a fost înțeles și de către alte instanțe de fond, însă eroarea în cauză a fost corectată de către instanțele ierarhic superioare**.

* Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 25 octombrie 2017. Dosarul nr.1ra-1350/2017. Disponibil: <https://goo.gl/Urgqh2>

** Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 14 noiembrie 2017. Dosarul nr.1ra-1269/17. Disponibil: <https://goo.gl/kxXFSz>

39. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 20 septembrie 2017. Dosarul nr.1a-1091/2017. Disponibil: <https://goo.gl/pdLFLK>; Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 17 octombrie 2017. Dosarul nr.1a-1325/17. Disponibil: <https://goo.gl/5oYvTo>; etc.

40. Ca o paranteză, atragem atenția asupra faptului că, în cauza *Bouyid versus Belgia*, o Cameră a CtEDO a decis în unanimitate că, o palmă izolată, aplicată nechibzuit de agenții de poliție exasperați de comportamentul lipsit de respect sau provocator al reclamanților și care nu aveau ca scop obținerea unor mărturii prin constrângere, nu atinge pragul de gravitate în sensul art.3 CEDO. În opoziție, Marea Cameră a CtEDO, cu paisprezece voturi la trei, a ajuns la o concluzie diametral opusă. Astfel, s-a subliniat că aplicarea unei palme de către un agent al forțelor de

ordine unei persoane care se află sub controlul său total constituie o atingere gravă adusă demnității acesteia. În fapt, impactul unei palme asupra persoanei care o primește este considerabil. Prin atingerea feței acesteia, îi este atinsă partea corpului care îi exprimă individualitatea și identitatea socială și constituie centrul simțurilor sale – vederea, vorbirea și auzul – care servesc comunicării cu cei din jur. În această privință, s-a reamintit că poate fi suficient ca victima să fie umilită în propria sa viziune pentru a stabili existența unui tratament degradant în sensul art.3 CEDO. Marea Cameră a CtEDO nu s-a îndoit de faptul că o palmă, chiar dacă este un act izolat, neprevedut și fără niciun efect grav sau de durată asupra persoanei care o primește, poate fi percepută de aceasta ca fiind o umilire*.

* ECtHR, Case of *Bouyid versus Belgium* [GC], Application no. 23380/09, Judgment of 28 September 2015, pct.56, 103-105. Disponibil: <https://goo.gl/vcCYW4>

41. Hotărârea Judecătorei Chișinău, sediul Ciocana, din 17 noiembrie 2017. Dosarul nr.4-225/17. Disponibil: <https://goo.gl/jaFqHp>

42. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. Vol.II, p.684.

43. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 4 iulie 2017. Dosarul nr.1ra-800/2017. Disponibil: <https://goo.gl/kPcWia>

44. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 2 august 2017. Dosarul nr.1ra-1168/2017. Disponibil: <https://goo.gl/bc2g7C>

45. Decizia Colegiului penal al Curții de Apel Chișinău din 10 octombrie 2017. Dosarul nr.1a-1182/17. Disponibil: <https://goo.gl/jZrJr4>

46. În materie penală, o informare precisă și completă cu privire la acuzațiile aduse unui acuzat și, prin urmare, cu privire la calificarea juridică pe care instanța o poate reține împotriva sa, este o condiție esențială a echității procedurii*.

* CEDH, *Affaire D.M.T. et D.K.I. c. Bulgarie*, Requête no.29476/06, Arrêt 24 juillet 2012, pct.74. Disponibil: <https://goo.gl/8UWjaa>

47. Sentința Judecătorei Râșcani, mun. Chișinău, din 26 decembrie 2016. Dosarul nr.1-931/2016. Disponibil: <https://goo.gl/MrArVC>

48. În același sens, conform pct.10) alin.(12) art.90 CPP, martorul are dreptul la participarea în acțiuni procesuale din cadrul urmăririi penale, să fie asistat de un apărător ales de el ca reprezentant.

49. Sentința Judecătorei Râșcani, mun. Chișinău, din 26 decembrie 2016. Dosarul nr.1-931/2016. Disponibil: <https://goo.gl/MrArVC>

50. Sentința Judecătorei Botanica, mun. Chișinău, din 10 ianuarie 2017. Dosarul nr.1-518/14. Disponibil: <https://goo.gl/Jx93bu>

51. *Ibidem*.

52. *Ibidem*.

53. *Ibidem*.

54. *Ibidem*.

55. La data redactării acestor rânduri, cauza penală prenotată se afla pe rolul Curții de Apel Chișinău.

56. Decizia Colegiului penal al Curții Supreme de Justiție din 26 ianuarie 2016. Dosarul nr.1ra-148/2016. Disponibil: <https://goo.gl/ydzHjc>

57. Se pare că instanța supremă se conduce de viziunea stereotipică conform căreia infracțiunea de huliganism poate fi comisă doar într-un loc public.

Prezentat la 12.12.2017

PRACTICA ALTOR STATE ÎN PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE

Victoria POPA

Academia „Ștefan cel Mare” a MAI al Republicii Moldova

Articolul cuprinde analiza numeroaselor standarde internaționale, care au în vizorul lor copiii cu comportament delinquent în conflict cu legea. Menționăm că examinarea acestor cauze necesită cunoștințe speciale din partea profesioniștilor, prin urmare, statele sunt chemate să introducă și să dezvolte programe de formare pentru cei care investighează cauze legate de copil, precum și să elaboreze anumite programe pentru prevenirea delincvenței juvenile.

Cuvinte-cheie: standarde internaționale; comportament; delinquent; state; programe; prevenire; infracțiuni; minori.

THE PRACTICE OF OTHER STATES IN THE PREVENTION OF JUVENILE DELINQUENCY

The article includes the analysis of many international standards, which have in their view the children with delinquent behavior in conflict with the law.

We mention that, examining these causes requires special knowledge from professionals, therefore the states are called up to introduce and develop training programs for those who investigate child-related causes as well as to elaborate certain programs for preventing juvenile delinquency.

Keywords: international standards; behavior; delinquent; states; programs; preventing; crime; minors.

În cadrul practicilor altor state în prevenirea delincvenței juvenile, vom enumera două mari direcții de cercetare, și anume:

1. Studiarea sistemelor de drept, penale și procesual-penale ale statelor străine în privința minorilor și a prevenirii comiterii infracțiunilor comise de către aceștia;

2. Analiza strategiilor și programelor implementate în alte state, care au adus rezultate pozitive în domeniul prevenirii criminalității minorilor.

În statele europene sunt întâlnite pe larg judecătorii speciale dedicate minorilor, cum ar fi, de exemplu, în **Anglia și Tara Galilor (Wales)**, unde jurisdicția pentru minori este îndeplinită de *Youth Courts* sau Tribunalul pentru Minori, dacă am traduce acest termen. Pentru o bună prevenire a criminalității minorilor, aceștia nu doar se bazează pe diferite programe „pre-infracțiune”, ci și aleg moduri corecte de pedeapsă a minorului. Spre exemplu, de la 10 până la 14 ani, practic în toate cazurile, se aleg doar măsuri educative de reeducare, iar dacă acesta recunoaște faptele sale, atunci beneficiază de tratamente mult mai permissive pentru el. În **Belgia** această vârstă ajunge la 16 ani, vârstă până la care primordial se aleg doar pedepse cu caracter educativ.

Chiar dacă în Republica Moldova, după 18 ani orice persoană este judecată ca un adult, în **Germania**, în afară de Tribunalele obișnuite pentru tineret, care judecă minorii cu vârsta între 14-18 ani, există și Tribunale speciale pentru tinerii între 18-21 de ani. Practic, aceeași structură organizațională o întâlnim și în **Austria**, care pentru minorii mai mari pot fi aplicate măsuri privative de libertate, doar că acestea

reprezintă regimuri extrem de favorabile și libertine minorului.

În **Grecia** putem spune că chiar dacă există un Tribunal special pentru minori, reglementările legislative sunt printre cele mai dure din întreaga Europă. Minorul poate fi tras la răspundere de la vârsta de 7 ani, vârstă de la care până la 12 ani se pot aplica doar măsuri educative, iar de la 12 ani până la 18 se pot aplica și alte sancțiuni, inclusiv pedepse privative de libertate care se stabilesc între 6 luni și 5 ani. Pentru infracțiuni deosebit și excepțional de grave, care în cazul unei persoane majore durată închisorii trece de 10 ani, durată închisorii minorului poate trece de 5 ani. Este de remarcat faptul că până la 18 ani, privarea de libertate a minorului nu se face în închisori, ci în centre corecționale.

Printre statele în care nu există reglementări exprese privind minoratul și nici nu există instanțe specializate în judecarea cauzelor ce implică minorii, putem remarca în primul rând **Scoția**. Chiar dacă nu există jurisdicție a minorilor, în respectivul stat se efectuează „*children hearing*”, ceea ce înseamnă audierea minorului de către nonprofesioniștii în drept. În Scoția nu există nicio vârstă legală care să prevadă responsabilitatea penală, însă conform dreptului cutumiar, până la vârsta de 18 ani, în marea majoritate a cazurilor, se hotărăsc aplicarea măsurilor cu caracter educativ, care uneori pot lua forma unor pedepse privative de libertate. Acestea se judecă preponderent în instanțele ordinare [1, p. 112-115].

Lupta împotriva delincvenței juvenile se constituie în general ca o preocupare a tuturor **țărilor europene**, în care se înregistrează creșterea numărului de fapte

violente comise de minori, a recidivei, a traficului de droguri în rândul minorilor, a violenței rasiale sau xenofobe, și cu părere de rău, se constată o creștere a numărului de crime comise de către persoanele minore, care de asemenea au ca victime alți minori.

În fața evoluției fenomenului criminalității minorilor, reprezentanții statelor europene își concentrează eforturile pentru a identifica soluțiile, care ar trebui găsite pentru limitarea acestui fenomen infracțional, pentru a formula anumite politici și programe de prevenire a delincvenței juvenile etc. De asemenea, printre eforturile pe care statul trebuie să le întreprindă este și acordarea unei mai mari atenții față de modul în care mass-media se implică în mediatizarea fenomenului infracțional în cadrul minorilor.

În acest sens, majoritatea statelor europene au întreprins modificări legislative semnificative, anume în ce privește **Justiția minorului**, modificări care reflectă respectarea drepturilor și libertăților omului și a copilului, la fel cum sunt stipulate în actele internaționale la care statele europene sunt părți semnatare. Aceste modificări mai vizează și adoptarea, și implementarea strategiilor necesare de educare și inserție socială a minorului, atrăgând atenție și față de interesele victimei și protecției acesteia.

În general, strategiile statelor europene reglementează posibilitatea de intervenție promptă în cazurile infracțiunilor cu implicarea minorilor, sprijinul și implicarea autorităților locale și comunitare, elaborarea strategiilor globale de dezvoltare socială și urbană, combaterea marginalizării urbane, a șomajului, a lipsei programelor educative clar determinate, absenteismului școlar etc. În afară de scopul acestor strategii de delimitare a factorilor de risc care influențează minorii, un rol important se atribuie sistemelor de formare profesională și atragerea minorului în diverse activități utile societății.

În anumite state, din cauza criminalității minorilor, au fost realizate mai multe reforme de ordin penal sau procesual-penal în privința acestora. Datorită diferențelor din legislațiile naționale ale statelor europene, diferite sancțiuni și pedepse au termene și cuanțumuri diferite, însă trăsătura comună care leagă categoria pedepsirii minorilor este axarea primordială pe conținutul reparator al sentinței, ținându-se cont de interesele victimei și a comunității/societății, utilizarea măsurilor cu caracter educativ sau de probațiune, prestarea muncii neremunerate nu doar față de societate, ci și în folosul victimei, iar utilizarea cazurilor de privare de libertate fiind doar în cazurile cele mai grave. Pe lângă acestea, dacă cazul judecat implică infracțiuni mai puțin grave, se recurge preponderent la măsuri de mediere și altele care să asigure evitarea sau reducerea contactului minorilor cu sistemul judiciar [2, p. 56-57].

Dacă ne-am axa îndeosebi pe anumite programe

concrete privind prevenirea criminalității minorilor în statele europene, putem afirma exemplul **Norvegiei**, care, concentrându-se pe programele generale de prevenție, a implementat anumite programe de ordin social ce au avut drept scop diminuarea anumitor categorii de infracțiuni. Astfel, Dan Olwens, a elaborat un program social școlar, prin care în toată țara a fost distribuită o casetă video de 25 minute și o lucrare de 30 de pagini, în care se descriau aspectele legate de tâlhărie pe care le cunoaștea practic marea majoritate a oamenilor, indicând și anumite recomandări privind pașii care trebuie întreprinși pentru a reduce aceste fapte. În afară de acestea, părinții copiilor au primit ca adaos pliante a câte 4 pagini cu diferite sfaturi prin care pot evita momentele care îi pot transforma în victime ale infracțiunilor, în special ale tâlhăriei. Ca rezultat a fost înregistrată diminuarea cazurilor de violență și infracțiuni de tâlhărie cu participarea minorilor. Cel mai important este că în general efectele programului au fost resimțite la nivel național, reducându-se numărul tâlhăriilor cu circa 50%.

Aceleași tehnici și idei au fost folosite și în alte state europene, cum ar fi de exemplu **Anglia**, unde au fost instruiți pe larg copiii, părinții și profesorii privind comiterea și prevenirea infracțiunilor de jaf, furt și tâlhărie, iar rezultatul la fel a fost unul de succes [3, p. 453-545].

În **Finlanda**, Consiliul de Stat în anul 1999 a inaugurat un Program național specific de prevenire a criminalității, care conține reglementări și asupra criminalității minorilor. Printre obiectivele programului se includ aportul tuturor instituțiilor publice și de stat, cât și al societății civile în lupta cu criminalitatea. În cadrul programului au fost delimitate clar prerogativele și sarcinile fiecărei instituții, rolul acestora etc. Pe lângă aceasta, în Finlanda activează o agenție creată de Ministerul Justiției, și anume, Consiliul Național pentru Prevenirea Criminalității, care are drept scop nu doar monitorizarea infracțiunilor, ci și diminuarea acestei rate, mărind astfel securitatea publică a întregii națiuni [4, p. 36-37].

Putem reamarcă faptul că întregul sistem de prevenire a criminalității minorilor este axat anume pe asigurarea unei bunăstări stabile și suficiente a acestuia pentru ca să nu fie tentat de a comite infracțiuni. Totuși, pentru minorii care oricum încalcă legea, pot fi aplicabile, de exemplu, pentru copiii între 15-20 de ani, pedepse privative de libertate, însă doar dacă condamnarea este justificată ca cea mai bună metodă de adaptare socială a minorului și prevenire de comitere a unor noi infracțiuni [5, p. 34].

În **Germania**, observăm multitudinea de programe zonale care luate în ansamblu, realizează, în mare parte, o bună politică de prevenire a faptelor infracționale de către minori. De exemplu, în anul 1995, în regiunea Saxonia de Jos, a fost fondat Consiliul de Prevenire

a Crimei, care de rând cu alte consilii de acest gen, are în principal menirea de a preveni delincvența juvenilă și criminalitatea în general în regiunea respectivă. Iarăși, printre obiectivele de bază remarcăm efortul consiliului de a impulsiona comunitatea de a se implica în prevenirea infracționalității, o cooperare mai strânsă între instituțiile statului și alte organisme nestatale. În acest sens, se poate lăuda efortul acestui consiliu de a coagula 250 de organizații naționale și 210 organizații locale, o mare atenție fiind acordată școlii și diferitelor asociații [6, p. 36-37].

În **Italia**, remarcăm cum cel mai mare accent este pus pe reacția penală rezultată din asistență socială și asistență pedagogică. Din punctul de vedere al sistemului judecătoresc, în Italia este posibilă pe baza normelor constituționale judecarea cauzelor penale ce implică minori de către o instanță ad-hoc. Această instanță este formată dintr-un judecător, doi asistenți, la fel judecători, experți în psihologie, pedagogie, antropologie culturală ș.a. La fel, printre principalele principii de care se călăuzesc aceștia, sunt preferința măsurilor educative în detrimentul celor punitive, axarea primordială pe metode sociale, sportive și de alt gen prielnice minorilor [7, p. 15-16].

În **Japonia**, conform art. 41 din Codul penal al Japoniei, vârsta răspunderii penale este de la 14 ani. Totuși există Legea cu privire la minori, care stabilește vârsta răspunderii penale de la 16 până la 20 de ani pentru minorii care sunt condamnați pentru fapte care în mod general se sancționează fie cu pedeapsa capitală, fie cu privarea de libertate cu aplicarea muncii corecționale.

De asemenea, după cel de al II-lea Război Mondial au fost întreprinse mari reforme în privința prevenirii delincvenței juvenile. Prin urmare, au fost instituite și în prezent activează judecătoriile de familie care au loc cu ușile închise, la care sunt trimise de către poliție și procuratură absolut toate cazurile care sunt legate de minori [8, p. 15].

În afară de aceasta, este extrem de eficientă și destul de interesantă experiența Japoniei, unde în toate școlile din statul respectiv funcționează asociații benevole ale părinților și profesorilor, care, la rândul lor, organizează și desfășoară sistematic lucrul profilactic cu adulții și minorii.

În **Statele Unite ale Americii**, rezultate destul de bune și încununate de succes au realizat programele de prevenire a infracțiunilor, unde în afară de participanții obișnuiți care erau adolescenții, au participat și persoanele cu vârste mai mici, cum sunt minorii. Conform rezultatelor investigațiilor criminologice americane, s-au înregistrat îmbunătățiri privind participarea adolescenților în programele respective cu reducerea cifrei infracționale, cât și reducerea violenței și consumului de stupefiante din rândul minorilor. Rezultate destul de surprinzătoare au fost înregistrate

și în cazul sondajelor de opinie din rândul părinților și altor persoane care îi înlocuiesc. Printre principalele puncte-cheie s-au înregistrat îmbunătățiri ale comportamentului adolescenților și minorilor, 77,8% dintre copii și-au ameliorat reușita școlară, iar la 72,2% s-a constatat interesul crescut față de învățătură [9, p. 362]. Tot în Statele Unite ale Americii, în vederea executării legislației federale despre prevenirea delincvenței juvenile, a fost creat un serviciu special pentru lucrul cu contingentul respectiv, în afara componenței justiției penale. Acest serviciu funcționează sub formă de puncte de control și ajutor psihologic și social acordat delincvenților minori. Când, de exemplu, poliția a reținut un minor care a săvârșit un furt în magazin, nu-l duce la punctul de poliție, nu-l închide în izolator și nici nu-l trimite pe banca acuzațiilor, ci îl trimite la un birou special pentru tineret care începe să lucreze cu el, prin aplicarea unor metode și procedee psihopedagogice. În special, angajații acestor birouri încearcă mai întâi să clarifice de ce minorul a devenit delincent, se datorează aceasta oare unor împrejurări din familie, aparține unui grup criminal sau asupra lui s-a influențat. Biroul ia toate măsurile pentru ca minorul să se încadreze într-un mediu social sănătos [10, p. 294-295].

În diversele studii analizate privind practica altor state în prevenirea criminalității minorilor [11, p. 412], observăm cum cele mai multe state se axează anume pe diverse programe de prevenire cu implicarea societății, în general, și comunității din care face parte minorul, în special. Acestea se bazează pe o mare diversitate de metode terapeutice, cele mai folosite fiind așa-numitele „parole” sau „probațiune”, care vizează fie eliberarea condiționată a minorului înainte de termen, însă cu respectarea strictă a anumitor condiții, fie suspendarea sentinței față de acesta, însă doar în cazul în care minorul manifestă o conduită adecvată și este pus sub o supraveghere specială, fiind periodic obligat să se prezinte ofițerului de probațiune. Abia, după ce ambele metode nu dau rezultate, se aplică pedepsele cu internarea minorului în cadrul unor instituții corecționale.

O altă direcție de implicare în cadrul prevenirii delincvenței juvenile are loc prin diverse „programe comunitare” ce vizează zone speciale, care conform statisticilor prezintă un risc înalt de criminalitate și astfel reprezintă un factor prielnic pentru favorizarea criminalității minorilor. Printre principalele acțiuni în acest sens putem menționa atenția mai specială față de categoriile de persoane vizate în privința asistenței sociale, psihiatrice, terapii individuale și familiale ș.a.m.d.

Deja s-a constatat în timp că, programele instituționale au un grad mai jos de eficiență decât programele comunitare, care de altfel sunt și mai puțin costisitoare, iar minorul în mediul său natural se simte mult

mai în siguranță și natural, fiind un mediu bun pentru reeducarea mai eficientă a acestuia.

Printre dezavantajele programelor comunitare putem enumera faptul în primul rând că minorii continuă să locuiască și să interacționeze practic zi de zi cu același mediu care cândva a favorizat comiterea infracțiunilor, sau care predispune în acest sens. Pentru a diminua aceste efecte, în principal statul elaborează strategii deja la nivel macro, pentru a crea condițiile necesare ca acești tineri să aibă acces mai ușor la educație, sănătate, sport și chiar muncă, dacă corespunde vârstei necesare pentru a munci.

Alte metode care deseori dau rezultate sunt *programele clinice* care sunt orientate către minorii care ridică probleme speciale. În acest sens, se aplică cu succes metodele terapiei și consilierii individuale, – atât la nivelul comunității, cât și în școală, familie etc. În cele mai multe state, metodele individuale sunt puse pe seama specialiștilor instruiți special, cum sunt psihologii, psihiatrii, asistenții sociali, ofițerii de probațiune. Acești subiecți participă cu succes și în cadrul terapiilor de grup, metodă schițată de J. Moreno și care este pe larg utilizată de sistemele corecționale din multe state, fie că sunt organizate instituțional, fie spontan. Printre principalele tehnici putem enumera *psihodrama* și *sociodrama*, în cadrul modificării comportamentelor delincvente.

În cadrul diverselor metode și tehnici utilizate, pot participa în programele de prevenire a criminalității minorilor și diverse *servicii comunitare*. În SUA, un exemplu de acest gen este programul de orientare și ghidare clinică a minorilor, care se implementează deja mai bine de o sută de ani, mai exact din anul 1909, când a fost introdus de Healy William în orașul Chicago. De atunci treptat în tot mai multe state americane au fost organizate diverse servicii cu caracter clinic având scopul principal de tratament al minorilor și adolescenților, indiferent dacă au comis delincvențe sau acte predelincente, depistate și/sau judecate de organele de poliție, tribunale pentru minori, asistența socială sau școli. În aceste servicii au fost incluși și minorii aflați în situații de „*risc*” care prezintă și sunt considerați o problemă pentru societate.

Un exemplu de acest fel, putem enumera acțiunile din anii 1936-1945 din Boston în care paralel cu programele respective, s-au petrecut ample documentări și analize statistice în acest context. Astfel, creându-se aleatoriu două grupe de băieți care au fost studiați timp de 5 ani, rezultatele arată că doar 14% din lotul de control au devenit delincvenți, iar din totalul de 108 infracțiuni comise de ambele grupuri, 42,6% au fost comise de minorii din grupul ce beneficia de serviciile date de prevenire a criminalității, iar 57,4% din grupul de control. Astfel, s-a apreciat pe larg ideea rolului societății în diversele programe de prevenire a fenomenului criminogen din rândul minorilor.

Una din cele mai reușite comparații în cadrul analizei practicii altor state putem enumera Proiectul Zonei Chicago din 1933. Acesta reprezintă un proiect zonal care se bazează pe caracteristicile anume zonei Chicago și a condițiilor de trai în care locuiesc minorii cu tendințe spre predelinvență sau delincvență, mai ales acei care locuiesc în mahalalele acestui oraș, deoarece după cum aceștia credeau, cea mai mare rată a criminalității în rândul minorilor se înregistrează anume în zonele marilor orașe. În principal, acesta avea menirea ca mai mulți experți inițiind diverse consilii speciale, care erau formate din reprezentanții instituțiilor care realizau programele și strategiile menționate anterior și din populația acelei zone, să desfășoare acțiunile necesare îndreptate spre politicile de prevenire a criminalității minorilor.

Printre principalele concluzii la care s-a ajuns după implementarea acestui program atât în Chicago, cât și în alte orașe mari din SUA, cum ar fi Los Angeles, putem evidenția următoarele:

- Ratele înalte ale delincvenței juvenile din anumite zone reprezintă doar un simptom reprezentativ al altor probleme sociale profunde, fiind efectul mediului social cu carențe în care locuiește minorul;
- Delincvența juvenilă nu trebuie asociată cu factorii legați de rasă, etnie etc. Aceștia acționează doar în corelație cu alți factori sociali;
- Infracțiunile cu elemente de rasă și etnie sunt ca o formă de conformitate a minorului față de normele din mediul său social;
- Delincvența juvenilă este deseori o tradiție socială din comunitatea minorului;
- În același timp, niciun minor nu poate fi reeducat în afara familiei sau comunității de origine [11, p. 413-414].

Nu cunoaștem dacă pe baza acestor teze și concluzii a fost elaborat următorul studiu, însă tot în SUA a fost conceput și pus în practică programul „*Perry Preschool Program*”, implementat pentru prima dată în orașul Michigan, la copii de 3 și 4 ani din familii dezavantajate. Scopul programului era ridicarea inteligenței copiilor, îmbunătățirea performanțelor școlare etc.

Conform experimentului primar, timp de 2 ani, mai mulți copii au fost divizați în două grupe: una care continua să trăiască în condiții normale, iar alta față de care erau săptămânal efectuate vizite la domiciliu pentru stimularea intelectului, învățării și însușirilor materiilor etc. Copiii au fost urmăriti după efectuarea experimentului de 2 ani, încă mulți ani înainte, iar rezultatele sunt fenomenale. Copiii care la 3-4 ani au fost stimulați să-și dezvolte gândirea, la 15 ani au avut reușite școlare mai bune decât semenii lor, care nu au beneficiat de program, la 19-20 de ani acești tineri au avut posibilități mai mari de a-și găsi un loc de muncă și șanse mai mici să fie arestați, iar la 27 de

ani, copiii, care deja au crescut, au comis infracțiuni cu 50% mai puțin decât aceleași persoane care când aveau 3-4 ani, trăind practic în condiții egale, nu au beneficiat de program [13, p.418].

Chiar dacă studiul dat a fost pe un eșantion relativ mic, putem totuși afirma cu siguranță cum chiar și 2 ani de lucru intensiv și serios cu copiii pot aduce rezultate remarcabile nu doar în viața acelor copii, ci și în cazul prevenirii delincvenței juvenile pentru mulți ani înainte.

Practica anumitor state se bazează nu atât pe influențele directe și indirecte pe care le pot exercita față de minor, ci privesc mai departe și mult mai profund, ajungându-se la programe de prevenire a criminalității minorilor prin atenția acordată mamelor înainte să nască și primii ani după ce au adus pe lume un copil. Unul din cele mai mediatizate și cunoscute experimente de acest gen, care s-a desfășurat pe o perioadă de 15 ani, este „*Programul Syracuse de Cercetare a Dezvoltării Familiei*” din **Canada** [14, p.19].

În linii generale, programul a debutat cu momentul începerii sarcinii la o femeie și a continuat cu acumularea de date a mamei și în special a copiilor din momentul când s-au născut și până la vârsta de 15 ani. Acestor femei, în special în perioada gravidității, li s-au acordat o atenție deosebită prin multiple ajutoare săptămânale de sănătate, hrană, îngrijirea copiilor și alte aspecte necesare unei bune creșteri a copilului. După finalizarea perioadei de cercetare, din 120 de copii atent monitorizați, doar 2% din copiii respectivi au comis infracțiuni, față de 17% din copiii care proveneau din familiile neasigurate și nemonitorizate în cadrul acestui experiment. De asemenea, fetele au înregistrat mult mai bune rezultate școlare decât semelele lor din familiile nestudiate. Principalul punct ochit al acestui experiment este demonstrarea în practică a faptului că o familie care este asistată social și sunt periodic întreprinse vizite la acestea, sunt ajutate și consiliate, rezultatele pozitive nu întârzie să apară, mai ales în prevenirea delincvenței juvenile.

Axându-ne în continuare pe Canada, vom evidenția programul Robert Ross, care a reușit prevenirea delincvenței juvenile prin tratamentul orientat spre instruirea copiilor care au comis infracțiuni. Această instruire are drept scop tratarea comportamentelor criminale prin învățarea abilităților cognitive în segmentele psihice care le lipsesc minorului, luând în calcul anumite trăsături de caracter ale persoanei, cum este impulsivitatea, gândirea concretă, egocentrism etc. Ca rezultat, datorită schimbării modului de gândire a minorului, s-a reușit reducerea cu 74% a recidivei din cadrul criminalității minorilor, lucru extrem de benefic în cadrul programelor de prevenire a acestuia [15, p. 446-468].

La nivel legislativ, în Canada remarcăm existența *Youth Criminal Justice Act* sau Actul privind justiția

penală a tinerilor din 2003, care are printre principalele scopuri reducerea numărului de tineri cărora li se aplică pedepse privative de libertate și impulsivitatea comunității să se implice mai activ în cadrul prevenirii comiterii de delikte și infracțiuni de către minori. În cazul comiterii anumitor infracțiuni mici, se recomandă aplicarea măsurilor comunitare de re-educare. În acest sens, este salută soluția prin care procuratura împreună cu organele poliției organizează diferite conferințe la care participă minorul infractor și reprezentanții acestuia, victimele și alți membri ai societății. Printre principiile de drept funcționale, reglementate de respectivul Act, putem menționa principiul conform căruia, infractorii minori trebuie în toate cazurile tratați, judecați și pedepsiți aparte față de cei maturi, baza de intervenție judiciară în cadrul minorilor trebuie să fie anume reabilitarea acestuia, nu excluderea din activitățile sociale, identitatea minorului trebuie să fie cât mai mult protejată de publicitate, deoarece se consideră că aceasta dăunează unei bune reabilitări a minorului, iar în principal, la judecarea cazurilor cu implicarea copiilor, trebuie să se ia permanent în vedere interesele superioare ale respectivului copil [16]. Ca rezultat, delincvența juvenilă a scăzut, dat fiind faptul că această politică pe termen lung începe a da rezultate, deoarece o bună reeducare și resocializare a minorului în prezent are efecte peste ani în general asupra criminalității dintr-un stat.

În final, ne vom referi la **Australia**, unde s-au înregistrat mai multe rezultate în cadrul prevenirii criminalității minorilor și judecării cazurilor penale ale minorilor, anume în baza diversificării eforturilor în acest sens, cele mai frecvente fiind conferințele familiale, implementarea programelor speciale pentru copiii dependenți de alcool și droguri, programe speciale pentru anumite zone, băștinași etc., programe speciale educaționale, școlare, familiale, bazate inclusiv pe mentorat, adică asistența fratelui sau a surorii mai mari în procesul educării, existența echipelor mobile privind justiția minorilor și multe altele. Chiar dacă în fiecare regiune există instanțe penale pentru minori, practic în toate s-au înregistrat diminuarea cazurilor judecate cu implicarea penală a minorilor și tinerilor [17, p.15-16].

Nu putem decât să apreciem eforturile Australiei, în acest sens, și să recomandăm pentru Republica Moldova implementarea acestor programe și la noi, care considerăm că ar putea aduce un aport pozitiv în prevenirea delincvenței juvenile și criminalității în general.

Referințe:

1. SISERMAN, C. Delincvența juvenilă în Europa, abordare legislativă și expertiza medico-legală. Universi-

tatea de Medicină și Farmacie din Cluj-Napoca. În: *AMT*, vol II, nr. 1, 2010.

2. POP, O., NEAGU, G. *Criminologie generală*. Chișinău: Angela Levița (Tipografia Elena V.I.), 2005.

3. AMZA, T. *Criminologie teoretică, Teorii reprezentative și politică criminologică*. București: Lumina Lex, 2000.

4. DOLEA, I., ZAHARIA, V., ȚURCAN, A. *Situația actuală privind prevenirea delicvenței juvenile în Republica Moldova*. Institutul de Reforme Penale. Chișinău: Cartea Juridică, 2014.

5. LAPPI-SEPPALA, T. Crime prevention and community sanctions in Scandinavia. In: *Resource Material Series*, no.74.

6. DOLEA, I. și alții. *Op. cit.*

7. DOLEA, I., ZAHARIA, V. *Studiu de fezabilitate privind instanțele specializate în cauzele cu implicarea copiilor în Republica Moldova*. Chișinău: Bons Offices, 2011.

8. MARIȚ, A., CRASULEA, S. *Drept penal comparat: Note de curs*. Chișinău: USEM, 2013.

9. BÎRGĂU, M. *Criminologie, Curs universitar*.

Institutul de Stat de Relații Internaționale din Moldova. Chișinău: Print Caro, 2010, p. 362.

10. STRULEA, M., GUREV, D. *Delicvența juvenilă. Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2013.

11. GRECU, F., RĂDULESCU, S.M. *Delincvența juvenilă în societatea contemporană*. București: Lumina Lex, 2003.

12. *Ibidem.*

13. AMZA, T. *Op. cit.*

14. FARRINGTON, D.P. *Understanding and Preventing Youth Crime*. York Publishing Services for the Joseph Rowntree Foundation, 1996.

15. AMZA, T. *Op. cit.*

16. BALA, N. *Canada's Juvenile Justice Law and Children's Rights*. Presented at Conference on Making Children's Rights Work: National & International Perspectives International Bureau for Children's Rights Montreal, November 19, 2004 p. 3-5. http://www.ibcr.org/editor/assets/conference/13bala_eng.pdf (vizitat la 03.09.2017).

17. DOLEA, I., ZAHARIA, V. *Op. cit.*

Prezentat la 12.10.2017

PUBLICAREA DATELOR CU CARACTER PERSONAL CONSEMNATE ÎN HOTĂRÂRILE JUDECĂTOREȘTI: TRANSPARENȚĂ DECIZIONALĂ ȘI LUPTA CU CORUPȚIA SAU INGERINȚĂ ARBITRARĂ ÎN VIAȚA PRIVATĂ A SUBIECȚILOR DE DATE

Sergiu BOZIANU

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Prin prezentul articol, s-a propus cercetarea situației existente la moment privind publicarea datelor cu caracter personal ce sunt consemnate în hotărârile judecătorești spre acces public nerestricționat în spațiul internet, în special din perspectiva cadrului juridic național, precum și a evoluțiilor cutumiare. Acest fenomen a fost abordat prin prisma necesității publicării unor astfel de informații din perspectiva curiozității simple sau interesului public sporit și a prevederilor legale care în mod imperativ stabilesc forma la care se pretinde a fi publicată informația. Mai mult ca atât, subiectul în cauză se caracterizează de un interes public sporit atât din partea celor care publică și consumă astfel de informații, cât și de către justițiabilii a căror date cu caracter personal sunt expuse spre acces public nerestricționat.

Concluziile autorilor sunt bazate în mare parte pe anumite păreri existente la moment în societate care, aparent, sunt denaturate sub aspect de esență și formă a subiectului cercetat, atunci când datele cu caracter personal ce sunt consemnate în hotărârile judecătorești sunt automatizate prin transformarea acestora în format electronic.

Cuvinte-cheie: *date personale; date cu caracter personal; depersonalizare-anonimizare; judecată publică; transparență decizională; lupta cu corupția.*

PUBLICATION OF PERSONAL DATA IN JUDGMENTS: DECISIONAL TRANSPARENCY AND FIGHT AGAINST CORRUPTION OR INTERFERENCE IN PRIVATE LIFE

Through this article, the authors proposed to investigate the existing situation regarding the publication of personal data written in court decisions that are exposed for unrestricted public access on the Internet, especially from the perspective of the national legal framework as well as from the perspective of the evolution of customary laws. This phenomenon has been approached from the perspective of the necessity for publication of such information from the point of view of the simple curiosity or the increased public interest and the legal norms that imperatively determine the form in which the information is claimed to be published. Moreover, the subject matter is characterized by an increased public interest both from those who publish and consume such information, as well as by the individuals whose personal data are exposed to unrestricted public access.

The conclusions of the authors are largely based on certain opinions currently existing in society, which are apparently distorted in terms of the essence and form of the subject matter, when the personal data that are written in the judgments are automated by transforming them in electronic format.

Keywords: *personal data; data related to personal data; depersonalization-anonymization; public trial; decisional transparency; fight against corruption.*

Practica publicării hotărârilor judecătorești în spațiul on-line a fost instituită odată cu modificarea Legii privind organizarea judecătorească, care a fost completată cu prevederile art. 10 alin. (4)-(5) ce urmau a fi puse în aplicare după crearea condițiilor corespunzătoare, dar nu mai târziu de 1 ianuarie 2010, cu următorul text [6]:

alin. (4) – hotărârile judecătorești se publică pe portalul web din internet;

alin. (5) – modul de publicare a hotărârilor judecătorești este stabilit prin Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești, aprobat de către Consiliul Superior al Magistraturii.

În atare context, odată cu introducerea acestor normativități, a fost dat startul automatizării informațiilor regăsite în hotărârile judecătorești pe su-

port de hârtie în format electronic. Cea mai importantă schimbare a constat în dezvăluirea spre acces public nerestricționat a tuturor hotărârilor judecătorești în format electronic – măsură care, în prezent, se tratează de către anumite entități ca fiind o modalitate de luptă împotriva corupției și asigurarea transparenței procesului public de judecată.

În aceeași perioadă, prin Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 472/21 din 18 decembrie 2008 a fost aprobat Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești pe pagina web, care, în mare parte, transpunea aceleași prevederi legale enunțate *supra* [8].

Astfel, aproximativ din anul 2010, această soluție software a început să funcționeze, hotărârile judecătorești începând să apară pe pagina

web a instanțelor judecătorești în forma integrală conținând categoriile de date cu caracter personal ale justițiabililor, precum: nume, prenume, data, luna și anul nașterii, IDNP-ul, adresa de domiciliu, număr de telefon, și alte informații care caracterizau cauza, precum: starea de sănătate, măsurile procesuale de constrângere, apartenența etnică, date despre viața sexuală etc.

Mai mult ca atât, pe lângă publicarea hotărârilor judecătorești, pentru a putea fi mai ușor de identificat persoana fizică interesată, pe site-ul instanțelor de judecată a fost introdusă și modalitatea de căutare după numele și prenumele justițiabilului.

În susținerea justificării existenței unei astfel de practici, aparent identificăm următoarele norme legale: art. 117 din Constituția Republicii Moldova – în toate instanțele judecătorești ședințele de judecată sunt publice [1]; art. 18 alin. (1) Cod de procedură penală – în toate instanțele judecătorești ședințele sunt publice [...], iar potrivit alin. (4) din același articol, în toate cazurile, hotărârile instanței de judecată se pronunță în ședință publică [4]; art. 23 alin. (1) Cod de procedură civilă – în toate instanțele, ședințele de judecată sunt publice [3]; art. 56 – alin. (3) din Legea privind organizarea judecătorească – lista cauzelor fixate pentru judecare se plasează pe pagina web a instanței judecătorești, precum și pe un panou public, cu cel puțin 3 zile înainte de data ședinței de judecată, indicându-se numărul dosarului, numele judecătorului (judecătorilor) care examinează cauza, data, ora și locul desfășurării ședinței, numele sau denumirea părților, obiectul cauzei, precum și alte date referitoare la publicitatea ședinței de judecată.

De menționat că la 05.07.2012, Legea privind administrarea judecătorească a fost completată cu următoarele norme legale [7]:

- art. 47 alin. (3) lit. e) – **asistentul judiciar asigură depersonalizarea hotărârilor judecătorești și publicarea lor pe pagina web a instanței judecătorești**

- art. 56² alin. (2) – **orice persoană are dreptul să solicite și să primească informații referitoare la activitatea instanței judecătorești sau la o anumită cauză. Informația se acordă în forma solicitată (telefon, fax, poștă, poștă electronică, precum și în alte forme de furnizare a informației), cu respectarea normelor privind protecția datelor cu caracter personal și privind confidențialitatea procesului.**

De remarcat că aceste prevederi legale au avut drept scop asigurarea regimului juridic al datelor cu caracter personal dezvăluite spre acces public nerestricționat în spațiul on-line, și asigurarea proporționalității dintre transparența decizională și dreptul de acces la informație în raport cu dreptul la inviolabilitatea vieții intime, familiale și private.

Succesiv, la începutul anului 2017, în scopul asigurării dreptului fundamental al persoanei fizice la

inviolabilitatea vieții intime, familiale și private, în legătură cu prelucrarea datelor cu caracter personal, a dispărut modalitatea de căutare după numele și prenumele justițiabililor.

În cuantumul subiectului abordat, urmează să apremiem necesitatea publicării unor astfel de informații din perspectiva curiozității simple sau interesului public sporit.

De menționat că principiile de protecție a datelor cu caracter personal pot fi regăsite cu mult înaintea apariției reglementărilor legale care, sub aspect de procedură sau de răspundere, ar viza protecția datelor cu caracter personal. În acest sens, se impune întrebarea: De ce în cadrul procesului de judecată este obligatoriu de a se adresa către judecător nu pe nume și prenume sau pe funcție, ci „onorată instanță”, sau către părți „pârât”, „reclamant”, „inculpat”, „contravenient”, „martor”, „victimă”, „acuzator”, „apărător” etc. Or, unul dintre elementele fundamentale ale solemnității și imparțialității unui proces de judecată constă anume în lipsirea de personalitate a părților în proces, pentru a exclude orice viciu personal/subiectiv atunci când se înfăptuiește justiția. Astfel, conchidem că aceste formalități poartă în sine o încărcătură mai largă decât s-ar crede la prima vedere, iar menținerea acestor termeni cutumiari în uzanța contemporană denotă cu certitudine necesitatea imperioasă a menținerii acestor raționamente în scopul atingerii idealurilor și obiectivelor ce se urmăresc prin noțiunea de „proces echitabil”.

În același context, este inacceptabilă opinia precum că odată cu antrenarea într-un litigiu în instanța de judecată, părțile, în mod inerent, acced în spațiul public, a cărui particularități în mod implicit oferă posibilitatea fiecărei persoane de a accede orice informație, fără a fi justificat interesul legitim și necesitatea obținerii acestor informații. Astfel, atât din perspectiva actelor internaționale, cât și naționale, este de neconceput sacrificarea dreptului la viață intimă, familială și privată a unui individ în pofida transparenței unui proces de judecată și asigurării dreptului de acces la informație în lipsa unor argumentări clare, fără echivoc, care ar justifica nu simpla curiozitate a unui jurnalist, vecin, prieten, rudă sau a unui grup de indivizi din aceeași categorie de persoane, ci interesul public sporit al întregii societăți față de o problemă stringentă care indispensabil vizează judecata de valori într-un stat de drept.

Aceste reguli inalienabile, însă proporționale și echitabile, le regăsim în majoritatea statelor europene. În acest context, găsim și răspuns la întrebarea: De ce nu găsim în niciun stat european, membru la Convenția nr.108 pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal [2], o astfel de practică de a publica integral în forma intactă hotărârile judecătorești? Mai mult, se

stabilește câmp de căutare după nume și prenume, iar ulterior se oferă posibilitatea motoarelor de căutare, precum google, yandex, yahoo etc. de a indexa profilurile acestor informații.

De remarcat că automatizarea prelucrării datelor cu caracter personal și oferirea accesului nerestricționat la acestea prin prisma transparenței decizionale și contracării anumitor fapte coruptibile, sunt depășite de timp, de necesitate, de efect și, în special, de cadrul juridic relevant.

Conchidem că încărcarea tuturor hotărârilor de judecată în spațiul internet spre acces public nerestricționat este nimic mai mult decât oferirea posibilității consumului unipersonal de informație despre viața intimă, familială și privată a anumitor indivizi, față de care manifestăm un anumit interes fie că este vecin, rudă, prieten, cunoștință etc. – elemente care întrunesc calificativul enunțat de CEDO ca simpla curiozitate, și nu interesul public sporit. Ce este și mai grav, această curiozitate nu se manifestă momentan, dar produce efecte juridice asupra vieții intime, familiale și private a unui individ o perioadă nelimitată de timp, or, informațiile obținute astăzi prin copierea integrală a bazei de date a instanțelor de judecată poate fi utilizată ulterior sub formă de șantaj, răfuială sau amenințare, cunoscând particularități despre o anumită persoană fizică. Astfel, se impune întrebarea: Este pregătită societatea sau participanții la proces de a se împărtăși cu toții asupra particularităților examinate în cadrul instanțelor de judecată în ordine penală, contravențională sau civilă, în care sunt expuse informații despre relații conjugale, raporturi de serviciu, starea de sănătate, relațiile sociale etc.?

În acest context, urmează a fi reținut, fără drept de interpretare, că datele cu caracter personal nu sunt proprietatea instanței de judecată sau a unui alt organ ce reprezintă puterea publică sau societatea civilă, datele cu caracter personal aparțin în exclusivitate persoanei fizice. Astfel, prelucrarea datelor cu caracter personal de către instanța de judecată în cazurile penale, contravenționale sau civile poate fi imperativă sau facultativă, în funcție de ce raporturi juridice a fost afectată fapta examinată. Însă, în toate cazurile, prelucrarea de date nu poate avea loc pe termen nelimitat, în absența unei necesități și argumentări corespunzătoare, or, nu poate exista nicio prevedere legală care nu ar stabili aceste limite la restricții.

A nu se confunda „judecata publică” cu „transparența unui proces de judecată”

Ca să înțelegem corect acest fenomen, nu este suficient să ne poziționăm în contrastul puterii publice și prin prisma conceptului de „transparență decizională” și „lupta cu corupția” să pretindem că informațiile ce vizează procesul de judecată urmează a fi accesibile oricărei persoane. Din perspectiva dreptului la viața intimă, familială și privată, transparența procesului

de judecată nicidecum nu înseamnă „judecată publică” (judecată televizată/tribunal al poporului), iar democrația nicidecum nu reprezintă interesul/dreptul unui anumit grup îngust de persoane de a accede la particularitățile intime și private ale unei persoane fizice care se află într-un litigiu în instanța de judecată. Limita dintre transparența unui proces de judecată și publicitatea unui proces de judecată urmează să fie însoțită în mod obligatoriu de cele trei elemente constitutive prevăzute la art. 10 din Legea privind protecția datelor cu caracter personal: *persoană publică, faptă publică și interes public sporit* [5].

Așadar, nu este suficient ca o faptă publică să fie preluată dintr-o sursă publică și considerată ca informație de interes public în situația în care față de aceste date nu este probat interesul, având în vedere judecata de valori care persistă la acel moment într-un stat de drept și care variază în funcție de situațiile economice, sociale, cutuma, interesul public sporit.

Aceste aspecte pe atât de simple se dovedesc a fi transpuse în practică anevoios, pornind de la chintesența acestor două drepturi fundamentale, însă care nu sunt absolute: dreptul la viața privată vs dreptul la informare. Astfel, principalele impedimente în calea spre realizare a „judecății publice”, chiar și în cazul unor persoane publice, care produc o rezonanță considerabilă în societate, asupra cărora adesea se stărnește un interes deosebit, așa cum conchide CEDO noțiunea de „proces echitabil” și „prezumția de nevinovăție”. Cu alte cuvinte, transparența ședințelor de judecată nu trebuie să declanșeze sentințe de condamnare false înaintea aprecierii cu putere de judecată a acestor fapte. Or, noțiunea de „proces echitabil” nu se limitează doar la asigurarea unor particularități din punct de vedere formal sau procedural, dar are o înțelegere mult mai largă, în care respectarea vieții private este una din componentele esențiale.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994.
2. Convenția nr. 108 pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal.
3. Codul de procedură civilă nr. 225 din 30.05.2003.
4. Codul de procedură penală nr. 122 din 14.03.2003.
5. Legea privind protecția datelor cu caracter personal nr. 133 din 08.07.2011.
6. Legea nr. 258-XVI din 29.11.07 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.
7. Legea nr. 153 din 05.07.2012 pentru modificarea și completarea unor acte legislative.
8. Hotărârea Consiliului Superior al Magistraturii nr. 472/21 din 18 decembrie 2008.

Prezentat la 30.11.2017

PROCESUL LEGISLATIV ȘI PROCEDURA LEGISLATIVĂ

Partea II

Veronica ARNĂUT

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Articolul este consacrat abordării comparative a „procesului legislativ” și a „procedurii legislative” în baza distincției dintre noțiunile de „proces” și „procedură”, precum și a categoriilor de „proces juridic” și „procedură juridică”. Scopul urmărit este de a preciza esența acestor instituții și particularitățile lor distincte.

Cuvinte-cheie: proces; proces juridic; procedură; procedură juridică; proces legislativ; procedură legislativă; legislația formală; tehnică legislativă.

THE LEGISLATIVE PROCESS AND LEGISLATIVE PROCEDURE

Part II

The article is devoted to the comparative approach of the “legislative process” and the “legislative procedure” based on the distinction between the notions of “process” and “procedure” as well as the categories of “legal process” and “legal procedure”. The aim is to specify the essence of these institutions and their distinct peculiarities.

Keywords: process; legal process; procedure; legal procedure; legislative process; legislative procedure; formal legislation; legislative technique.

Introducere. În o bună parte din studiile realizate în domeniul teoriei generale a dreptului, dreptului constituțional, dreptului parlamentar, legislației formale etc., care pun în discuție activitatea legislativă desfășurată de către stat, noțiunile de „proces legislativ” și „procedură legislativă” sunt utilizate, practic, fără a se face vreo distincție între acestea. În opinia noastră, noțiunile date prezintă particularități distincte, mai ales sub aspect juridic, care nu trebuie ignorate, ci elucidate și analizate.

Scopul studiului. Pornind de la delimitarea realizată (în unul din studiile publicate anterior [2, p.24-28]) între categoriile de proces/proces juridic și procedură/procedură juridică, în cele ce urmează ne propunem o abordare comparativă a procesului legislativ și a procedurii legislative în vederea precizării esenței acestor categorii și a particularităților lor distincte.

Rezultate obținute și discuții. Inițial, reiterăm în context că noțiunile de „proces” și „procedură” sunt noțiuni înrudite, dar nu identice, întrucât procesul prezintă o totalitate de acțiuni consecutive, iar procedura – ordinea de desfășurare a acestor acțiuni, altfel spus, forma internă a procesului [17, p.82]. Mai mult, procedura juridică desemnează anumite acțiuni juridice, stabilite de acte normative concrete, în cadrul procesului juridic. De aici, noțiunile de proces juridic și procedură juridică trebuie înțelese ca fiind în raport de la general la special, formă și conținut. În același timp însă, procedura juridică nu poate exista în afara procesului, care, la rândul său, poate fi realizat doar prin intermediul procedurilor juridice.

O altă precizare, importantă în context, ține de ideea că fiecare organ al puterii de stat (legislativă,

executivă (administrativă) sau judiciară) își realizează activitatea într-o anumită formă procesuală: organul legislativ – sub forma procesului legislativ; organul executiv/administrativ – a procesului administrativ; organul judiciar – sub forma procesului judiciar (penal, civil etc.) [18, p.33].

Legiferarea și procesul legislativ. După cum am precizat cu ocazia unui alt demers științific [1, p.29], pentru identificarea și determinarea conceptului de „proces legislativ”, în prealabil se impune o scurtă reflecție asupra teoriei funcțiilor statului, întrucât procesul legislativ se poate explica doar „prin prisma funcției legislative, pe de o parte, a statului și, mai cu seamă, prin funcția legislativă a Parlamentului” [10, p.59].

După cum susțin cercetătorii, procesul istoric de apariție a Parlamentului și rolul său în organizarea modernă a statelor sunt legate de cele două funcții ale sale, și anume – de a îmbrăca voința națiunii într-o haină juridică și de a controla, în numele națiunii, pe cei ce guvernează [10, p.60].

În ceea ce privește prima funcție, trebuie precizat că Parlamentul este atât un produs al voinței generale, cât și nemijlocit, forma de exprimare a acesteia. În concret, funcția legislativă reprezintă o formă specializată a competenței Parlamentului, în temeiul căreia dezbaterile publice generale, izvorâte din voința națiunii, se obiectivează prin edictarea unor norme juridice, care reglementează un anumit compartiment al relațiilor sociale asupra căruia trebuie instituită o ordine specifică, normativă, în conformitate cu interesele sociale determinate [5, p.114]. De aici, se poate susține că funcția legislativă a Parlamentului prezintă

o importanță deosebită, întrucât prin intermediul său sunt elaborate normele de drept, ce constituie reguli de conduită obligatorii pentru toți cetățenii țării [10, p.64].

Dat fiind faptul că adoptarea legilor presupune o activitate complexă, este important de precizat că aceasta cuprinde o consecutivitate de diferite etape, totalitatea cărora desemnează *procesul legislativ* [12, p.519]. În doctrină acesta a fost apreciat ca fiind „modalitate tehnică de elaborare a legii (ca act juridic al Parlamentului)” [10, p.64]. În opinia cercetătorilor, pentru a putea circumscrie conceptul *procesului legislativ*, ca modalitate tehnică de elaborare a legii, este necesară o delimitare terminologică între diferite noțiuni care, deși asemănătoare, au un conținut și o acoperire conceptuală diferite [10, p.64]. Este vorba, în special, de asemenea termeni, precum: *legiferarea* și *procedura legislativă*.

Astfel, în cel mai larg sens, *procesul de creare a legilor* (numit și *legiferare*) în cadrul statului nu se limitează doar la activitatea organului legislativ. Originea acestuia se află în însăși societate, făcând parte din structura altor procese, mai ales sociale și politice. Cu toate acestea, *procesul legislativ* este, mai întâi de toate, o noțiune și instituție juridică [20, p.95], moment ce determină necesitatea de a-l distinge de noțiunea de *legiferare*.

Întru argumentarea naturii sale juridice, cercetătorii pornesc de la competența de legiferare a Parlamentului care, după cum se știe, rezultă din prevederile constituționale și se realizează printr-un amplu *proces legislativ* (ce implică pregătirea, inițierea, elaborarea și aprobarea normelor juridice prin intermediul unei succesiuni de activități deliberative). Sub acest aspect, se susține că *procesul legislativ* constituie un raport juridic de drept constituțional în privința realizării puterii de stat, respectiv un raport ce se naște în procesul menținerii și exercitării puterii [10, p.62].

Vorbind nemijlocit de *legiferare*, atragem atenția că unii cercetători o văd ca fiind o noțiune mai largă, ce cuprinde în sine acțiunile și relațiile ce preced *procesul legislativ*, în special, asemenea precum identificarea necesității de a adopta legi, fundamentarea științifică a inițiativei legislative, desfășurarea expertizei acesteia și organizarea înaintării inițiativei legislative, dacă aceste momente nu sunt reglementate de normele *procesului legislativ*. Deci *legiferarea* nu întotdeauna este reglementată juridic și nu se finalizează cu crearea propriu-zisă a legii, dar poate cuprinde și evaluarea eficienței acesteia și posibile modificări ulterioare [20, p.95-96].

În opinia noastră, în cazul dat se admit unele confuzii. În primul rând, reiterăm că sub aspect conceptual, noțiunea de *legiferare* (tălmăcită de *Dicționarul explicativ al limbii române* ca fiind „a elabora și a adopta o lege; a stabili ceva prin lege” [4, p.566]), desemnează

„acțiunea de a legifera și rezultatul ei”; or, altfel spus „activitatea de creare a legilor” [1, p.30].

În al doilea rând, în domeniul de referință, noțiunii de *legiferare* îi sunt recunoscute două accepțiuni: în sens larg, aceasta este apreciată ca un proces de cunoaștere și evaluare a necesităților juridice ale societății și statului, de elaborare și adoptare a actelor normative de către subiecții competenți potrivit procedurilor corespunzătoare [19, p.157], iar în sens îngust, *legiferarea* este văzută ca fiind orientată spre crearea normelor juridice, forma de exprimare a cărora este *actul normativ*.

În al treilea rând, trebuie să recunoaștem că privită în ansamblul său, *activitatea de elaborare a actelor normative (legiferarea)* este una complexă. Din punctul de vedere al conținutului, ea presupune cunoașterea și aprecierea realității sociale prin prisma reglementării juridice, sintetizarea esenței deciziei (juridice) legislative, conceptualizarea și transpunerea acesteia în norma juridică. Sub aspect *formal*, această activitate este una organizată (desfășurată în formă procesuală – *e.n.*), implicând câteva proceduri obligatorii (precum: inițiativa legislativă, dezbateră proiectului de lege, adoptarea legii și publicarea acesteia) [14, p.6].

În al patrulea rând, contrar opiniei enunțate *supra*, conform căreia „*legiferarea*, fiind o noțiune mai largă, cuprinde în sine acțiunile și relațiile ce preced *procesul legislativ*”, în doctrină, de cele mai multe ori, *legiferarea* și *procesul legislativ* sunt văzute ca noțiuni sinonime.

Bunăoară, privit în accepțiunea sa largă, se susține că *procesul legislativ* este legat de actul de conducere a societății și desemnează acea activitate statală prin care se creează norme de conduită, cu valoare juridică și general-obligatorie pentru societate (definiție identică practic cu cea dată noțiunii de *legiferare – e.n.*). După cum apreciază unii cercetători, această constatare însă nu este suficient de precisă, întrucât este valabilă pentru toate activitățile statale care au competența legală de a crea norme juridice. Iată de ce, în doctrină adeseori se pune accentul anume pe finalitatea *procesului legislativ*, care presupune crearea unei anumite categorii de acte normative, ce se caracterizează prin supremație în cadrul sistemului normelor juridice ierarhizate, după o procedură specifică de pregătire, elaborare și adoptare, proprie autorității legiuitoare a țării [10, p.66]. Același lucru practic poate fi spus și despre *legiferare*, etimologia căruia derivă de la cuvântul *lege*.

Dincolo de această accepțiune largă, *procesul legislativ* este înțeles ca o modalitate tehnică de elaborare a legii. În acest sens, se consideră că termenul de *proces legislativ* desemnează o activitate îndelungată și deosebit de complexă, ce cuprinde o serie de acțiuni, operațiuni și proceduri ce se desfășoară în cadrul diferitelor niveluri instituționale, prin succesiuni

nea mai multor etape, subetape, faze distincte, riguros reglementate, atât de exigențele de natură științifică, cu caracter interdisciplinar, cât și de norme juridice constituționale, legate în special de procedură [10, p.66].

Privit din această perspectivă, termenul de „proces legislativ” se consideră că poate fi utilizat în două sensuri: în sens larg, *procesul legislativ* este mai cuprinzător, întrucât cuprinde atât etapele premergătoare procedurilor parlamentare propriu-zise, cât și pe cele postparlamentare; într-un sens restrâns, determinat de reglementările constituționale, *procesul legislativ* cuprinde acele proceduri ce se desfășoară în fața Parlamentului [10, p.66; 3, p.406]. Important este că, atât în sens larg, cât și în sens restrâns, *procesul legislativ* se realizează prin participarea, concurența mai multor autorități ale statului și cetățenilor.

O poziție interesantă în context, atestăm în docrina rusă, în care se menționează că, în cel mai larg sens, *procesul legislativ* este privit ca ordinea de activitate a legislativului privind crearea legilor. În sens mai îngust, din punctul de vedere al dreptului constituțional, *procesul legislativ* reprezintă un șir de etape consecutive reglementate constituțional. Privit prin prisma dreptului parlamentar, *procesul legislativ* desemnează o procedură strict reglementată de lege de adoptare a legilor, care, la rândul său, cuprinde o serie de proceduri parlamentare, începând cu sesizarea Parlamentului și finalizând cu publicarea legii adoptate și intrarea sa în vigoare [20, p.96].

Așadar, în baza celor enunțate, putem susține că *activitatea legislativă (de legiferare)* se materializează prin intermediul *procesului legislativ*, care cuprinde o serie de acțiuni, operațiuni și proceduri ce se desfășoară în cadrul diferitelor nivele instituționale, prin succesiunea mai multor etape, faze distincte, riguros reglementate [1, p.31]. De aici, deducem că *procesul legislativ* reprezintă modalitatea tehnică de realizare a *legiferării*.

În acest sens, este relevantă ideea expusă în literatura de specialitate, conform căreia „funcțiile (în categoria cărora intră și legiferarea – *e.n.*) semnifică rolul Parlamentului, iar procedurile constituționale, printre care și procedurile legislative, sunt mijloace tehnice, constituite ca atare pentru îndeplinirea rolului său [10, p.60].

Procesul legislativ și procedura legislativă. Odată stabilită distincția dintre noțiunile de *legiferare* și *proces legislativ*, se impune a fi necesară și realizarea unei delimitări între termenii de *proces legislativ* și *procedură legislativă*, termeni care se află într-un raport similar relației de la întreg la parte [10, p.66].

Dat fiind faptul că noțiunea de *proces legislativ* a fost dezvoltată anterior, în cele ce urmează ne vom reține atenția doar asupra conceptului de *procedură legislativă*, care comparativ cu primul, este un con-

cept legal (expres prevăzut de legislația în domeniu, în mod special de *Regulamentul Parlamentului*, Titlul II, Capitolul II [9]). Necesitatea studierii acestui concept și, totodată, instituții juridice, derivă din următoarea teză incontestabilă: „din moment ce legea exprimă voința poporului și este edictată de către Parlament în scopul ordonării relațiilor din societate, este firesc ca elaborarea ei să se facă potrivit unei *proceduri* deosebite, prestabilită prin Constituție și lege” [8, p.210]. În opinia specialiștilor, acest lucru rezultă chiar din definiția *legii*.

Inițial, considerăm bine-venit a reaminti că, în general, *procedura juridică* desemnează „forma procesuală, care determină etapele *procesului juridic*, scopul și consecutivitatea lor, acțiunile concrete întreprinse la fiecare etapă, temeiurile realizării și interdependența acestor acțiuni, precum și modul de perfectare și fixare a lor” [21, p.5].

Deci, activitatea organelor competente de adoptare a legilor se materializează prin intermediul *procesului legislativ*, iar ordinea de înaintare a proiectelor de legi în organul legislativ, ordinea de examinare și adoptare a acestor proiecte reprezintă *proceduri juridice* reglementate de normele dreptului constituțional [15, p.128]. Sub acest aspect, *procedura juridică de legiferare (procedura legislativă)* este văzută ca „un sistem de raporturi juridice în cadrul cărora există și se realizează dreptul de legiferare” [22, p.2].

Privit în ansamblu, trebuie să recunoaștem că *procesul legislativ* se realizează prin mai multe *proceduri legislative*, care sub aspect juridic presupun *ordinea prestabilită (de un ansamblu de reguli/norme) de parcurgere a proiectelor de legi și alte acte legislative până la adoptare și intrare în vigoare* [13, p.29; 1, p.31].

Procedura legislativă, printr-o definiție sintetică, de natură enumerativă, cuprinde ansamblul regulilor privitoare la exercitarea inițiativei legislative, la sesizarea Parlamentului, la avizarea proiectelor de legi și a propunerilor legislative, la dezbaterea și adoptarea acestora, ori reexaminarea legii la cererea Șefului de stat, la promulgarea legii și la publicarea acesteia [10, p.67; 11, p.155]. Plus la acestea, în sistemele parlamentare bicamerale (bunăoară, din România), regulile în cauză reglementează procedura medierii legislative, eliminării divergențelor dintre cele două Camere în ședința comună a acestora, precum și a examinării legii în cadrul controlului *a priori* de constituționalitate. Din toate acestea, potrivit cercetătorilor, rezultă că *procedura legislativă* cuprinde mai multe faze și etape [10, p.67], în legătură cu care s-au exprimat mai multe puncte de vedere în literatura de specialitate.

Principala idee în context privește faptul că *procedura legislativă* este o procedură care ține numai în parte de Parlament. Mai mult, din cele expuse *supra*, se poate observa că *procedura legislativă* cuprinde o

fază *extraparlamentară* și una *parlamentară*. În virtutea acestei diviziuni, cercetătorii susțin că *procedura legislativă* nu este în exclusivitate o parte componentă a *procedurii parlamentare*. Ea are o componentă *preparlamentară*, alta *parlamentară* și una *postparlamentară* [11, p.155].

Pe de altă parte, dincolo de identificarea componentelor (determinarea etapelor și succesiunii) procedurii de elaborare a legilor, prezintă importanță faptul că procedura dată se află în directă legătură cu clasificarea legilor. Astfel, în dreptul francez, unde se face o netă distincție nu numai între legile constituționale și cele ordinare, ci și între legile ordinare și cele adoptate prin referendum, legile organice și legile financiare, există substanțiale diferențieri între procedurile de elaborare a acestora [8, p.210]. Cât privește sistemul nostru constituțional, procedura de elaborare cunoaște deosebiri (nuanțări) în funcție de faptul dacă legile sunt constituționale, organice sau ordinare.

Astfel, sub aspect comparativ putem susține că în fiecare țară *procedura legislativă* își are particularitățile sale, dar peste tot ea este strict reglementată normativ, în special, la nivelul Constituției, a legilor, precum și a instrucțiunilor și regulamentelor prin care se stabilește ordinea activității de creare a actelor normative. De aici, practic, și concluzia logică că *procedura legislativă* constă dintr-o serie de reguli elaborate și consfințite juridic, care stabilesc ordinea pregătirii și adoptării diferitelor acte normativ-juridice.

Importanța acestora este una decisivă, deoarece legea se consideră adoptată și intrată în vigoare, dacă a fost depusă, examinată, adoptată de Parlament, semnată și publicată în corespundere cu ordinea prevăzută de Constituție [12, p.519] (adică de normele *procedurii legislative* – *e.n.*). Încălcarea ordinii stabilite de Constituție (dar și de alte acte legislative, întrucât normele de procedură legislativă nu le conține doar Constituția – *e.n.*) de parcurgere a procesului legislativ, cel puțin la una din etapele acestuia, lipsește actul adoptat de forța juridică legală [12, p.519]. În acest sens, cercetătorii români precizează că în cazul în care în procesul de elaborare a legii nu se respectă întocmai *procedura legislativă*, se consideră că legea nu există [7, p.208]. Desigur, în acest caz, nu este vorba de nerespectarea tuturor normelor de procedură, este suficientă nerespectarea unora dintre ele (bunăoară, a regulilor de semnare a legii adoptate sau de publicarea acesteia), pentru ca aceasta să fie considerată inexistentă. Nerespectarea altor norme de procedură legislativă, desigur, se va solda cu alte consecințe juridice.

Un alt aspect ce prezintă importanță este că, în general, *procesul legislativ* nu se poate desfășura doar în baza normelor de *procedură legislativă*, problemă destul de amplu discutată în doctrina românească. Potrivit reprezentanților acesteia, activitatea de adoptare a legilor nu poate fi realizată doar în baza normelor

de *procedură legislativă*, ci și în baza normelor *tehnicii legislative*. Îngemănarea acestor două categorii de norme juridice este impusă de scopul comun pe care îl urmăresc: adoptarea legii. Acest scop nu poate fi atins numai prin respectarea normelor de *tehnică legislativă* sau numai a celor de *procedură legislativă*, întrucât *procesul legislativ* este, în egală măsură, un proces tehnic și unul politic, iar finalizarea acestuia este supusă atât normelor tehnice ale metodologiei legislative, cât și a celor politice ale *procedurii legislative*. Dacă în *procesul legislativ* se ține seama doar de o latură a acestuia, neglijându-se cealaltă, finalitatea nu poate fi atinsă, legea nu ar fi adoptată, cu toate eforturile depuse de unul sau altul din cele două planuri [11, p.10].

Mai mult, în opinia aceluiași cercetători, ambele categorii de norme juridice formează în ansamblul lor o ramură distinctă de drept – *legistica formală*, normele acesteia fiind considerate superioare în raport cu celelalte categorii de norme, întrucât sunt consacrate atât în Constituție, cât și în legi și regulamente parlamentare [11, p.10]. În acest sens, se susține că legiuitorul, pentru a conferi legitimitate legilor pe care le adoptă, trebuie să dea satisfacție cu prioritate normelor care reglementează procesul de adoptare a legii, pe această cale, dându-se expresie și mandatului reprezentativ suprem al poporului, care acționează conform cerințelor economice, sociale, politice și juridice.

Dincolo de cele expuse, merită enunțat că procesul de creare a legilor nu se reduce la regulamente și reguli de procedură și tehnică legislativă. Acesta este și un proces de cunoaștere cu diferite dificultăți în ceea ce privește alegerea obiectului și a metodelor de reglementare legislativă [16, p.10]. În mod special, particularitățile legiferării (printre care forța juridică superioară a legilor) o fac distinctă de alte activități de creare a dreptului (normelor juridice), determinând necesitatea fundamentării științifice a acesteia. Parlamentul în cadrul activității legislative trebuie să tindă spre o asemenea formă de reglementare care să răspundă intereselor statului și societății și, în același timp, să fie suficient de receptiv la toate schimbările din societate pentru a reacționa corespunzător și în momentul oportun. Aceasta este posibil doar prin combinarea mecanismului legislativ rațional organizat cu procedurile democratice de pregătire și luare a deciziilor. În caz contrar, este inevitabilă calitatea joasă a legilor și impactul lor negativ asupra dezvoltării societății [6, p.62-64].

În concluzie, subliniem că *activitatea legislativă* (de legiferare) se materializează prin intermediul *procesului legislativ* (deci, în formă procesuală). Acesta, la rândul său, se realizează prin mai multe *proceduri legislative*, care sub aspect juridic presupun *ordinea prestabilită* (de un ansamblu de norme juridice) de

parcursare a proiectelor de lege și alte acte legislative până la adoptare și intrarea în vigoare.

Procesul legislativ nu se poate desfășura doar în baza normelor de procedură legislativă, ci și în baza normelor tehnicii legislative, care, în ansamblul lor, vin să asigure atât ordinea de parcursare a procesului legislativ, cât și atingerea cu succes a scopului pre-stabilit – legi de calitate cu un impact pozitiv asupra dezvoltării societății.

Referințe:

1. ARNAUT, V. Legiferarea și funcția legislativă a Parlamentului. În: *Revista Științifică Internațională Supremația Dreptului*, 2017, nr. 4.
2. ARNAUT, V. Procesul legislativ și procedura legislativă (Partea I). În: *Legea și viața*, 2017, nr. 11.
3. CÂRNAȚ, T. *Drept constituțional*. Ed. a II-a. Chișinău: „Print-Caro SRL”, 2010.
4. *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ed. a II-a. București: Univers enciclopedic, 1998.
5. ENACHE, M. *Controlul parlamentar*. Iași: Polirom, 1998.
6. GAGIU, E. Legiferarea și principiile desfășurării acesteia într-un stat de drept. În: *Revista Națională de Drept*, 2011, nr. 9.
7. IONESCU, C. *Principii fundamentale ale democrației constituționale*. București: Lumina Lex, 2001.
8. MURARU, I., TĂNĂȘESCU, E.S. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol. II. Ed. a 13-a. București: C.H. Beck, 2009.
9. Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr. 797 din 02.04.1996. Republicat în: *Monitorul Oficial al R. Moldova*, nr. 50 din 07.04.2007 (cu modificări și completări până în 07.07.2017).
10. VARGA, A. *Constituționalitatea procesului legislativ*. Monografie. București: Hamangiu, 2007.
11. VIDA, I. *Legistica formală. Introducere în tehnica și procedura legislativă*. Ed. a 5-a. București: Universul Juridic, 2012.
12. БАГЛАЙ, М.В. *Конституционное право Российской Федерации*. Москва: Норма-Инфра, 2000.
13. ВЫСТРОПОВА, А. В. *Парламентское право России: Учебное пособие*. Волгоград, 2001.
14. ИВАНЧИН, А.В. *Внутренняя и внешняя законодательная техника в структуре уголовного правотворчества: монография*. Рязань: Коцепция, 2014.
15. ИСАЕВ, Э.Е. Юридический процесс и юридическая процедура. В: *Вестник Московского университета МВД России*, 2011, № 9.
16. КОТЕЛЕВСКАЯ, И. В. Информация и законодательный процесс. В: *Советское государство и право*, 1990, №9.
17. ЛАНГ, П.П. Правовая процедура и юридический процесс (теоретико-правовой аспект). В: *Современные проблемы права и управления*. 5-я Международная научная конференция (Тула, 18-19 сентября 2015): Сборник докладов. Институт законоведения и управления Всероссийской полицейской ассоциации. Тула: Папирус, 2015.
18. МИНГЕЛА, С.В. Административное судопроизводство, административная юстиция и административный процесс: аспекты соотношения. В: *Вестник Евразийской академии административных наук*, 2013, № 4 (25).
19. *Общая теория государства и права: Академический курс в 2-х томах*. Под ред. М.Н. Марченко. Т.2: *Теория права*. Москва: Зерцало, 1998.
20. *Парламентское право России: Учебное пособие*. Под ред. И.М. Степанова и Т.Я. Хабриевой. Москва: Юрист, 2000.
21. *Управленческие процедуры*. Под ред. Б. М. Лазарева. Москва: Наука, 1988.
22. ФИЛАТОВ, С.В. Антикоррупционные процедуры в правотворчестве: понятие, классификация. В: *Вестник ТГУ*, выпуск 11 (127), 2013.

Prezentat la 30.10.2017

UNELE REFLECȚII PRIVIND SUBIECTUL INFRAȚIUNII DE SEPARATISM: PRACTICA INTERNAȚIONALĂ *VERSUS* REPUBLICA MOLDOVA

Evgheni CARA

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

În literatura de specialitate autohtonă, subiect al infracțiunii este recunoscută persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, grație faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiecți, este pasibilă de răspundere penală. Dat fiind faptul că separatismul este un fenomen periculos care afectează relațiile sociale ce țin de valorile fundamentale ale unui stat – caracterul său național, suveran, independent, unitar și indivizibil, ordinea sa constituțională, prin acest demers științific ne propunem să examinăm unele reflecții privind subiectul infracțiunii de separatism, precum și situația din țara noastră pe această dimensiune. Or, acțiunile de separatism și-au găsit încriminarea în legislația penală a mai multor state din lume, iar în Republica Moldova nu există până la moment o calificare distinsă a acestor fapte. Din aceste considerente, mesajul de bază al lucrării îl constituie necesitatea suplinirii unor viduri de natură legislativă în materia abordată pe măsură să facă față pericolului generat de fenomenul separatismului.

Cuvinte-cheie: *subiect al infracțiunii; separatism; responsabilitate; incriminare; infracțiune,*

SOME REFLECTIONS ON THE SUBJECT OF THE SEPARATISM CRIME: INTERNATIONAL PRACTICE *VERSUS* REPUBLIC OF MOLDOVA

In the native specialty literature, the subject of the offense is the person who has committed an offense under the criminal law and who, due to having all the signs prescribed by law for this category of subjects, is liable to criminal liability. Given that separatism is a dangerous phenomenon that affects the social relations regarding the fundamental values of a state - its national, sovereign, independent, unitary and indivisible character, its constitutional order, through this scientific approach, we propose to examine some reflections on the subject of the separatism crime and the situation in our country on this dimension. However, the separatist actions have found their criminalization in the criminal law of several states in the world, and in the Republic of Moldova there is not yet a distinguished qualification of these facts. For these reasons, the basic message of the work is the necessity of filling some legislative voids in this field, as to cope with the danger generated by the phenomenon of separatism.

Keywords: *subject of crime; separatism; responsibility; incrimination; offense,*

Prin noțiunea de „subiect al infracțiunii”, în doctrina de drept penal, se înțelege persoana implicată în săvârșirea unei infracțiuni, fie în calitate de autor, fie de instigator sau de complice. Prin implicarea persoanei în săvârșirea infracțiunii ia naștere un raport juridico-penal de conflict, or infracțiunea reprezintă tocmai actul de conduită interzis prin norma incriminatorie, încălcându-se obligația legală de a nu-l săvârși [6, p.52].

În doctrina românească de drept penal, sub incidența noțiunii de „subiect al infracțiunii” cad și persoanele care suportă consecințele răului cauzat prin săvârșirea faptei incriminate. În acest context, se face distincție între *subiectul activ* și *subiectul pasiv* al infracțiunii, drept criteriu servind poziția pe care o are persoana în raport cu infracțiunea, precum și în cadrul raportului juridico-penal de conflict [7, p.187]. Pe de altă parte, calitatea de subiect al infracțiunii o poate avea atât persoana fizică, cât și persoana juridică. Astfel, *subiect activ* al infracțiunii, potrivit Codului penal român [5], poate fi persoana fizică/juridică ce a săvârșit fapta direct și nemijlocit

(în calitate de autor) ori a participat la săvârșirea infracțiunii (în calitate de instigator sau complice). Calitatea de *subiect pasiv* o are persoana care suferă o vătămare de pe urma unei infracțiuni; subiectul pasiv poate fi: subiect pasiv general (statul ca reprezentant al societății); subiect pasiv special, persoana fizică sau juridică vătămată nemijlocit prin infracțiune.

În raport de subiectul activ, infracțiunile se clasifică în infracțiuni cu *subiect activ general* și infracțiuni cu *subiect activ special*. Infracțiunile cu subiect activ general sunt cele care, potrivit normei de incriminare, pot fi comise de orice persoană, fără ca acestea să i se ceară o calitate specială. La această categorie de infracțiuni se referă: furtul, omorul, fabricarea sau punerea în circulație a semnelor bănești false sau a titlurilor de valoare false etc., ele putând fi săvârșite de orice persoană care întrunește condițiile generale ale răspunderii penale prevăzute de lege. La infracțiunile cu *subiect activ special* se atribuie incriminările comise de o persoană, care de rând cu condițiile generale ale răspunderii penale mai întrunește și condiții speciale prevăzute de lege.

Spre exemplu, infracțiunea de corupere pasivă, în varianta tip, art.324 alin.(1) CP RM poate fi săvârșită doar de o persoană publică sau de către o persoană publică străină; infracțiunea de eschivare de la serviciul militar (art.372 CP RM) poate fi săvârșită doar de către persoana care posedă statutul de militar sau de rezervist.

Subiectul – persoană fizică – este pasibil de răspundere penală, doar dacă este responsabil și în momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani (art.21 CP RM). Persoanele fizice care au vârsta între 14 și 16 ani sunt pasibile de răspundere penală numai pentru săvârșirea infracțiunilor indicate în alin.(2) art. 21 CP RM. Potrivit legii penale, persoana fizică va avea calitatea de subiect activ atunci când:

- comite o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă;
- prevăzută de legea penală;
- cu vinovăție;
- pasibilă de pedeapsă penală;
- are capacitatea de a înțelege caracterul prejudiciabil al faptei, precum și capacitatea de a-și manifesta voința și a-și dirija acțiunile.

Persoana care a săvârșit o infracțiune este infractor. În legislație și în doctrina penală se folosește atât noțiunea de *infractor*, cât și de *făptuitor* pentru a desemna persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală; aceste noțiuni nu sunt echivalente, or noțiunea de făptuitor are o arie mai extinsă, desemnează persoana care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, care nu este sinonimă cu noțiunea de infracțiune. Infracțiunea constituie fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și care posedă un grad prejudiciabil. Lipsa vinovăției sau a gradului prejudiciabil face ca fapta săvârșită, prevăzută de legea penală, să nu fie infracțiune (art.14 alin. (2) CP RM), iar persoana care a săvârșit-o să nu fie infractor, ci doar făptuitor.

Subiectul – persoana juridică – cu excepția autorităților publice (art.21 alin.(3)-alin.(5) CP RM), este pasibilă de răspundere penală pentru o faptă prevăzută de legea penală, dacă aceasta nu a îndeplinit sau a îndeplinit necorespunzător dispozițiile directe ale legii ce stabilesc îndatoriri sau interdicții privind efectuarea unei anumite activități și se constată cel puțin una din următoarele circumstanțe:

a) fapta a fost săvârșită în interesul persoanei juridice respective de către o persoană fizică împuternicită cu funcții de conducere, care a acționat independent sau ca parte a unui organ al persoanei juridice;

b) fapta a fost admisă sau autorizată, sau aprobată, sau utilizată de către persoana împuternicită cu funcții de conducere;

c) fapta a fost săvârșită datorită lipsei de supraveghere și control din partea persoanei împuternicite cu funcții de conducere.

Potrivit prevederilor normei în cauză, o persoană fizică se consideră împuternicită cu funcții de conducere, dacă are cel puțin una din următoarele funcții (art. 21 alin.(3¹) CP RM):

- a) de reprezentare a persoanei juridice;
- b) de luare a deciziilor în numele persoanei juridice;
- c) de exercitare a controlului în cadrul persoanei juridice.

Persoanele juridice, cu excepția autorităților publice, răspund penal numai de infracțiunile pentru săvârșirea cărora este prevăzută o sancțiune în Partea specială a CP RM (art. 21 alin.(4).

Răspunderea penală a persoanei juridice nu exclude răspunderea persoanei fizice pentru infracțiunea săvârșită (art. 21 alin.(5) CP RM).

D. Gureva subliniază că, în dreptul penal, subiectul infracțiunii este caracterizat ca fiind elementul de bază al infracțiunii, deoarece fără existența acestuia nu există componentă de infracțiune [21, p.112].

La rândul său, autorul V. Grosu opinează că „subiect al infracțiunii este recunoscut persoana care a comis o faptă prevăzută de legea penală și care, în baza faptului că posedă toate semnele prevăzute de lege pentru această categorie de subiect, este pasibilă de răspunderea penală [19, p.14].

Cu referire la infracțiunea de separatism, este de menționat că aceasta are un caracter formal, care se consumă odată cu începerea acțiunilor îndreptate spre separarea unei părți a teritoriului unitar și indivizibil, prin aceasta atentând la suveranitatea și integritatea teritorială a unui stat. Nu este necesară survenirea unor consecințe exprese în acest sens. Astfel, prin inițiere, ce presupune acea activitate prin care se propune, se fac demersuri în vederea comiterii acțiunilor prejudicioase pentru valorile fundamentale ocrotite de textul incriminator al infracțiunii de separatism. Făptuitorii dacă vor corespunde condițiilor prevăzute de lege vor fi atrași la răspundere penală. Astfel, componenta infracțiunii de separatism este prin excelență una formală, pentru consumarea acesteia nefiind necesară survenirea unor consecințe infracționale.

În continuare vom analiza unele reflecții naționale și internaționale cu privire la elementele infracțiunii de separatism.

Capitolul XVII. INFRACTIUNI CONTRA AUTORITĂȚILOR PUBLICE ȘI A SECURITĂȚII DE STAT, art.341 CP RM incriminează *Chemările la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova*, constând din chemările publice la răsturnarea sau schimba-

rea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări [9, p.681]. Obiect juridic special al infracțiunii prevăzute la art.341 CP RM îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea incitării la răsturnare sau schimbare prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. În cazul modalității de difuzare prin diferite forme de materiale cu chemări publice, în scopul răsturnării sau schimbării prin violență a orânduirii constituționale ori al violării integrității teritoriale a Republicii Moldova, obiectul material sau imaterial al infracțiunii analizate îl constituie materialele ce conțin chemări publice la atare acțiuni. Totodată, unii autori aduc exemple concrete de materiale propagandistice în formă corporală și incorporală după cum urmează: ziare, reviste, foi volante, manifeste, afișe, insigne, tricouri cu inscripții ș.a., susținând că indiferent de forma de exteriorizare a acestora, important este ca din conținutul lor să se rezulte explicit chemările publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [8, p.1018].

Latura obiectivă a infracțiunii abordate se realizează prin acțiunea de chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale a Republicii Moldova ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova. Modalitățile normative cu caracter alternativ ale acțiunii prejudiciabile în cauză sunt: 1. chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova; 2. difuzarea prin diferite forme de materiale cu asemenea chemări publice. Este important de remarcat că în raport cu prima modalitate normativă, art. 341 CP RM poate fi aplicat doar în cazul când se comit chemările publice sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova [8, p.1019]. Cât privește cea de-a doua modalitate normativă în acest sens, difuzarea prin diferite forme de materiale cu chemări publice la răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova se exprimă prin repartizarea materialelor propagandistice corespunzătoare unui grup cuprinzând un număr indeterminat de persoane. Formele pot fi variate: prin rețeaua Internet, posturi televizate sau de radio, expediere poștală, panouri ș.a. Latura subiectivă a infracțiunii se manifestă prin intenție directă: lansând chemările publice la răsturnarea sau

schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzând prin diferite forme, în acest scop, materiale cu asemenea chemări, făptuitorul înțelege caracterul prejudiciabil al acțiunilor sale: că atentează la legitimitatea organelor de stat, la orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova, și dorește săvârșirea acestor fapte, urmărind un scop special, și anume, răsturnarea sau schimbarea prin violență a orânduirii constituționale ori violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova.

În partea ce ține de subiectul infracțiunii analizate, acesta este unul general: persoana fizică responsabilă, care a atins în momentul săvârșirii infracțiunii vârsta de 16 ani. Alin. (2) art.341 CP RM prevede circumstanțele agravante ale infracțiunii, și anume, săvârșirea acțiunilor prevăzute de alin. (1) art.341 CP RM: a) repetat; b) de două sau mai multe persoane, iar alin. (3) art.341 prevede circumstanțele deosebit de agravante ale infracțiunii, și anume – săvârșirea acțiunilor prevăzute de alin.(1) și (2) art. 341 din însărcinarea unei organizații străine sau a reprezentanților ei. Dată fiind faptul că obiectul penal protejat în conformitate cu art.341 CP îl constituie relațiile sociale cu privire la legitimitatea organelor de stat, orânduirea constituțională ori integritatea teritorială a Republicii Moldova, este de remarcat că faptele penale prevăzute de latura obiectivă a infracțiunii abordate nu oferă o protecție suficientă față de riscurile fenomenului de separatism, or, în primul rând separatismul este un fenomen complex, exteriorizat nu doar prin acțiuni de chemare la săvârșirea unor fapte pe această dimensiune, dar și prin acțiuni concrete îndreptate spre violarea suveranității și integrității teritoriale ale unui stat. Totodată, art.341 CP RM prin definiție este îndreptat spre protejarea Republicii Moldova de anumite riscuri săvârșite prin violență sau chemarea la atare acțiuni. Astfel, nu pot fi incriminate acțiunile săvârșite împotriva suveranității și integrității teritoriale a Republicii Moldova, fără aplicarea violenței. În continuare, vom trece în agendă analiza infracțiunii de separatism din alte state și particularitățile subiectului acestora.

SECȚIUNEA a XIII-a. INFRAȚIUNI CONTRA STATULUI ȘI ORDINII DE EXERCITARE A PUTERII ȘI A GUVERNĂRII. Capitolul 32. INFRAȚIUNI ÎMPOTRIVA STATULUI, art.361 Cod penal al **Republicii Belarus** prin care se incriminează faptele de chemare la acțiuni îndreptate în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, constând din: (1) chemările publice la preluarea puterii de stat, sau

schimbarea prin violență a ordinii constituționale a Republicii Belarus, sau trădarea statului, sau comiterea unui act terorist sau de diversiune, sau comiterea altor acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut – se pedepsesc cu arest sau cu închisoare de până la 3 ani. (2) Apelurile, adresările către un stat străin, organizații străine sau internaționale pentru a comite acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut, în lipsa unor semne de infracțiune mai gravă – se pedepsesc cu arest sau cu închisoare de până la 3 ani. (3) Acțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) ale prezentului articol, comise cu utilizarea mijloacelor de informare în masă sau prin rețeaua globală de calculatoare Internet – se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani [25].

Fapta prejudiciabilă abordată face parte din categoria infracțiunilor împotriva statului din legislația penală a Republicii Belarus. Aceasta se consideră a fi printre cele mai periculoase crime sociale împotriva fundamentelor ordinii constituționale și a securității statului. Potrivit unor opinii de profil, atare fapte penale încalcă bazele sistemului social, politic al Republicii Belarus, suveranitatea sa, securitatea internă și externă, legitimitatea puterii de stat.

Obiectul juridic special al infracțiunii prevăzute la art.361 CP al Republicii Belarus îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea chemării la acțiuni îndreptate în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare. Totodată, obiectul material sau imaterial al acestei infracțiuni îl pot forma materialele conținând chemări publice la acțiuni îndreptate în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare. Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin acțiunile prevăzute la alin.(1): chemările publice la preluarea puterii de stat, sau schimbarea prin violență a ordinii constituționale a Republicii Belarus, sau trădarea statului, sau comiterea unui act terorist sau de diversiune, sau comiterea altor acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut – se pedepsesc cu arest sau cu închisoare de până la 3 ani și (2): apelurile, adresările către un stat străin, organizații străine sau internaționale pen-

tru a comite acțiuni în detrimentul securității externe a Republicii Belarus, suveranității, inviolabilității teritoriale, securității de stat și capacității naționale de apărare, sau distribuirea materialelor cu astfel de conținut. Alin.(3) al prezentului articol prevede în calitate de agravantă acțiunile prevăzute la alin. (1) și (2), comise cu utilizarea mijloacelor de informare în masă sau prin rețeaua globală de calculatoare Internet. Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin intenție directă. Persoana respectivă își dă seama de acțiunile prezentului articol și dorește să le săvârșească.

Subiectul infracțiunii prevăzute la art.361 din Codul penal al Republicii Belarus poate fi o persoană responsabilă, care în momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani. În unele cazuri, subiectul este unul special: un cetățean al Republicii Belarus, un cetățean străin sau un apatrid. Totodată, conform alin.(3), acțiunile prevăzute la alin.(1) și (2) ale prezentului articol, comise cu utilizarea mijloacelor de informare în masă sau prin rețeaua globală de calculatoare Internet – se pedepsesc cu închisoare de la 2 la 6 ani.

SECȚIUNEA a 2-a. INFRAȚIUNI CONTRA PĂCII ȘI SECURITĂȚII. Capitolul IX. Infracțiuni împotriva Republicii Uzbekistan, art.159 Cod penal al **Republicii Uzbekistan** prin care se incriminează faptele de încălcare a ordinii constituționale al Republicii Uzbekistan, constând din chemările publice la schimbarea neconstituțională a sistemului de stat existent, preluarea puterii sau înlăturarea de la putere a reprezentanților puterii aleși în mod legal sau numiți, or, la încălcarea neconstituțională a unității teritoriului Republicii Uzbekistan, precum și producerea, stocarea în scopul distribuirii sau distribuirea materialelor cu același conținut – se pedepsește cu amendă până la 600 de salarii minime sau cu restrângerea libertății de la 2 la 5 ani, sau cu privațiune de libertate pe un termen de până la 5 ani [26]. Obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea chemării publice la schimbarea neconstituțională a sistemului de stat existent, preluarea puterii sau înlăturarea de la putere a reprezentanților puterii aleși în mod legal sau numiți, or, la încălcarea neconstituțională a unității teritoriului Republicii Uzbekistan. În cazul modalității de difuzare prin diferite forme de materiale cu chemări publice la acțiunile enumerate, în calitate de obiect material pot servi materiale propagandistice în formă corporală și incorporală, după cum urmează: afișe, ziare, reviste, foi volante, insigne ș.a., indiferent de forma de exteriorizare a acestora. Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin acțiunile de chemări publice la schimbarea neconstituțională a sistemului

de stat existent, preluarea puterii sau înlăturarea de la putere a reprezentanților puterii aleși în mod legal sau numiți, or, la încălcarea neconstituțională a unității teritoriului Republicii Uzbekistan, precum și producerea, stocarea în scopul distribuirii sau distribuirea materialelor cu același conținut. Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin intenție directă. Persoana respectivă își dă seama de acțiunile enumerate în latura obiectivă a prezentului articol și dorește să le săvârșească. Subiectul infracțiunii prevăzute la art.159 Cod penal al Republicii Uzbekistan poate fi o persoană responsabilă, care în momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani.

Capitolul 12. INFRAȚIUNI TRECĂTOARE. SECȚIUNEA a 4-a. Compromiterea suveranității Finlandei, Cod penal al **Republicii Finlanda** prin care se incriminează acțiunile de compromitere a suveranității Finlandei, și anume: persoana care prin violență sau prin amenințarea cu violența, sau prin presiuni militare sau economice, sau suportul oferit de către un stat străin în scopul: (1) supunerii Finlandei sau a unei părți a Finlandei unui stat străin; (2) separării unei părți a Finlandei de restul teritoriului acesteia, sau (3) restricționării în alt mod a suveranității Finlandei într-o măsură gravă, comite un act ce provoacă pericolul ca acest scop să fie atins ar trebui să fie condamnat pentru compromiterea suveranității Finlandei de la 10 ani [12].

Obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea supunerii Finlandei sau a unei părți a Finlandei unui stat străin, precum și separării unei părți a Finlandei de restul teritoriului acesteia, sau restricționării în alt mod a suveranității Finlandei într-o măsură gravă. Latura obiectivă a infracțiunii analizate se realizează prin acțiunile prevăzute la alin.(1), (2) și (3) ale prezentului articol. Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin intenție directă. Subiectul infracțiunii prevăzute la Capitolul 12, SECȚIUNEA a 4-a Cod penal al Republicii Finlanda poate fi o persoană responsabilă, care în momentul săvârșirii infracțiunii a împlinit vârsta de 16 ani. În unele cazuri, subiectul este unul special: un cetățean al Republicii Finlanda, un cetățean străin sau un apatrid.

CARTEA a 2-a. SECȚIUNEA 1. Capitolul 1, art. 125 Cod penal al **Republicii Turcia** incriminează acțiunile de separatism constând din următoarele acțiuni: persoana, care a săvârșit o faptă, îndreptată spre transferul întregului teritoriu al statului sau a unei părți a acestuia sub autoritatea unui stat străin, sau restrângerea suveranității, sau încălcarea integrității statului sau separarea teritoriului de administrația de stat – se pedepsește cu detențiune pe viață [13]. Obiectul juridic special al infracțiunii în cauză îl

constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea săvârșirii faptei, îndreptată spre transferul întregului teritoriu al Republicii Turcia sau a unei părți a acesteia sub autoritatea unui stat străin, sau restrângerea suveranității, sau încălcarea integrității statului sau separarea teritoriului de administrația de stat. Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin acțiunile prevăzute în dispoziția normei penale abordate, și anume: acțiunile îndreptate spre transferul întregului teritoriu al Republicii Turcia sau a unei părți a acesteia sub autoritatea unui stat străin, sau restrângerea suveranității, sau încălcarea integrității statului sau separarea teritoriului de administrația de stat. Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin intenție directă. Subiectul infracțiunii prevăzute la CARTEA a 2-a, SECȚIUNEA 1, Capitolul 1, art. 125 Cod penal al Republicii Turcia este persoană responsabilă cetățean al Turciei sau un cetățean străin, sau un apatrid.

Capitolul VI. INFRAȚIUNI CONTRA STATULUI, art.123-A Cod penal al **Pakistanului** intitulat *Condamnarea pentru crearea unui stat și promovarea abolirii suveranității acestuia* constă în incriminarea următoarelor acțiuni de separatism după cum urmează: orice în interiorul or, în afara Pakistanului cu intenția de a influența, sau care cunoaște că poate influența orice persoană sau întreaga parte a publicului, într-o manieră care ar putea prejudicia siguranța (sau ideologia) Pakistanului, sau ar putea pune în pericol suveranitatea Pakistanului în ceea ce privește toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, prin cuvinte, vorbite sau scrise, sau prin semne sau reprezentări vizibile abuză Pakistanul, sau condamnarea creării Pakistanului în urma împărțirii Indiei care a avut loc în ziua de 15 august 1947, sau pledează pentru reducerea sau abolirea suveranității Pakistanului în ceea ce privește toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, fie prin amalgamare cu teritoriile statelor vecine sau în alt mod, va fi pedepsit cu închisoare riguroasă, care poate fi extinsă până la 10 ani și, de asemenea, este pasibil de a fi amendat [27]. Obiectul juridic special al infracțiunii analizate îl constituie relațiile sociale cu privire la neadmiterea prejudicierii siguranței (sau ideologiei) Pakistanului, sau punerii în pericol a suveranității Pakistanului cu privire la toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, prin cuvinte, vorbite sau scrise, sau prin semne sau reprezentări vizibile abuză Pakistanul sau, condamnării creării Pakistanului în urma împărțirii Indiei care a avut loc în ziua de 15 august 1947, sau pledării pentru reducerea sau abolirea suveranității Pakistanului cu privire la toate sau oricare dintre teritoriile situate în interiorul granițelor sale, fie prin amalgamare cu teritoriile statelor ve-

cine sau în alt mod. Latura obiectivă a infracțiunii se realizează prin acțiunile prevăzute în dispoziția normei penale abordate mai sus. Latura subiectivă a infracțiunii se caracterizează prin intenție directă. Persoana respectivă își dă seama de acțiunile prezentului articol și dorește să le săvârșească. Subiect al infracțiunilor abordate este persoana fizică responsabilă care a atins vârsta de 16 ani.

După cum am menționat, în Republica Moldova separatismul nu are o incriminare distinctă, deși se pedepsește penal organizarea sau conducerea unei rebeliuni armate, precum și participarea la ea, în scopul violării integrității teritoriale a Republicii Moldova [2, p.248]. Au fost încriminate și chemările publice la violarea integrității teritoriale a Republicii Moldova, precum și difuzarea prin diferite forme, în acest scop, de materiale cu asemenea chemări [3]. Subiect al acestor acțiuni poate fi orice persoană responsabilă de faptele comise, care a atins vârsta de 16 ani [4]. Totuși, este de menționat că elementul de bază al acestor prevederi este „violența” în lipsa căreia nu există componență de infracțiune. Astfel, atentarea la integritatea teritorială a Republicii Moldova, fără aplicarea violenței nu este sancționată. Astăzi, când omenirea este supusă unui proces rapid și ireversibil de modernizare, s-au schimbat și metodele de operare ale infractorilor, acestea fiind deseori nonviolente [16]. De fapt, cu mult timp înainte, în literatura de specialitate a fost remarcată necesitatea ca acțiunile de separatism să beneficieze de o reglementare autonomă în dreptul penal moldovenesc, însă orice tentativă pe această dimensiune nu s-a bucurat de succes.

Astfel, se susținea că actualul Cod penal oferă suficiente posibilități pentru sancționarea acțiunilor de separatism în spiritul prevederilor art.32 din Constituție [1]. Cu toate acestea, remarcăm că infracțiunea de separatism prezintă elemente de complexitate care o diferențiază de multe dintre faptele pe care le incriminează Codul penal actual.

Există și alte state în lume decât cele menționate care au incriminat acțiunile de separatism. Drept exemplu ne pot servi Letonia, Ucraina, Federația Rusă, Kazahstan, Georgia, Republica Populară Chineză, Thailanda [15] ș.a. În virtutea creșterii pericolului de extindere a separatismului în lume, unele state au recurs la înăsprirea pedepsei pentru separatism [14]. Subiect al infracțiunilor de separatism în conformitate cu Legea penală a acestor state este de asemenea persoana fizică. După părerea noastră, legiuitorul a ezitat să extindă câmpul de subiecți ai infracțiunii în cauză, pertinentă fiind atât includerea unor categorii speciale de subiecți persoane fizice, cât și includerea persoanei juridice în câmpul de responsabilitate pentru atare fapte, or, spre exemplu o

organizație (asociație, societate comercială, orice altă persoană juridică), care a fost constituită pentru a promova desprinderea unui teritoriu din cadrul statului unitar, necesită a fi sancționată.

Astăzi, când fenomenul separatismului a devenit o adevărată provocare la adresa securității mondiale, neglijarea acestuia este periculoasă [17]. Criza din Ucraina, activizarea mișcărilor secesioniste în Karabagh de Munte [22], agravarea situației în Catalonia (Spania) [23], revigorarea intențiilor separatiste din Italia [24], prezintă doar câteva exemple relevante.

În pofida faptului că Republica Moldova este afectată direct de fenomenul separatismului atât prin problema transnistriană, cât și tensiuni de sorginte separatistă în alte regiuni ale țării, referendumuri ilegale, autoproclamarea independenței în estul și sudul țării, chemări publice la acțiuni de separatism, nesupunerea față de autoritățile centrale [15], constatăm că până în prezent nu există în legea penală națională o incriminare corespunzătoare pentru astfel de fapte.

În concluzie, desprindem mesajul principal al demersului, și anume, că pericolul fenomenului de separatism este în ascensiune atât în țară, cât și la nivel mondial. Așadar, introducerea unui text distins în Legea penală națională pe măsură să prevină și să combată manifestările de separatism în Republica Moldova este de o importanță iminentă. Totodată, în procesul elucidării acestor viduri legislative, considerăm oportună includerea în calitate de subiect al infracțiunii de separatism și persoana juridică. Extinderea câmpului de subiecți în speță va contribui semnificativ asupra diminuării riscurilor generate de separatism asupra suveranității și integrității teritoriale ale Republicii Moldova.

Referințe:

1. Constituția Republicii Moldova. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, august 1994, nr. 1.
2. *Codul penal al Republicii Moldova. Comentariu*. http://cj.md/uploads/CPRM_Parte_Speciala.pdf (vizitat la 04.11.2017).
3. *Ibidem*, p.248.
4. *Ibidem*, p.249.
5. Codul penal al României, Legea nr.286/2009. M.Of. nr.510 din 24.07.2009. În vigoare din 1.02.2014.
6. BULAI, C., FILIPAȘ, A., MITRACHE, C. *Instituții de drept penal*. București, 2006, p. 52.
7. DONGOROZ, V., KAHANE, S., ș.a. *Explicații teoretice ale Codului penal român*. Partea generală. Vol. II. Ediția-II. București: Ed. Academiei Române și ALL BECK, 2003, p.187.

8. BRÎNZA S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea specială*. Vol.II. Chișinău, 2015. 1300 p.
9. BRÎNZA, S., ULIANOVSKI, X., STATI, V. *Drept penal*. Ed. a 2-a. Chișinău: Cartier, 2005. Vol. 2. Chișinău 2005. 804 p. <http://drept.usm.md/public/files/Dreptpenal-specialf2f52.pdf> (vizitat la 15.11.2017).
10. ZAHARIA, V., HRIPTEVCHI, N., GUZUN, I. *Îndrumar juridic elementar pentru cetățeni*. Chișinău: Cartier, 2011. 982 p.
11. DIACONESCU, Gh. *Infracțiuni în Codul penal Român*. București, 1997. 238 p.
12. *Codul penal al Republicii Finlanda*. <http://www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf> (vizitat la 21.09.2017).
13. Codul penal al Republicii Turcia <http://constitutions.ru/?p=5851&page=2> (vizitat la 24.10.2017).
14. Codul penal al Ucrainei, Legea nr. 2341-III din 05.04.2001. <http://meget.kiev.ua/kodeks/ugolovniy-kodeks/razdel-1-1/> (vizitat la 21.11.2017).
15. CARA, E. Incriminarea manifestărilor de separatism: abordări de drept național și internațional. În: *Legea și viața*, nr.1 (301) din 2017.
16. CARA, E. Fenomenul separatismului: metode și mijloace de operare ale făptuitorilor cazul Irlanda de Nord și Republica Moldova. În: *Legea și viața*, nr.10 (298) din 2016.
17. CARA, E. Separatismul – principala amenințare la adresa securității naționale. În: *Materiale pentru Conferința științifică a doctoranzilor*. Ediția a 6-a. Vol. II. UnAȘM. Chișinău 2017.
18. *Ibidem*.
19. SERBINOV, I. Subiectul infracțiunii de neglijență în serviciu (art.329 Codul penal)Partea I. În: *Revista Națională de Drept*, nr.9 (203) din 2017.
20. GUREVA, D. *Răspunderea penală pentru infracțiunea de răpire a unei persoane* / Teză de doctor. Chișinău 2017. <http://www.cnaa.md/thesis/50619/>(vizitat la 30.10.2017).
21. *Ibidem*.
22. Conflict dezghețat în Nagorno-Karabakh. Armenii și azerii aruncă în luptă arme de ultimă generație. <http://jurnalul.ro/stiri/externe/conflict-dezghetat-in-nagorno-karabakh-armenii-si-azerii-arunca-in-lupta-arme-de-ultima-generatie-711379.html> (vizitat la 27.10.2017).
23. Opt foști membri ai Guvernului din Catalonia au fost arestați. Mandat european de arestare, emis pe numele lui Carles Puigdemont. <http://www.ziarulnational.md/opt-fosti-membri-ai-guvernului-din-catalonia-au-fost-arestati-mandat-european-de-arestare-emis-pe-numele-lui-carles-puigdemont/> (vizitat la 03.11.2017).
24. Catalonia, Lombardia, Veneția. Separatismul se extinde în Europa. <https://www.dzr.org.ro/catalonia-lombardia-venetia-separatismul-se-extinde-in-europa/> (vizitat la 05.11.2017).
25. Уголовный кодекс Республики Беларусь. <http://xn----ctbcgviccvibf9bq8k.xn--90ais/statya-361> (vizitat la 27.06.2017).
26. Codul penal al Uzbekistanului. http://lex.uz/pages/GetAct.aspx?lact_id=111457 (vizitat la 25.05.2017).
27. Codul penal al Pakistanului. <https://www.oecd.org/site/adboecdanti-corruptioninitiative/46816797.pdf> (vizitat la 25.05.2017).

Prezentat la 30.10.2017

EMOȚIILE SAU STAREA EMOȚIONALĂ A SUBIECTULUI CA SEMN FACULTATIV AL LATURII SUBIECTIVE

Natalia CIUMAC

Uniunea Avocaților din RM, Universitatea de Stat din Moldova

Tema prezentă servește drept demonstrare a eficienței și a rolului semnelor facultative în cadrul laturii subiective, având în vedere faptul că ține de latura internă a persoanei, ceea ce, desigur, este greu de precizat prin semnificația acestora de a rămâne ascunsă în psihicul persoanei conștiente.

În lucrare s-a încercat să se definească, să se precizeze conceptul și să se aprecieze rolul și importanța particularităților, de a fi utile practic, devenind ulterior semne obligatorii și calificative.

Cuvinte-cheie: *latura subiectivă; semnele facultative; emoții; latura interioară; făptuitorul.*

THE EMOTIONS OR EMOTIONAL STATUS OF THE SUBJECT AS A SIGN OF THE DISCRETIONARY SIDE OF THE SUBJECTIVE

The theme of this serves as a demonstration of efficiency and the role of the optional signs within the boundary of the subjective, taking account of the fact that the internal edge of the person, what course is difficult to peg, through their meaning to remain hidden in the psyche of the person conscious.

In work has been attempted to define to clarify the concept and to appreciate the role and importance of the particulars to be practically useful, becoming subsequently signs mandatory and ratings.

Keywords: *subjective side; facultative signs; emotions; inner side; perpetrator.*

Acum, când criminalitatea a evoluat în diverse forme, punându-și amprenta cât mai pregnant mai ales în societatea de azi, ne face să fim curioși de a cunoaște cât mai mult interiorul persoanei ce influențează un atare factor criminogen în rândul populației.

Din cele mai vechi timpuri s-a depus un efort major în cunoașterea laturii interioare a subiectului infracțiunii ce i se impută. Aceasta prezintă un lucru deosebit din partea organelor de drept la faza de urmărire penală și judecare.

Pentru a califica o faptă drept infracțiune, este necesar ca ea să întrunească toate semnele componente de infracțiune, atât cele principale, cât și cele facultative. Ele prezintă o importanță practică, permit de a plasa fapta ilicită în rândul celor prevăzute de Codul penal.

Pe lângă semnele principale ale laturii subiective, un rol decisiv în stabilirea vinovăției îl au și semnele facultative, ce includ latura lăuntrică (interioară) a persoanei.

Semnele facultative precizează exact care au fost motivul, scopul și emoțiile în momentul comiterii faptei ilicite. Numai ele pot preciza ce l-a împins pe făptuitor la săvârșirea actului infracțional și ceea ce a vrut să obțină de pe urma acestuia. În funcție de ele, de asemenea, se poate mări sau reduce din pedeapsă.

Întreaga proporție subiectivă a persoanei infractorului joacă un rol aparte în cercetarea și lămurirea materiei în ceea ce ține de studiul acestuia și, respectiv, lupta cu criminalitatea. Din aceasta reiese că este foarte important de aflat care a fost motivul ce a stat

la baza infracțiunii, adică cauza aparentă invocată de o persoană pentru a ascunde adevăratul scop al unei acțiuni sau, mai bine zis, acea rațiune care determină o acțiune, scopul constituit din ținta sa, și anume, obiectivul către care tinde cineva, ce își propune să îndeplinească și în sfârșit emoțiile, care nu sunt altceva decât reacția afectivă de intensitate mijlocie și de durată relativ scurtă, însoțită adesea de modificări în activitățile organismului, oglindind atitudinea individului față de realitate.

Pe lângă motiv și scop, un rol important îl au și emoțiile.

Emoțiile ce includ latura subiectivă în legislația noastră nu prea sunt desfășurate, ele sunt expuse mai pe larg în legislația rusă. Necesitatea studierii acestora, de asemenea, are o oarecare importanță, deoarece presupune latura psihică ce l-a marcat pe făptuitor în momentul comiterii actului infracțional, trăirile sale sufletești însoțite de milă sau furie, mânie.

În afara vinovăției rămân și emoțiile (simțurile, trăirile) persoanei, care însoțesc săvârșirea infracțiunii. În cazul săvârșirii oricărei infracțiuni, persistă o anumită nuanță emoțională, ce exprimă trăirile persoanei în acel moment (satisfacție sau căință, frică, mânie, frământări, rușine s.a.). Or emoțiile nu sunt incluse, de obicei, în cadrul semnelor laturii subiective a componente de infracțiune [1].

Aceasta se explică prin faptul că în momentul săvârșirii infracțiunilor rolul emoțiilor este limitat, ele influențând doar formarea imboldurilor și a motivelor săvârșirii infracțiunii [2].

În funcție de puterea motivației și condițiile reali-

zării acestora, se formează și starea emoțională a subiectului [3].

După motivul și scopul propus de făptuitor, putem să remarcăm care au fost sau trebuiau să fie emoțiile în momentul comiterii infracțiunii, desigur unele din ele pot fi ascunse de făptuitor, să zicem spre o atenuare a pedepsei. Deci a fost necesar ca mai întâi ce vom caracteriza emoțiile persoanei să pornim de la scopul și motivul făptuitorului.

Dicționarul explicativ menționează că **emoția este o reacție afectivă a individului la anumite realități** [4].

Conform *Dicționarului de termeni juridici*, **emoția** (lat. *emovere*) reprezintă; „una din formele afectivității alături de sentimente, dispoziții, afecte, pasiuni. Este reacția afectivă la un stimul sau situație care prezintă un grad de noutate de natură să tulbure echilibrul persoanei, să-i reducă controlul asupra faptelor comise. În funcție de cantitatea de energie antrenată în circuitul comportamental, emoția se manifestă cu grade diferite de intensitate, de la foarte slabe, abia sesizabile, până la manifestări explozibile. Emoțiile de intensitate medie au rol reglator, de patentare a activității, cele foarte slabe și cele foarte puternice au însă influență dezorganizatoare, determinând incapacitatea de asigurare a energiei necesare menținerii acțiunilor sau punând în circulație o cantitate prea mare de energie, care tentează persoana la acțiuni impulsive, inadecvate (mai ales emoțiile primare). În timpul emoției are loc creșterea presiunii sanguine, a respirației și accelerarea pulsului etc., de asemenea se modifică compoziția chimică și hormonală sub aspectul conținutului de adrenalină (creșterea cantitativă a acesteia prin reactivarea glandelor suprarenale) [5].

Emoțiile reprezintă nemijlocit retrăirile, însoțite de situațiile din viața de toate zilele, ce au o scurtă durată. Emoțiile au un caracter de evaluare față de un fenomen dat, ce formează o oarecare atitudine a gradului motivului, însă calitatea motivelor nu se schimbă prin „acțiunea” lor. De exemplu, o persoană devine martor la un act de violență îndreptat asupra persoanei sale apropiate, ce într-o stare puternic emoțională, apărută în urma acțiunilor ilegale ale făptuitorului, nemijlocit îl lipsește de viață pe cel din urmă. La prima vedere se poate constata faptul că acțiunile ce au împins persoana spre comiterea infracțiunii sunt emoțiile apărute în urma faptei ilegale a făptuitorului, însă nu este așa. De fapt, motivul acestuia era răzbunarea, înlăturarea unor urmări periculoase, deci acestea reprezintă de fapt fenomenele psihice ale persoanei [6].

Pornind de la aceasta, B.S. Utevski scria că „dificila latură subiectivă a infracțiunii se limitează doar la intenție și imprudență, ce total ignorează (sentimentele) emoțiile, motivele, pasiunile ce l-au împins spre săvârșirea infracțiunii. Însă „vocea”

lui Utevski care critica „teoria vinovăției” așa și nu a mai fost auzită [7].

Se remarcă că o mare importanță în stabilirea vinovăției o au și emoțiile care reflectă „lumea cea mai interioară” a persoanei, care se percepe prin retrăirile, sentimentele, ce au fost prezente la făptuitor în momentul comiterii infracțiunii.

Emoția – este forma psihică care include lumea înconjurătoare în anumite retrăiri de secundă ale persoanei, manifestând starea ei subiectivă față de cele întâmplate. În emoții se reflectă un nou stil de trăiri, latura emoțională a subiectului în sfera relațiilor interpersonale. În afară de aceasta, emoțiile au un caracter de situație, ce exprimă „evaluarea purtării persoanei la cele ce se întâmplă în jur sau situațiile probabile, față de activitatea sa, și manifestarea sa în acestea”.

Emoțiile întotdeauna sunt legate de satisfacerea sau nesatisfacerea față de persoană a unor necesități. Apariția emoției de asemenea se poate ciocni de nerealizarea motivației la subiect, neajunsul de informații asupra unor evenimente. Dacă emoțiile ies din „rama” ce formează conștiința, atunci ele pot influența puternic comportamentul persoanei, dispoziția sa, gândirea, care interzic într-un fel intențiile, înfăptuirea obligațiilor profesionale, ce se manifestă asupra sănătății lui. Uneori reacțiile emoționale poartă un caracter „difuz”, amestecându-se, în parte schimbându-se, ca urmare duc la schimbarea emoțiilor.

Ca rezultat persoana poate retrăi un complex de emoții, însoțite nu doar de necesitățile care aduc satisfacție, dar și de alte împrejurări. De exemplu, așa emoții ca: furia, disprețul, ura, care formează o totalitate de laturi negative, ce pot crește în sentimentul de ostilitate, ce include o purtare ilegală [8]. Emoțiile reprezintă latura psihică a persoanei în momentul comiterii infracțiunii care pot fi chiar și uneori pozitive.

De asemenea, emoții față de fapta comisă persistă în momentul ispășirii pedepsei pentru aceasta.

Prezența rușinii însoțită de căință reprezintă atitudinea emoțională a subiectului față de fapta comisă, însoțită de emoții negative, nemulțumiri, suferințe morale. Ea aduce condamnatului păreri de rău pentru fapta comisă, care desigur acum ține de trecutul acestuia [9].

Dar aceste emoții nu trebuie confundate cu emoțiile laturii subiective ce țin de prezent, adică emoțiile ce au avut o oarecare contribuție la săvârșirea infracțiunii, nu pe cele avute în locul ispășirii pedepsei față de fapta comisă.

Însă nu orice stare emoțională are importanță juridico-penală asupra gradului prejudiciabil ce influențează, în special, frământările puternice sufletești, generate de acțiunile nelegitime ale victimei (afectul fiziologic). Starea de afect limitează posibilitatea persoanei de a exercita controlul asupra actului său de

conduită, însă nu o exclude completamente. Persoana e în stare totuși să-și dea seama de caracterul acțiunilor sale și să le dirijeze conștient. Însă starea de afect atestă, de obicei, un pericol social mai redus al făptuitorului [10].

Emoțiile reprezintă sentimentele și retrăirile, care le simte persoana. De aceea emoțiile constituie componentele principale ale fiecărei activități a persoanei; aici se includ și cele infracționale [11].

Starea emoțională a subiectului reprezintă elementul obligatoriu oricărei acțiuni pe care o înfăptuiește, în cazul dat, și al infracțiunii. De aceea emoțiile sunt niște semne indispensabile ale relației psihice ce reprezintă vinovăția [12].

Emoțiile, reprezintă niște trăiri, care sunt însoțite de situații tipice ale vieții lumești, ce au o acțiune de scurtă durată. Emoțiile reflectă o evaluare a realității lumii înconjurătoare, față de fenomene anume și determină o oarecare influență la gradul motivului expus, dar cu toate acestea calitatea motivului nu se schimbă. De exemplu, persoana devine martor al unei violențe față de persoana sa apropiată care prima fiind în stare de afect, produsă de acțiunile negative ale agresorului, îl lipsește de viață. La prima vedere, poate să pară că comportamentul persoanei în situația dată a fost influențat de emoțiile respective, apărute în cadrul acțiunilor de violență. Însă, de fapt, motivul comportamentului lui poate fi influențat de răzbunarea care a depășit limitele legale etc., așa fapte care reprezintă latura subiectivă a persoanei.

În unele situații, emoțiile apar ca niște trebuințe și obțin un caracter de motivație important. Este vorba despre o categorie de oameni care au tendința spre retrăiri de nelinește, risc ș.a.m.d. De exemplu, 4% de condamnați la privațiune de libertate care au comis infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei, pentru comiterea actelor huliganice și violurilor au fost chestionați de autor și li s-a dat întrebarea: De ce pentru satisfacerea dorinței ați ales un mod ilegal, dar nu pe cele admise de lege, ei au răspuns: Am vrut să „gâdilim nervii”. În principiu aceasta arată denaturarea trebuinței personale interpretate care are o tendință de a se afirma, dar nu aceea că emoțiile date au servit la apariția motivului ce ca rezultat a servit comportamentul subiectului [13].

Aceasta se aseamănă cu complexul de inferioritate, ce se caracterizează printr-o tendință de afirmare în societate printr-un mod negativ.

Complexul de inferioritate duce la săvârșirea unei serii de infracțiuni, anume însoțite de acest motiv.

Complexul de inferioritate poate duce la comiterea infracțiunilor, căci aceasta este cea mai ușoară cale, prin care individul ar atrage asupra sa atenția opiniei publice, în asemenea mod compensându-și psihologic propria inferioritate [14].

În dreptul penal rus din 1968, despre momentul

emoțional deloc nu se vorbea, în cursul academic (1970) A.A. Piontkovski vorbește despre el ca printre altele, numai către infracțiunile legate de omor intenționat și vătămrile grave, săvârșite în stare de afect. Câteva încercări în acest domeniu l-au avut autorii P.S. Daghehi, B.V. Sidorov și alți autori. E.V. Vorișilin și G.A. Crigher insistă la aceea ca motivul, scopul și emoțiile să fie componente psihologice neapărate în conținutul vinovăției [15].

Importanța emoțiilor în cazul stabilirii vinovăției persoanei reprezintă un rol foarte important în realizarea responsabilității subiective. Emoțiile pot face să devină activ sau paralizat intelectul persoanei, să îngusteze sfera lui, să reducă capacitățile futurologice ale persoanei. Prin ele nemijlocit contribuie la calitatea momentului intelectual al laturii subiective. În afară de aceasta, emoțiile, în special (cele negative) pot să îndeplinească funcții conștiente sau inconștiente ale trezirilor interioare în momentul săvârșirii infracțiunii și în acest fel să producă motivul și voința subiectului în cadrul comiterii infracțiunii. Factorul reducerii proceselor intelectuale și volitive la subiectul care se află în stare de afect, se admite de concepția dreptului penal, dar starea apare nu doar prin actele ilegale comise de către victimă, cauzele pot fi de diferită natură. Nu se poate să nu fim de acord cu S.V. Borodin, care califică pruncuciderea la infracțiunile comise în stare de afect. Însă motivul apariției afectului nu presupune acțiunile ilegale ale victimei, dar starea psihologică după naștere (această stare se regăsește uneori îndată după procesul nașterii la persoana care a născut, care este însoțită de unele tulburări psihice), ce este însoțită de încordare fizică și excitare psihică, care sunt caracterizate ca emoții însoțite de o oarecare frică, realele motive pentru apariția afectului sunt destul de diferite și multe [16].

Această stare mai poate avea denumirea și de „emoții-șoc”, însoțite de frică (teroare).

Emoțiile-șoc sunt o categorie aparte de stări afective datorate intensității deosebite și exteriorizării lor puternice prin diferite expresii emoționale, modificări fiziologice și reacții slab controlate.

Ele apar când există o stare de tensiune nervoasă acumulată și intervine brusc o situație neașteptată [17].

Emoțiile ce domină sfera motivației se manifestă diferit în comportamentul persoanelor, care mărește sau, dimpotrivă, micșorează probabilitatea săvârșirii acțiunilor violente.

Mai voluminos și în cea mai mare parte social, o manifestare a psihicului reprezintă senzațiile (sentimentele, simțurile), care la fel ca și emoțiile sunt o categorie a manifestării psihicului, ce exprimă relația persoanei cu lumea înconjurătoare. Dacă emoțiile privesc o situație anumită, atunci senzațiile comparativ cu ele se manifestă printr-o latură socială, de morală,

de condiții social-istorice, ce contribuie la formarea personalității, caracterizată prin statornicie, adâncire, cu retrairi de durată. De aceea noi nu vorbim de emoții, dar de sentimente ce au legătură cu patriotismul, dragostea, suferința, responsabilitatea morală etc. [18].

Mediul social are o influență hotărâtoare asupra apariției, structurii și evoluției sentimentelor. În primul rând, societatea reglementează modul de manifestare a trăirilor afective. În China, Japonia, dezlănțuirea nestăpânită a afectelor e considerată a fi o dovadă a lipsei de civilizație. În Europa, lucrurile nu stau așa. A. Camus, în romanul său *Străinul* relatează că personajului său, acuzat de crimă, i se impută și faptul de „a nu fi plâns” la moartea mamei sale, ca dovadă a insensibilității sale [19].

Stările emoționale formează dispoziția, ce dă un contur proceselor psihice, reflectând atenția subiectului față de persoane, fenomene și evenimente.

Sunt o categorie de sentimente ce conduc și domină personalitatea omului, care ulterior va forma caracterul persoanei.

În viața de toate zilele, emoțiile și senzațiile „transportă” persoanei o serie de informații despre lumea înconjurătoare, mărturisesc despre transformările în organism. Uneori emoția apare ca o manifestare a unei oarecare boli. Emoțiile sunt niște simțuri ce reflectă o oarecare putere asupra activității de cunoaștere a persoanei. Emoțiile sunt senzațiile care contribuie foarte mult la comportamentul persoanei. „Din trecut se considera că emoțiile contribuie la percepție. Persoana bucurasă este predispusă să privească lumea înconjurătoare prin «ochelarii roz». Pentru persoana ce suferă sau este tristă, poate lua orice critici aproape de inimă. Subiectul speriat e îndreptat să vadă obiectul care îl sperie. La persoana răutăcioasă apar «gânduri nu prea benefice»” [20].

Emoțiile, spre deosebire de sentimente, au o scurtă durată de timp și însoțesc unele situații principale din viața omului, făcând o evaluare față de o anumită situație. Emoțiile se caracterizează prin o necesitate actuală, în funcție de situația în care se află persoana și posibilitatea satisfacerii anumitei dorințe. De asemenea „emoția mărește necesitatea: s-a dovedit prin experiment că teama de durere mărește considerabil însăși durerea” – scrie P.V. Simonov. În funcție de importanța subiectivă a necesității date și a posibilității reale a satisfacerii acesteia, la persoană apare o încordare emoțională, caracterizată printr-o evaluare a persoanei față de rezultatul acțiunii [21].

Procese psihice, deși sunt acte interne, se exprimă în atitudini fizice, în manifestări externe, de natură să le pună în lumină conținutul și direcția. În spatele oricărui act de conduită se află procesele psihice care se materializează în săvârșirea lui. De aceea, de cele mai multe ori, din modul concret în care a fost efec-

tuată acțiunea, din circumstanțele care au precedat-o, au însoțit-o sau care i-au urmat, se poate deduce nu numai dacă făptuitorul a prevăzut sau nu rezultatul faptei sale, dar și în cazul afirmativ, dacă el l-a urmărit, l-a acceptat ori s-a speriat fără temeiuri suficiente că nu se va produce. Acesta este motivul pentru care, în practică, ori de câte ori se pune problema caracterizării elementului subiectiv al unei fapte concrete, sunt luate în considerare toate particularitățile acestor fapte, precum și situațiile și împrejurările anterioare, concomitente și chiar subsecvente comiterii ei [22].

Stările psihice nu sunt altceva decât caracteristica emoțională a aspectului psihicului persoanei într-o perioadă anumită de timp. Din cadrul stărilor psihice fac parte stările (de dispoziție, afect, frică), concentrarea atenției (atenție, neatenție), a voinței, gândirii (în doieli), închipuirea etc. [23].

Așadar, emoțiile sunt stări afective, de scurtă durată, care traduc un specific al relațiilor persoanei cu un obiect ori o situație, deci au caracter situațional [24].

Semnele facultative ale laturii subiective reprezintă latura interioară care redă impulsurile lăuntrice care l-au determinat pe autor să comită fapta ilegală.

Aceste trei semne, precum: motivul, scopul și emoțiile, fiind diferite, totuși sunt strâns legate între ele, împreună se ajută reciproc, iar cu vinovăția ar forma un întreg, sub înțelesul de partea interioară a persoanei ce a comis o faptă ilegală, adică de latură subiectivă a infracțiunii.

Motivul infracțiunii constituie dorința și impulsul care l-au împins pe făptuitor să săvârșască infracțiunea, ca de exemplu: ura, gelozia, răzbunarea, interesul material, impulsuri sexuale (normale sau perverse), dușmănia politică etc.

Motivul e ceea ce împinge persoana spre comiterea unei acțiuni sau inacțiuni, care unele din ele pot fi nu tocmai legale și bine-venite din punctul de vedere juridic al legii penale.

Scopul rezultă din obiectivul ce își propune făptuitorul, ca să realizeze dorința (trebuința) formată din motivul apărut.

Orice motiv duce, prin urmare, la un anumit scop, care împlinește într-un fel impulsul sau dorința anume ce vine din interior, ca de exemplu: din interes material făptuitorul decide să înlăture din viață persoana; pentru satisfacerea poftelor sexuale, făptuitorul recurge la constrângerea persoanei în mod fizic și psihic la un raport sexual; pentru achitarea unei datorii, făptuitorul decide să obțină bani în mod necinstit etc.

Motivul întodeauna determină un anumit scop, deci spre aceasta duce, ulterior se transformă în urmarea acestuia, însă nu trebuie confundată urmarea cu scopul, deoarece aceasta ține deja de latura obiectivă. Facând trimitere la exemplul de mai sus, putem remarca situația: prin înlăturarea din viață a persoanei, urmează moartea acesteia; prin constrângere fizică

sau psihică la raport sexual, urmează violul persoanei respective; prin dorința de a obține un venit ilicit, se comite un furt sau jaf, tâlhărie. Acestea sunt consecințele, rezultatul propus este cu totul altceva decât scopul propus, deoarece scopul este cugetarea, ce e doar un gând al persoanei, care prin urmare iese la iveală doar prin rezultatul acțiunii, caracterizat prin consecințe.

Pe lângă motiv și scop, mai există și emoțiile, acele retrairi, momente psihice ale persoanei din momentul săvârșirii infracțiunii. Fiind caracterizată ca formă psihică care include lumea înconjurătoare, în câteva retrairi de secundă ale persoanei, manifestând starea lui subiectivă față de cele întâmplare, ele – emoțiile, pot face să devină activ sau paralizat intelectul persoanei, să îngusteze sfera lui, să reducă capacitățile viitoare ale persoanei.

Emoțiile, de obicei, nu se includ în cadrul semnelor laturii subiective a infracțiunii, deoarece rolul lor este limitat, ele mai mult se includ în cazul aceluiași motiv și intenție. Emoțiile, de asemenea, pot influența asupra răspunderii penale.

Astfel, emoțiile, împreună cu celelalte semne facultative ale laturii subiective, dau importanță nemijlocit intenției făptuitorului în comiterea faptei prevăzute de legea penală.

Referințe:

1. BORODAC, A., GHERMAN, M., MALDEA, N. *Manual de Drept penal. Partea generală*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2005, p.46.
2. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Vol. I. Chișinău: Cartier Juridic, 2005, p.200.
3. ЛУНЕЕВ, В.В. *Субъективное вменение*. Москва: Спарк, 2001, с.66.
4. PALII, A. *Dicționar explicativ pentru toți*. Chișinău: Epigrav, 2004, p.80.
5. DERSIDAN, E. *Dicționar de termeni juridici*. Ediție revizuită și adăugită. București: Proteus, 2005, p.150-151.
6. СКЛЯРОВ, С.В. *Вина и мотивы преступного поведения*. Санкт Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001, с.66.
7. ЛУНЕЕВ, В.В. *Op. cit.*, p.64.
8. РОМАНОВ, В.В. *Юридическая психология*. Москва: Юрист, 2004, с.152-153.
9. АНТОНЯН, Ю.М., КУДРЯВЦЕВ, В.Н., ЭМИНОВ, В.Е. *Личность преступника*. Санкт Петербург: Юридический Центр Пресс, с.326.
10. MACARI, I. *Drept penal al Republicii Moldova. Partea generală*. Chișinău: CE USM, 2002, p.172.
11. КУЗНЕЦОВА, И.Ф., ТЯШКОВА, И.М. *Курс уголовного права. Общая часть*. Том I. Москва: Зерцало, 1999, с.346.
12. РАДЧЕНКО, В.И. КАЗАКОВА, В.А. КОЛЧЕВСКИЙ, И.Б. МИХЛИН, А.О. *Уголовное право. Общая часть*. Юстицинформ, 2004, с.215.
13. СКЛЯРОВ, С.В. *Op.cit.*, p.64.
14. СЮБАНУ, I. *Criminologie*. Vol. I. Chișinău: Museum, 2003, p.136.
15. ЛУНЕЕВ, В.В. *Op. cit.*, p.64.
16. *Ibidem*, p.67.
17. COSMOVICI, A. *Psihologie generală*. Iași: Polirom, 1996, p.225.
18. РОМАНОВ, В.В. *Op.cit.*, p.153.
19. COSMOVICI, A. *Op.cit.*, p. 235.
20. РОМАНОВ, В.В. *Op.cit.*, p.154.
21. СКЛЯРОВ, С.В. *Op.cit.*, p.96.
22. DOBRINOIU, V., PASCU, I., NISTOREANU, Gh., BOROI, Al. *Drept penal. Partea generală*. București: Europa Nova, 1999, p.175.
23. СКЛЯРОВ, С.В. *Op.cit.*, p.67.
24. COSMOVICI, A. *Op.cit.*, p. 224.

Prezentat la 27.09.2017

PRINCIPIUL PROPORTIONALITĂȚII MĂSURILOR SPECIALE DE INVESTIGAȚII – GARANȚIE A DREPTULUI LA VIAȚĂ PRIVATĂ

**Ion COBÎȘENCO,
Marcel FALA**

Universitatea de Stat din Moldova

Prezenta lucrare este bazată pe un studiu văzut dintr-un context mai larg al preocupărilor și eforturilor privitoare la drepturile omului, în special a unui drept fundamental, reglementat și de Constituție sub denumirea de viață intimă, familială și privată (art.28).

Conținutul acestui drept se completează cu alte două dispoziții constituționale, și anume, cu cea potrivit căreia domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia. A doua dispoziție prevede obligația statului de a asigura secretul corespondenței (al scrisorilor, telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace de comunicare).

Dezvoltarea tehnologiilor informaționale este direct proporțională cu extinderea metodelor și a mijloacelor prin care ar putea să fie atins dreptul la viață privată văzut prin prisma procedurii penale. De aceea, în sarcina statului apare obligația pozitivă de a stabili limite concrete ce ar garanta respectarea acestui drept, totodată acordând și posibilități reale organelor de urmărire penală de a investiga o cauză complet, obiectiv și sub toate aspectele, în toate cazurile ținându-se cont de principiul proporționalității.

Cuvinte-cheie: *viață privată; măsuri speciale de investigație; inviolabilitatea domiciliului; secretul corespondenței; intimitate; tehnologii informaționale; mijloace de comunicare.*

THE PRINCIPLE OF PROPORTIONALITY OF SPECIAL INVESTIGATIVE MEASURES – GUARANTEE OF THE RIGHT TO PRIVATE LIFE

This paper is based on a study seen from a wider context concerning the preoccupations and the efforts regarding human rights, mainly a fundamental right, attested in our Constitution under the name of intimate life, family life and private life (Art. 28).

The content of this right is also complemented by two constitutional provisions, namely by the constitutional provision which establishes that the domicile and the residence are inviolable. No man can sneak into or stay in someone else's house or residence without the owner agreement. The second provision requires the State's obligation to guarantee the secrecy of correspondence (of letters, telegrams, other postal items, telephone conversations and of the other means of communication).

The development of information technology is directly proportional to the extension of the methods and means by which the right to private life can be attained and seen through the criminal procedure. For that reason the state is charged with the positive obligation to set concrete limits that would guarantee the respect for this right, also providing, to the criminal investigation bodies, real possibilities to investigate a complete, objective cause, in all cases taking into account the principle of proportionality.

Keywords: *private life; special investigative measures; inviolability of domicile; the secrecy of correspondence; intimate life; information technology; means of communication.*

Noțiuni generale. Oricare stat de drept are ca principiu fundamental supremația legii în toate sferele vieții sociale. La realizarea acestui principiu, contribuie înțelegerea corectă a sensului și conținutului legii de către subiecții de drept. Este de menționat în context afirmația juristului german E.Schmidt-Aßmann: „Atât puterea executivă, cât și cea judecătorească se supune legilor și Constituției. Este imperativă aplicarea strictă a actelor normative în vigoare și, respectiv, este interzisă orice deviere de la textul legii”. Devierea de la textul legii este interzisă, deoarece înțelegerea limbajului legislativ are o semnificație deosebită pentru stabilirea limitelor libertății persoanei în raport cu statul. În continuare vom relata

cum s-a dezvoltat conceptul de „viață privată” în Republica Moldova începând cu perioada sovietică și ce acte normative garantau respectarea dreptului la viață privată și de familie.

Concentrarea puterii de stat în mâinile unui partid unic, caracteristică unei ideologii oficiale existente în URSS, a configurat puternic, după 1940, societatea basarabeană, valorile ei tradiționale. Imixtiunile și abuzurile sovietice au vizat atât nivelul organizațional, cât și cel mental și spiritual. Orice relație, orice nevoie, starea de spirit, morală și materială a individului erau sub controlul statului-partid. Proiectul de Constituție al Republicii Democratice Populare Moldovenești de la 1917 făcea referințe la sfera pri-

vată, deși nu era folosită noțiunea de *viață privată*, el asigura acest domeniu prin stipulațiile: securitatea locuinței, securitatea corespondenței și inviolabilitatea persoanei și proprietății. Constituția Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, din aprilie 1925, nu avea niciun articol care ar fi nominalizat drepturile și libertățile cetățeanului. La fel și Constituția din ianuarie 1938 a Republicii Autonome Moldovenești, care, prin compartimentul „Drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor”, pune accentul în special pe îndatoriri, și nu pe libertăți și drepturi.

Constituția din 1941 a RSSM fixa prevederi precum: *protejarea locuinței, persoanei, corespondenței*. Cetățenilor RSSM li se garantează neatingerea persoanei, neatingerea locuinței și taina corespondenței (art.106).

Deși legea consacra secretul corespondenței, scrisorile se cenzurau, se rețineau și, în consecință, autorii lor erau arestați. Documentele de arhivă ne demonstrează că această ocupație de cenzurare a corespondenței personale devenise în URSS, respectiv și în RSSM, o obligație a organelor securității statului. Prin aceste scrisori se verifica starea de spirit a cetățenilor, nemulțumirile lor, intențiile, gândurile, atitudinea față de putere, nu însă pentru a îmbunătăți situația economică a maselor populare, ci pentru a sugruma orice gândire liberă, pentru a exclude orice opoziție.

O prevedere cu titlu de principiu conținea și Codul de procedură penală din 24.03.1961, care, în art.6 alin. (1) stipula că: „Cetățenilor le este garantată inviolabilitatea domiciliului. Nimeni nu are dreptul să intre fără un motiv legal în locuință contrar voinței persoanelor, care trăiesc în ea. Viața personală a cetățenilor, secretul corespondenței, convorbirilor telefonice și comunicărilor telegrafice sînt ocrotite de lege. Percheziția, ridicarea de obiecte și de acte, cercetarea încăperii cetățenilor, sechestrarea corespondenței și ridicarea ei de la instituțiile poștale și telegrafice se pot efectua numai în temeiurile și în modul, stabilite de prezentul Cod”.

Actualmente, conceptul de viață privată este consacrat atât în Constituție, cât și în Codul de procedură penală. Deși prin aceste prevederi imperative staul a impus o obligație negativă de nonviolare, niciunul dintre aceste acte legislative nu definește în ce constă acest concept. De fapt, o definiție cu precizie nici nu este posibilă, fiindcă noțiunea de viață privată este o noțiune contingentă al cărei conținut variază în funcție de perioadă, mediu și de societatea în care trăiește individul.

Sub aspect doctrinar conceptul de „viață privată” este asimilat cu „intimitatea”. În literatură de speciali-

tate există câteva definiții care pot prezenta o anumită utilitate, spre exemplu:

- Expresia personalității cuiva, cu accent pe dreptul individului de a defini esența existenței umane (Roscoe Pound, Paul Freund);
- Libertatea morală a individului de a se angaja în ceea ce privește gândurile, acțiunile și deciziile sale (Louis Henkin);
- Abilitatea cetățeanului de a reglementa informațiile despre el însuși și de a putea avea control asupra relațiilor sale cu alte persoane (Alan Westin, Charles Fried);
- Un interes al personalității umane (Edward Bloustein);
- Condițiile în care unii nu pot avea acces către alții (Jeffrey Reiman);
- Dorința oamenilor de a alege în mod liber în ce împrejurări și în ce măsură se vor expune ei înșiși, atitudinea și comportamentul lor (Alan Westin).

Una din primele definiții ale intimității a fost dată de un membru al Curții Supreme din SUA, Louis Brandeis, într-un articol publicat în 1890. Potrivit uneia dintre cele mai des citate opinii ale sale, intimitatea este „*dreptul individului de a fi lăsat în pace*”.

Comitetul Calcutt din Marea Britanie a afirmat, în 1997, că intimitatea este dreptul individului de a fi protejat împotriva amestecului în viața sa personală sau a familiei, prin mijloace fizice directe sau prin publicarea de informații. Alte state sau organizații internaționale au preferat să se concentreze numai asupra anumitor aspecte ale intimității pe care le reglementează decât să ia în considerare un drept specific, din cauza unei abordări diferite asupra rolului puterii judecătorești.

În esență, dreptul la viață privată îi permite persoanei să fie stăpâna unui „teritoriu” secret, intim, la adăpost de orice indiscreție. Acestui drept îi corespunde o obligație, care le incumbă autorităților, dar și particularilor, de a se abține de la orice imixtiune sau ingerință în afacerile altuia și de la orice intruziuni în intimitatea unei persoane.

Dupa cum s-a relatat *supra*, prevederile legale impugn, în primul rând, obligații negative din partea autorităților statale, respectiv de a nu face nimic de natură a stânjeni exercițiul drepturilor respective. În esență, consacrarea dreptului la respectarea vieții private și familiale urmărește apărarea individului împotriva oricărei ingerințe arbitrare a puterii publice în exercitarea prerogativelor ce asigură însuși conținutul acestui drept. Cu toate acestea, impunerea numai a unor obligații negative autorităților statale, care să apere individul împotriva ingerințelor de orice natură ale autorităților publice în sfera vieții sale private nu este suficientă pentru garantarea efectivă a tuturor

componentelor acesteia, astfel cum sunt enumerate în art.8 CEDO.

Așadar, în compartimentul următor vom aprecia care sunt cazurile când statul prin intermediul instituțiilor sale este în drept să intervină și să limiteze dreptul la viață privată.

Respectarea dreptului la corespondență în cadrul efectuării măsurilor speciale de investigații. Dreptul la respectarea corespondenței este definit ca facultatea de a comunica fără cenzură cu terțe persoane, fără a fi întrerupt. Potrivit lui Robert Badinter, „studiile de doctrină sunt atât de respectuoase în ceea ce privește secretul vieții private încât se rețin câteodată chiar și din a aprofunda prea mult conținutul”. Echilibrul care trebuie de menținut de fiecare dată face ca aplicarea și respectarea secretului corespondenței să fie din ce în ce mai uniform.

La nivel național, respectarea secretului corespondenței este garantat de Constituția Republicii Moldova care, în art. 30, garantează secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare. Deși norma constituțională conține termenul „secretul corespondenței”, conținutul acestuia nu este detaliat. Din punct de vedere lingvistic, noțiunea *secret* înseamnă ceva ce este ascuns, nedivulgat, confidențial, ascuns vederii, iar *corespondența* înseamnă schimb (regulat) de scrisori între două sau mai multe persoane. În sens juridic, noțiunea de *secret* nu privește doar aspectul fizic, ci are un sens mai larg. Comitetul ONU pentru Drepturile Civile și Politice a menționat că secretul corespondenței, integritatea și confidențialitatea acesteia trebuie să fie garantate *de iure* și *de facto*. Corespondența trebuie să fie livrată destinatarului fără a fi interceptată și fără a fi deschisă sau citită în alt fel. Supravegherea, fie electronică sau în alt mod, interceptarea telefonică, telegrafică sau a unei alte forme de comunicație, interceptarea convorbirilor telefonice și înregistrarea conversațiilor ar trebui să fie interzise. Secretul corespondenței vizează nu numai conținutul comunicărilor interumane, indiferent de modul prin care acestea se realizează – scrisori, telegrame, alte trimiteri poștale, convorbiri telefonice –, dar și integritatea unora dintre aceste mijloace. În sens mai larg, pe temeiul acestui drept este sancționată nu numai deschiderea corespondenței destinată cuiva, dar și distrugerea, reținerea sau întârzierea voluntară a remiterii corespondenței, fotocopierea plicului sau a cărții poștale. Alin.(2) art.30 din Constituție permite însă o excepție, prin care se instituie o derogare de la prevederile alin.(1), atunci când ingerința este necesară în interesele securității naționale, bunăstării economice a țării, ordinii publice și în scopul prevenirii infracțiunilor.

La nivel internațional, o asemenea derogare este

prevăzută și în art.8 alin.(2) CEDO, unde este stipulat că „nu este admis amestecul unei autorități publice în exercitarea acestui drept decât în măsura în care acest amestec este prevăzut de lege și dacă constituie o măsură care, într-o societate democratică, este necesară pentru securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, ori protejarea drepturilor și libertăților altora”.

Aceste norme au mai mult valoare de principiu, iar modul și condițiile în care organele de urmărire penală pot să-și desfășoare atribuțiile de serviciu sunt reglementate de Codul de procedură penală.

Codul de procedură penală prevede în art.14 că dreptul la secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legale de comunicare este asigurat de stat. În cursul procesului penal, nimeni nu poate fi lipsit sau limitat de acest drept. Limitarea acestui drept se admite numai în baza unui mandat judiciar emis în condițiile prezentului Cod.

Potrivit art.1 alin.(1) CPP, procesul penal are ca scop protejarea persoanei, societății și statului de infracțiuni, precum și protejarea persoanei și societății de faptele ilegale ale persoanelor cu funcții de răspundere în activitatea lor legată de cercetarea infracțiunilor presupuse sau săvârșite, astfel ca orice persoană care a săvârșit o infracțiune să fie pedepsită potrivit vinovăției sale și nicio persoană nevinovată să nu fie trasă la răspundere penală și condamnată.

Pentru ca scopurile enumerate în art.1 alin. (1) CPP să fie realizate, este necesar ca organul de urmărire penală în procesul urmăririi penale să efectueze un anumit număr de acțiuni procesuale, aceasta reieșind chiar din art.252, unde este prevăzut că urmărirea penală are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia. Un procedeu probatoriu prin care organul de urmărire penală poate administra probe sunt măsurile speciale de investigații întreprinse în cadrul activității speciale de investigații. Conform art.1 alin.(1) din Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații, activitatea specială de investigații reprezintă o procedură cu caracter secret și/sau public, efectuată de autoritățile competente, cu sau fără utilizarea echipamentelor tehnice speciale, în scopul culegerii de informații necesare pentru prevenirea și combaterea criminalității, asigurarea securității statului, ordinii publice, apărarea drepturilor și intereselor legitime ale persoanelor, descoperirea și cercetarea infracțiunilor.

Potrivit Recomandării (2005) 10 a Comitetului de

Miniștri al Consiliului Europei, prin *noțiunea de tehnici speciale de investigare* se înțelege tehnicile aplicate de autoritățile competente în cadrul anchetelor penale, vizând depistarea sau anchetarea unor infracțiuni grave și a unor suspecți în vederea colectării de informații, de așa manieră încât persoanele în cauză să nu aibă cunoștință de acest lucru.

Și alte instrumente internaționale fac referire la aceeași noțiune.

Astfel:

➤ Prevederile art.17-19 din cel de-al doilea Protocol adițional la Convenția Europeană de asistență judiciară în materie penală au în vedere supravegherea transfrontalieră, livrările supravegheate, anchetele sub acoperire;

➤ Art. 4 din Convenția Europeană privind spălarea, descoperirea, sechestrarea și confiscarea produselor infracțiunii vorbește despre competențe și tehnici speciale de investigații;

➤ Art.23 din Convenția penală privind corupția prevede măsuri care facilitează colectarea probelor și confiscarea produselor infracționale.

O asemenea definiție ne este redată și în art.132 alin. (1) CPP. Astfel, activitatea specială de investigații reprezintă totalitatea de acțiuni de urmărire penală cu caracter public și/sau secret efectuate de către ofițerii de investigații în cadrul urmăririi penale numai în condițiile și în modul prevăzute de prezentul Cod.

În mod obiectiv suntem în prezența a două legi, ambele conținând norme cu privire la activitatea specială de investigații, însă, în conformitate cu art.2 alin. (4) CPP, normele juridice cu caracter procesual din alte legi naționale pot fi aplicate numai cu condiția includerii lor în prezentul Cod.

În cadrul art.132², CPP sunt enumerate măsurile speciale de investigații, însă nu toate aduc atingere dreptului la secretul corespondenței. Măsurile speciale de investigații care aduc atingere nemijlocit dreptului secretului corespondenței sunt următoarele:

➤ interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau a imaginilor;

➤ reținerea, cercetarea, predarea, percheziționarea sau ridicarea trimiterilor poștale;

➤ monitorizarea conexiunilor comunicațiilor telefonice și electronice;

➤ monitorizarea sau controlul tranzacțiilor financiare și accesul la informația financiară;

➤ colectarea informației de la furnizorii de servicii de comunicații electronice.

Pentru ca aceste măsuri să aibă un caracter legal, este necesar să fie întrunite trei condiții enumerate expres și exhaustiv în cadrul art. 132¹ alin.(2), și anume:

1. Pe altă cale este imposibilă realizarea scopului procesului penal și/sau poate fi prejudiciată considerabil activitatea de administrare a probelor;

2. Există o bănuială rezonabilă cu privire la pregătirea sau săvârșirea unei infracțiuni grave, deosebit de gravă sau excepțional de gravă, cu excepțiile stabilite de lege;

3. Acțiunea este necesară și proporțională cu restrângerea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Principiul proporționalității între dreptul sau libertatea persoanei garantate de lege și necesitatea efectuării acțiunii procesuale solicitate recunoaște că drepturile omului nu sunt absolute și exercitarea drepturilor unei persoane trebuie să fie apreciată în raport cu interesul public mai larg. Alin.(2) art.8 CEDO prevede drept scop legitim pentru imixtiune de către agenții de stat în viața privată a persoanei, în domiciliu sau asupra corespondenței acestuia: securitatea națională, siguranța publică, bunăstarea economică a țării, apărarea ordinii și prevenirea faptelor penale, protejarea sănătății sau a moralei, protejarea drepturilor și libertăților altor persoane. Cu autorizarea judecătorului de instrucție se efectuează acțiunile de urmărire penală legate de imixtiunea în viața privată a persoanei, adică legate de limitarea inviolabilității persoanei, domiciliului, limitarea secretului corespondenței, convorbirilor telefonice, comunicărilor telegrafice și a altor comunicări, precum și alte acțiuni prevăzute de lege.

Condițiile de efectuare a măsurilor speciale de investigații derivă din raționamentele expuse de către CtEDO în materia art.8 din Convenție. Așadar, necesitatea unei ingerințe în viața privată poate fi justificată numai atunci când nu se poate realiza scopul de investigație printr-o altă măsură mai puțin restrictivă. Adjectivul *necesar* nu este sinonim cu *indispensabil* și nici nu are flexibilitatea unor expresii ca *admisibil*, *util* sau *rezonabil*. Pe de altă parte, statele se bucură de o anumită marjă de apreciere în materia impunerii unor restricții, marjă care nu este nelimitată. Curtea analizează în concret dacă ingerința în dreptul protejat de Convenție este prevăzută de lege și necesară într-o societate democratică, satisface și cerința de proporționalitate cu scopul urmărit, în sensul menținerii unui just echilibru între ingerință și scop.

În speța *Bălțanu vs România*, Curtea s-a referit la *proporționalitatea* ingerinței autorităților naționale prin interceptarea convorbirilor reclamantului – ofițerului de poliție de profesie – în investigarea unei presupuse infracțiuni de corupere pasivă. Magistrații internaționali au reiterat condițiile susceptibile analizei pentru a determina necesitatea și proporționalitatea ingerinței de interceptare în raport cu garanțiile convențional prestabilite, și anume: independența

procurorului care a autorizat supravegherea și interceptarea față de oficialii puterii executive, aprobarea deciziei procurorului de interceptare printr-un mandat al judecătorului de instrucție, posibilitatea persoanei supravegheate de a contesta în fața unui tribunal fondul interceptărilor, consacrarea legală a condițiilor de distrugere a convorbirilor interceptate. Racordând condițiile enunțate în lumina circumstanțelor de fapt ale cauzei, Curtea a conchis încălcarea art. 8 CEDO, autoritățile naționale relevante neoferind reclamantului garanții suficiente pentru protecția corespondenței sale.

În contextul soluționării a diferite cauze, instanța europeană a analizat legislațiile statelor membre în ceea ce privește autorizarea interceptărilor (în special telefonice), din încălcările constatate putând fi extrase garanțiile specifice unui sistem legislativ compatibil cu exigențele art.8 paragr.2 CEDO.

Astfel s-a reținut, pe de o parte, că trebuie să existe o bază legală accesibilă pentru intruziunea reprezentată de supravegherea tehnică. Pe de altă parte, legea trebuie în mod necesar să prevadă natura infracțiunilor care pot genera autorizarea interceptărilor, categoria persoanelor care pot fi supuse unei astfel de măsuri, limita de timp pentru care ea poate fi aplicată, procedura ce trebuie folosită pentru examinarea, stocarea și utilizarea datelor obținute, mecanismele de siguranță, atunci când materialele obținute sunt comunicate altor persoane, circumstanțele în care înregistrările și suporturile fizice trebuie sau pot fi distruse, garanțiile ce trebuie avute în vedere pentru a proteja comunicările între client și avocat.

De asemenea, sunt necesare garanții în ceea ce privește modalitatea de efectuare a măsurilor speciale de investigații, mecanisme efective de control care să asigure respectarea legii, verificarea procedurii de către o autoritate independentă față de cea care efectuează măsurile și o procedură de control care să fie în concordanță cu principiile unei societăți democratice.

În speța *Iordachi și alții vs Moldova*, asemenea garanții nu erau prevăzute de legislația națională pertinentă. Curtea a constatat că, în materia interceptărilor comunicărilor, au existat (în momentul examinării) deficiențe în ceea ce privește previzibilitatea legii procesual-penale – natura infracțiunilor pentru care este admisă interceptarea, categoriile de persoane posibile de a fi subiectul unei interceptări a convorbirilor; o limitare clară a perioadei de interceptare; maniera în care se face filtrarea datelor obținute prin activitatea specială de investigații. Așadar, Curtea a concluzionat că legislația Republicii Moldova nu oferea o protecție adecvată împotriva abuzurilor autorităților în sfera interceptării convorbirilor telefonice. Prin urmare, la

acel moment o asemenea măsură era disproporționată și abuzivă.

O cauză pertinentă pentru practica națională poate fi recunoscută și speța *Uzun împotriva Germaniei*. Mai întâi, Curtea a stabilit că într-adevăr mijlocul de supraveghere prin GPS a fost instalat în autoturismul complicelui, însă această măsură a fost necesară dat fiind faptul că celelalte mijloace utilizate pentru urmărirea s-au dovedit a fi insuficiente.

Această măsură a facilitat adunarea și conservarea unor date care ajutau la localizarea inculpatului. Datele obținute astfel, coroborate cu alte elemente de probă, au fost utilizate în cadrul procesului penal. Aceste motive au fost considerate ca fiind suficiente pentru a se putea efectua o analiză cu privire la o ipotetică ingerință în exercitarea de către reclamant a drepturilor ce țin de domeniul art. 8 din Convenție, anume respectarea vieții private a unei persoane. Ulterior, Curtea a analizat în ce măsură astfel de date se pot constitui ca probe într-un proces penal. În primul rând, s-a constatat că există un temei în acest sens, prevăzut de CPP. În al doilea, că este necesară o distincție între supravegherea efectuată prin intermediul GPS-ului relativă la deplasările în public și cea efectuată prin alte metode cu mijloace vizuale sau acustice, deoarece prima surprinde mai puține elemente ce țin de conduită, de opiniile sau de sentimentele persoanei care face obiectul urmăririi, deci atingerile aduse dreptului persoanei la respectarea vieții private sunt mai puțin intense. Curtea consideră că în acest caz nu este necesară aplicarea aceluiași garanții stricte care, conform jurisprudenței sale, ar trebui respectate în cazul unor interceptări telefonice. De asemenea, Curtea a constatat că deciziile instanțelor interne au fost date în baza prevederilor din legislația națională care erau previzibile în mod rezonabil, în măsura în care în lege se prevede în mod expres că organele de anchetă pot recurge la mijloace tehnice mai ales „*pentru localizarea autorului unei infracțiuni*”. Mai mult, dreptul intern prevede condiții stricte pentru autorizarea unei astfel de măsuri, care nu este posibilă a fi efectuată decât în cazul unor persoane bănuite de comiterea unor infracțiuni „*extrem de grave*”. Supravegherea reclamantului prin intermediul GPS-ului a fost dispusă spre finalul anchetei și după mai multe acuzații de tentativă de omor aduse mișcării teroriste, avându-se în vedere și o finalitate preventivă împotriva unor alte potențiale atentate cu bombă. Măsura a fost necesară, deoarece acțiunile reclamantului atentau la siguranța națională și la siguranța publică. Totodată, nu se poate spune că inculpatul a fost supus unei supravegheri totale și exhaustive. Curtea a arătat că legislația germană este bine concepută în acest sens, mai ales datorită faptului că oferă posibilitatea unui control judiciar efectiv al

unei astfel de măsuri, împotriva unor potențiale măsuri arbitrale a organelor de anchetă. Prin urmare, în măsura în care eventualele elemente de probă ilegale pot fi înlăturate prin intermediul unui control eficient și date fiind argumentele exprimate mai sus, se poate conchide că ingerința în exercitarea de către M. Uzun a dreptului la respectarea vieții private este „prevăzută de lege” și proporțională. Așadar, nu există o încălcare a art. 8.

Din constatările Curții, în această cauză, putem conchide că ingerința a fost proporțională, supravegherea prin GPS fiind dispusă după ce alte metode mai puțin invazive s-au dovedit ineficiente, a fost pusă în executare pe o perioadă relativ scurtă și l-a afectat pe reclamant doar atunci când se deplasa cu mașina complicei sale. Nu se reține că reclamantul a fost supus unei supravegheri totale și atotcuprinzătoare. Având în vedere gravitatea faptelor pentru care reclamantul era cercetat, supravegherea prin GPS a fost necesară într-o societate democratică.

Din constatările Curții în spețele relatate *supra*, reiese că *proporționalitatea* semnifică un just echilibru ce trebuie menținut între intruziunea în viața privată a persoanei și importanța stării de fapt reținută în dosar, astfel încât să nu se ajungă la o restrângere a exercițiului unor drepturi fundamentale în cauze minore. De asemenea, de criteriul proporționalității se va ține seama și la alegerea măsurii speciale de investigații, fiind incorect a se solicita și autoriza, fără distincție în raport de particularitățile speței, toate procedeele prevăzute de art.132² CPP.

Îndeplinirea acestor condiții trebuie verificată în concret de către judecător, având la îndemână trei criterii:

1. Particularitățile cauzei, adică modalitatea concretă în care fapta s-a comis ori urmează a se săvârși. Spre exemplu, atunci când se comite un furt din locuință sau o tâlhărie, este dificil de argumentat de ce s-ar impune obținerea datelor privind tranzacțiile financiare și monitorizarea datelor infractorului, însă recurgerea la acest procedeu apare ca motivată, atunci când obiectul cauzei este o infracțiune de evaziune fiscală sau de spălare a banilor. De asemenea, în cazul unei infracțiuni informatice este lesne de înțeles proporționalitatea în cazul aplicării accesului la un sistem informatic, după cum atunci când sunt indicii privitori la constituirea unui grup criminal organizat, apare ca necesară atât interceptarea comunicațiilor, cât și urmărirea vizuală.

2. Importanța informațiilor ori a probelor ce urmează a fi obținute. Acest criteriu are în vedere o anticipare rezonabilă asupra pertinentei, concludenței și utilității probatorii a datelor pe care organul de urmărire penală previzionează că le va obține prin

aplicarea măsurii speciale de investigații. Spre exemplu, atunci când sunt indicii privitori la o infracțiune de corupere pasivă, interceptarea și înregistrarea comunicărilor sau imaginilor a funcționarului public se impune pentru a se surprinde și fixa momentul când acesta primește suma de bani pe care o pretinsese anterior. De asemenea, în cazul falsificării banilor, localizarea prin mijloace tehnice a autorilor poate contribui la identificarea locului unde se tipăresc fraudulos banii. În schimb, atunci când obiectul cauzei este un abuz de putere, este mai dificil de motivat ce probe de importanță covârșitoare ar furniza măsurile speciale de investigații.

3. Gravitatea infracțiunii. Acest criteriu nu se confundă cu cel prevăzut de la art.132¹ alin.(2), pct.2), CPP. Legea are în vedere gravitatea infracțiunii drept condiție de apreciere a proporționalității procedurii probatorii, în timp ce condiția privitoare la regăsirea infracțiunii printre cele enumerate expres este una de admisibilitate. Gravitatea infracțiunii se referă la gradul său de pericol social concret, și nu la cel abstract, exprimat în limitele de pedeapsă prevăzute de lege. Prin urmare, este posibil ca, deși infracțiunea să facă parte dintre cele pentru care se permite supravegherea tehnică, importanța sa minoră să îl facă pe judecător să refuze autorizarea. Prin prisma jurisprudenței CtEDO, câtă vreme se consacră o situație mai favorabilă bănuțului, învinutului, inculpatului, judecătorul este în drept să refuze supravegherea tehnică, indiferent cât de utilă apare în cauză, atunci când constată o gravitate redusă a infracțiunii cercetate.

Respectarea dreptului la inviolabilitatea domiciliului în cadrul efectuării măsurilor speciale de investigații. În doctrină s-a arătat că românii considerau locuința ca refugiu, azilul sacru al persoanei. O lege (*lex Cornelia injuriis*) pedepsea nu numai pătrunderea prin violență în locuința unei persoane, dar și faptul unui particular de a smulge din locuință pe cineva spre a-l preda justiției. Legislația engleză numește locuința persoanei „fortăreața” sa (*A man's home is his castle*), iar revoluția franceză a proclamat din primele clipe: *Casa fiecărui cetățean este un loc inviolabil*. Art.29 din Constituția Republicii Moldova stipulează că domiciliul și reședința sunt inviolabile. Nimeni nu poate pătrunde sau rămâne în domiciliul sau în reședința unei persoane fără consimțământul acesteia. De la aceste prevederi se poate deroga doar prin lege în următoarele cazuri:

- a) pentru executarea unui mandat de arestare sau a unei hotărâri judecătorești;
- b) pentru înlăturarea unei primejdii care amenință viața, integritatea fizică sau bunurile unei persoane;
- c) pentru prevenirea răspândirii unei epidemii.

Ca drept fundamental al omului, în esența sa, in-

violabilitatea domiciliului este parte componentă a dreptului la respectarea vieții private și de familie, în aceeași măsură fiind un element esențial al libertății persoanei și al demnității omului.

Constituția nu definește termenii „domiciliu” sau „reședință”. Materialele referitoare la inviolabilitatea domiciliului statuată de tratatele internaționale oferă următoarele explicații de natură generală:

– Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice operează cu termenul „domiciliu” în sensul de locul unde o persoană rezidă sau desfășoară ocupația obișnuită.

– Potrivit Convenției Europene pentru apărarea drepturilor și a libertăților fundamentale ale omului, „domiciliu” înseamnă locul de reședință al unei persoane. Dacă o persoană, în temeiul unei decizii oficiale, nu poate continua să locuiască în casa sa și este nevoită să aibă un alt spațiu (de exemplu, un cort), atunci acel spațiu trebuie considerat drept domiciliu. Spațiile comerciale nu cad, în mod automat, sub incidența termenului de domiciliu, cu excepția cazurilor în care acestea sunt nemijlocit adiacente casei în sensul strict al cuvântului – de exemplu, un oficiu este în casa unui proprietar particular. Legislația Republicii Moldova definește detaliat noțiunea de domiciliu. De exemplu, Codul de procedură penală definește domiciliul în felul următor: locuință sau construcție destinată pentru locuirea permanentă sau temporară a unei sau a mai multor persoane (casă, apartament, vilă, cameră la hotel, cabină pe o navă maritimă sau fluvială), precum și încăperile anexate nemijlocit la acestea, constituind o parte indivizibilă (verandă, terasă, mansardă, balcon, beci, un alt loc de uz comun). Prin noțiunea de domiciliu, în sensul prezentului Cod, se înțelege și orice teren privat, automobil, navă maritimă și fluvială privată, birou. Curtea Supremă de Justiție a Republicii Moldova a adus un element suplimentar la scopul utilizării spațiului și a clarificat că în locuință se află o parte sau întreaga avere de care dispune persoana.

În conformitate cu art.12 alin.(2) CPP, perchezițiile, cercetările domiciliului, precum și alte acțiuni de urmărire penală la domiciliu, pot fi ordonate și efectuate în baza unui mandat judiciar, cu excepția cazurilor și modului prevăzute de prezentul Cod. În cazul efectuării acțiunilor procesuale fără mandat judiciar, organul abilitat să efectueze aceste acțiuni, imediat, dar nu mai târziu de 24 de ore de la terminarea acțiunii, prezintă instanței de judecată materialele respective pentru controlul legalității acestor acțiuni. De asemenea, potrivit art.132², organul de urmărire penală este în drept să efectueze măsurile speciale de investigații, care aduc atingere dreptului la inviolabilitatea domiciliului:

➤ cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat;

➤ supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea;

➤ investigația sub acoperire.

Cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat, este o măsură specială de investigații similară cu cercetarea la fața locului și percheziția. Cu toate că există unele asemănări, totuși ele se deosebesc. Spre exemplu, cercetarea la fața locului poate fi efectuată și până la începerea urmăririi penale, iar cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat ca măsură specială de investigații va fi legal efectuată, doar dacă există o ordonanță de începere a urmăririi penale într-un caz concret.

Cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor ce asigură supravegherea și înregistrarea audio și video, a celor de fotografiat și de filmat, supravegherea domiciliului prin utilizarea mijloacelor tehnice ce asigură înregistrarea, se efectuează în baza încheierii judecătorești de instrucție. În încheiere sunt indicate circumstanțele constatate de către organul de urmărire penală și menționate în demers, o descriere a circumstanțelor faptelor, motivarea necesității și scopului legitim al acestei acțiuni, proporționalitatea acțiunii și subiectul care va efectua acțiunea. Termenul maxim al acțiunii este de 30 de zile. În cadrul acțiunii, organul este împuternicit cu executare, este în drept de a instala în domiciliu aparataj, mijloace tehnice, camere, microfoane, receptoare, dispozitive de înregistrare s.a.

Convorbirile înregistrate în încăperea dată sunt stenografiate, stenograma fiind anexată la procesul-verbal. În urma efectuării acțiunii procesuale de către ofițerul de investigații se întocmește proces-verbal cu indicarea persoanelor care au participat la acțiunea procesuală cum ar fi însuși ofițerul de investigații, specialistul și alte persoane. Se va indica locul amplasării domiciliului, termenul de efectuare, mijloacele tehnice, marca acestora, suportul electronic cu care s-a efectuat înregistrarea și înregistrările în cadrul cercetării. De asemenea, în procesul-verbal se indică toate convorbirile care au fost efectuate de către persoanele din această încăpere, data, ora, și durata convorbirilor. Se indică și suportul de înregistrare, care se anexează la procesul-verbal. În procesul-verbal se menționează constatările efectuate în urma înregistrării.

În speța *Vetter vs Franța*, Curtea a susținut că urmare a descoperirii unui cadavru cu urme de împușcare, poliția, care bănuia că reclamantul era autorul

acestei omucideri, a instalat dispozitive de ascultare în apartamentul unei persoane pe care acesta o vizita în mod obișnuit. Astfel, a fost constatată încălcarea dispozițiilor art. 8 CEDO, deoarece în domeniul instalării de microfoane, dreptul francez nu indica cu desulă claritate întinderea și modalitățile de exercitare a atribuțiilor exclusive ale autorităților.

În cererea *P.G și J.H. împotriva Marii Britanii*, Curtea s-a pronunțat de asemenea în sensul încălcării dispozițiilor art. 8 în situația utilizării de către poliție a unui dispozitiv de ascultare ascuns în apartamentul unuia dintre reclamanți, care nu era prevăzută de lege. Curtea a considerat că nici o diferență materială nu apare acolo unde dispozitivele de înregistrare sunt puse în funcțiune în localul poliției, fără ca individul vizat să fie informat sau să-și fi dat consimțământul. Principiul fundamental conform căruia dreptul intern trebuie să asigure protecția împotriva arbitrarului și abuzului utilizării tehnicilor ascunse de supraveghere se aplică, în egală măsură, în această situație.

În procedura penală germană (paragr.100 c. CPP german), cercetarea domiciliului și/sau instalarea în el a aparatelor poate fi aplicată doar în privința făptuitorului și doar în locuința acestuia. Aplicarea măsurii în locuința altor persoane poate fi efectuată doar în situația când se poate de presupus că:

a) Făptuitorul se află în această încăpere;

b) Aplicarea măsurii doar în locuința făptuitorului nu va permite cercetarea circumstanțelor cauzei sau la constatarea locului aflării altui făptuitor în aceeași cauză penală.

Măsura poate fi admisă doar dacă sunt prezente date factice sau presupuneri, în special în funcție de particularitățile încăperii și caracterul relațiilor dintre persoanele care urmează a fi supuse interceptării, că în urma unei asemenea măsuri nu vor fi înregistrate convorbiri care se referă în exclusivitate la viața privată.

Curtea Constituțională Federală a Germaniei în Hotărârea primei Camere (3 martie 2004) a menționat că nu orice măsură de supraveghere acustică a interiorului locuinței lezează esența demnității umane. Abilitarea prin lege pentru efectuarea supravegherii interiorului locuinței trebuie să conțină asigurări privind intangibilitatea demnității umane și să respecte cerințele în materie. În cazul în care supravegherea interiorului locuinței în baza unei astfel de abilitări are ca urmare și culegerea de informații despre domeniul de protecție absolută din sfera de organizare privată a vieții de zi cu zi, măsura trebuie întreruptă, iar înregistrările trebuie șterse. Este exclusă valorificarea unor astfel de informații.

Demnitatea umană nu este încălcată prin simplul fapt că cineva face obiectul unor măsuri de urmări-

re penală, dar va fi lezată dacă prin măsura adoptată este pusă sub semnul întrebării, în general, calitatea de subiect pe care o are persoana. O astfel de încălcare se petrece atunci când tratamentul aplicat de către autoritatea publică nu respectă valoarea care revine fiecărui om.

Inviolabilitatea interiorului locuinței are o strânsă legătură cu demnitatea umană și cu cerința constituțională de respectare necondiționată a sferei cetățeanului, pentru dezvoltarea exclusiv privată extrem personală. Trebuie ca dreptul persoanei de a fi lăsat în pace să îi fie asigurat tocmai în interiorul locuinței sale. Această protecție nu trebuie relativizată în funcție de interesele specifice urmăririi penale, pornind de la principiul proporționalității.

Făcând trimitere la mențiunile precedente din prezenta lucrare și în cazul efectuării măsurilor speciale de investigație, ce aduc atingere inviolabilității domiciliului, corespund acelorași criterii de determinare a proporționalității ingerinței. Din constatările Curții în spețele relatate *supra*, reiese că *proporționalitatea* semnifică un just echilibru ce trebuie menținut între intruziunea în viața privată a persoanei și importanța stării de fapt reținută în dosar, astfel încât să nu se ajungă la o restrângere a exercitiului unor drepturi fundamentale în cauze minore. De asemenea, de criteriul proporționalității se va ține seama și la alegerea măsurii speciale de investigații, fiind incorect a se solicita și autoriza, fără distincție în raport de particularitățile speței, toate procedeele prevăzute de art.132² CPP.

Concluzii

Protecția vieții private a indivizilor constituie o preocupare intensă și constantă pentru societatea modernă, în general, și pentru teoreticienii și practicienii dreptului, în particular. Cât și în ce condiții suntem protejați de intruziunile nejustificate ale altora în domiciliul și corespondența noastră, pentru ce motive autoritățile publice pot să ne intre în intimitate, cât de profundă trebuie sau poate fi o asemenea ingerință reprezintă subiecte de interes atât pentru fiecare individ în parte, cât și pentru colectivitate, per general. Ne dorim să nu fim deranjați de nimeni, atunci când ne retragem în spațiul nostru personal, dar în egală măsură trebuie să acceptăm că triumful binelui colectiv necesită și unele restricții în această privință. Permanenta ciocnire a celor două idei generează sfera conceptului de viață privată.

Rolul organelor ce desfășoară activitate specială de investigații în societatea actuală, amenințată de forme extreme de terorism, frecvente atacuri cibernetice, fenomenul corupției, spalarea banilor (pentru a ne referi doar la o mică parte dintre riscuri), este fără îndoială

esențial pentru păstrarea democrației. Nu credem că poate fi concepută funcționarea unui stat fără activitatea pe care aceste instituții publice o desfășoară, iar necesitatea ei devine pe zi ce trece mai acută. Negarea acestei realități nu constituie decât o expresie a atitudinilor de rea-credință. Ne întrebăm, în aceste condiții, de ce legislația din țara noastră lasă în continuare loc unor dubii și susceptibilități asupra a ceea ce trebuie să însemne caracterul legal al procesului secret de obținere a informațiilor, dând naștere unei impresii permanente de subiectivism și de încercare de ocolire a controlului exterior și independent asupra activității de securitate națională? Credem că legislația unor reguli clare, care să elimine ideea că se urmărește numai un control de ordin formal, ar răspunde mult mai adecvat imperativelor ce trebuie imprimate unei societăți care dorește să evolueze echilibrat în direcția civilizației occidentale.

Bibliografie:

1. BÎRSAN, C. *Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole*. Vol. I: *Drepturi și libertăți*. București: All Beck, 2005.
2. Codul de procedură penală al Republicii Moldova, nr. 122-XV din 14 martie 2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 07.06.2003, nr. 104-110/447.
3. Hotărârea Parlamentului nr. 12-98-XIII din 24 iulie 1997 privind ratificarea Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, precum și a unor protocoale adiționale la această convenție. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 21.08.1997, nr. 54-55.
4. POALELUNGI, M. ș.a. *Manualul judecătorului pentru cauze penale*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2013.
5. BUDEANCĂ, C., OLTEANU, F. *Stat și viață privată în regimurile comuniste*. Iași: Polirom, 2009.
6. Codul de procedură penală a Republicii Moldova, publicat la 24.04.1961.
7. PIVNICERU, M.-M., MOLDOVAN, C. *Dreptul la viața privată și relațiile de familie ale transsexualilor*. Marja de apreciere a statelor. În: *Revista Română de Bioetică*, vol. 5, nr. 1, ianuarie-martie 2007.
8. CARP, R., ȘANDRU, S. *Dreptul la intimitate și protecția datelor cu caracter personal*. București: All Beck, 2004.
9. BOGDAN, Al.-I. *Aspecte teoretice și practice privind dreptul la viață privată*. Universitatea „Dimitrie Cantemir” din Tîrgu Mureș, Bodoni Sandor 3-5, Mures, 2014.
10. CÂRNAȚ, T., COBÎȘENCO, I. *Jurisprudența Curții Europene a Drepturilor omului privind dreptul la viață privată și de familie*. În: *Revista Națională de Drept*, nr.3/2017.
11. *Comentariul Constituției*. Chișinău: ARC, 2009.
12. Hotărârea Plenului CSJ nr.7 din 04.05.2005 cu privire la practica asigurării controlului judecătoresc de către judecătorul de instrucție în procesul urmăririi penale.
13. MORĂRESCU, A. *Principiul proporționalității în sistemul Convenției Europene a Drepturilor Omului*. Chișinău, 2015.
14. SLĂVOIU, R. *Protecția penală a vieții private*. București: Universul Juridic, 2016.
15. [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/IORDACHI%20SI%20ALTII%20(ro).pdf).
16. Правовое регулирование оперативно-розыскной деятельности в Кыргызской Республике -Б.: 2014.
17. http://www.echr.coe.int/Documents/FS_Data_ROM.pdf.
18. DOLEA, I. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova (comentariu aplicativ)*. Chișinău: Cartea juridică, 2016.
19. *Drept procesual penal*. Chișinău, 2009.
20. UDROIU, M. *Procedura penală. Partea generală*. Ediția II. București, C.H.Beck, 2015.
21. Legea nr.59 din 29.03.2012 privind activitatea specială de investigații. Publicat la 08.06.2012 în: *Monitorul Oficial*, nr. 113-118.
22. Constituția Republicii Moldova, publicată la 12.08.1994 în: *Monitorul Oficial*, nr. 1.
23. Convenția pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Prezentat la 19.11.2017